UNIVERZITA
PARDUBICE
FAKULTA
RESTAUROVÁNÍ

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
telefon: 466 036 590
fax: 461 612 565
email: dekanat.fr@upce.cz

Dokumentace restaurátorského průzkumu

Nástěnná malířská výzdoba
Císařského sálu státního zámku Bučovice

Jan Vojtěchovský, Marián Grančák, Romana Čivrná

Litomyšl 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že při průzkumu bylo použito všech dohledaných zdrojů, které byly řádně citovány. Restaurátorský průzkum byl provedený v mezích určených zadáním.

V Litomyšli dne . . . . . .

. . . . . .
zodpovědný restaurátor

© Restaurátorská dokumentace je chráněna ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů s tím, že právo k užití ve smyslu zákona číslo 20/1987 sb. v plném znění (o památkové péči) má objednavatel a příslušný orgán památkové péče.

Obsah

1 Úvodní údaje ... 3
1.1 Lokalizace památky ... 3
1.2 Údaje o památce ... 3
1.3 Údaje o akci ... 3
1.4 Údaje o dokumentaci restaurátorského průzkumu ... 4
2 Úvod ... 5
3 Průzkum díla ... 6
3.1 Umělecko-historický průzkum ... 6
3.1.1 Stručný popis a historie zámku ... 6
3.1.2 Nástěnné malby v Císařském sálu ... 8
3.1.3 Předchozí zásahy na nástěnných malbách Císařského sálu ... 9
3.2 Restaurátorský průzkum ... 24
3.2.1 Cíle a metody průzkumu ... 24
3.2.2 Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle ... 24
3.2.3 Průzkum v ostrém bočním nasvícení ... 27
3.2.4 Průzkum v UV záření (UV fluorescence) ... 28
3.2.5 Průzkum pomocí technické fotografie. ... 29
3.2.6 Sondážní průzkum ... 30
3.3 Přírodovědný průzkum ... 37
3.3.1 Chemicko-technologický průzkum ... 37
3.3.2 Výsledky chemicko-technologického průzkumu ... 37
4 Vyhodnocení průzkumu ... 40
4.1 Popis a historie objektu ... 40
4.1.1 Popis díla ... 41
4.2 Historický vývoj díla ... 41
4.3 Stav díla (poškození) ... 45
5 Návrh koncepce dalších prací ... 48
6 Seznam literatury, pramenů ... 51
6.1 Seznam literatury ... 51
7 Fotografická dokumentace ... 53
7.1 Historické fotografie ... 53
7.2 Současný stav v roce 2018 ... 72

8 Grafická dokumentace 97
8.1 Třídník poškození původní malířské výzdoby a jejího podkladu 97
8.2 Třídník druhotných zásahů 101
9 Přílohy 116

1 Úvodní údaje

1.1 Lokalizace památky

- Kraj: Jihomoravský
- Okres: Vyškov
- Obec: Bučovice
- Katastrální území: Bučovice
- GPS: 49.149244, 17.001304
- Objekt: Renesanční zámek

1.2 Údaje o památce

- Předmět průzkumu: nástěnná malířská výzdoba
- Klasifikace památky: Národní kulturní památka ČR
- Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 36065/7-3596
- Datace objektu: 2. polovina 16. století
- Datace výmalby: 2. polovina 16. století (80. léta?)
- Autor výmalby: neznámý

1.3 Údaje o akci

- Vlastník a objednavatel: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, Sněmovní nám. 1, 767 01 Kroměříž
- Zhotovitel: Fakulta Restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
- Termín provedení průzkumu: říjen 2018
- Průzkum provedli: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D., a studenti magisterského studia Fakulty restaurování Univerzity Pardubice BcA. Romana Čivrná a BcA. Marián Grančák
- Odborný pedagogický dozor: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D., MK: čj. 17592/2002
- Chemicko-technologický průzkum: Ing. Renata Tišlová, Ph.D.

1.4 Údaje o dokumentaci restaurátorského průzkumu

- **Dokumentaci vyhotovili:** Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D., BcA. Romana Čivrná, BcA. Marián Grančák
- **Počet stran dokumentace:** 116
- **Počet vyobrazení:** 85
- **Fotografie pořídil:** Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D., BcA. Romana Čivrná, BcA. Marián Grančák
- **Použitá fotografická technika:**
  - fotoaparát: Canon EOS 80D
  - objektivy: Canon EF-S 10–18 mm /4.5-5.6 IS STM, Canon EF 16–35 mm /2.8 L II USM, Canon EF 24–70 mm /2.8 L II USM, Canon EF 100mm f/2,8L Macro IS USM, Canon EF 70–200 mm /4 L IS USM
- **Počet příloh:** 1
- **Místa uložení dokumentace:**
  - Fakulta Restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
  - Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, Sněmovní nám. 1, 767 01 Kroměříž
  - Státní zámek Bučovice, Zámek 1, 685 01 Bučovice

2 Úvod

Předmětem této dokumentace je podrobný restaurátorský průzkum interiérové malířské výzdoby tzv. Císařského sálu státního zámku Bučovice. Kromě Císařského sálu se malířská výzdoba ale vyskytuje ve všech místnostech prvního nadzemního podlaží (přízemí) západního křídla zámku. Tento průzkum vznikl v rámci projektu *Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě (*i. č. *DG18P02OVV005*), jenž je realizován v programu Ministerstva kultury ČR *NAKI II*, z jehož dalších pracovních materiálů a výstupů jsou čerpány, mimo jiné, i podrobné historické údaje a archivní fotografie. Zároveň byl průzkum uskutečněn v rámci výuky Ateliéru restaurování nástěnné malby, sgrafita a mozaiky Fakulty restaurování Univerzity Pardubice.

Nástěnná malířská výzdoba Císařského sálu, jež vznikla dle literatury v poslední čtvrtině 16. století, pokrývá celou plochu klenby, lunety pod klenbou i okenní špalety. Na klenbě nacházíme bohatou groteskovou dekoraci, v lunetách pod klenbou krajinomalbu a iluzivní oblaka za štukovými postavami a bystami, a v okenních špaletách medailony s figurálními motivy obklopené arabeskovým dekorem.

Předchozí opravy a restaurování se lokálně velmi výrazně uplatňují a znejasňují tak rozpoznání jednotlivých vrstev. Nejvýznamnější zásah, jenž se týkal klenby, stěn i podlahy, proběhl v 50. letech 20. století. Nejprve restaurovali sochařskou i malířskou výzdobu v celé místnosti sochař Miroslav Böswart, malíř Antonín Erhardt a další pracovníci družstva Tvar, tehdy nově vzniklého uskupení dříve samostaných umělců a restaurátorů. Po sporech zadavatele se zhotovitelem byla spolupráce s družstvem Tvar v roce 1953 ukončena, a v roce 1954 tak navázal na předchozí činnost samostaný restaurátor František Fišer, jenž se ujal dokončení prací na již částečně restaurovaných malbách v okenních špaletách. Medailony ve špaletách byly později částečně restaurovány také Františkem Syslem, a to v letech 1983–1986.

Cílem průzkumu byla analýza originálních technologií, stejně jako určení celkového stavu a dochování všech, tedy i druhotných vrstev malířské výzdoby. Byly definovány druhy poškození a jejich rozsah, stejně jako byl vyhotoven předběžný záměr restaurátorského zásahu.

3 Průzkum díla

3.1 Umělecko-historický průzkum

Při uměleckohistorickém průzkumu probíhajícím v rámci výše zmíněného výzkumného projektu byly nalezeny archivní dokumenty o předchozích restaurátorských zásazích a také další zdroje vypovídajícío historii zámku v Bučovicích a jeho interiérové výzdobě.[1] Mezi těmito zdroji byly i fotografie z různých období 20. století, které jsou pro současný průzkum poměrně zásadní (viz kapitola *7. Fotografická dokumentace*). Mezi hlavní zdroje rešerše patří také stavebně-historický průzkum vyhotovený Lenkou Šabatovou v roce 2006[2] (dále jen SHP) a disertační práce Veroniky Knedlíkové Wankové.[3]

3.1.1 Stručný popis a historie zámku

Renesanční zámek je dominantní stavbou v centru města Bučovice. Zámek má obdélný půdorys se čtyřmi křídly tvořící středový dvůr. Tři křídla jsou tvořena třemi patry arkád umístěnými směrem do zámeckého nádvoří. Zdobené arkádové nádvoří tvoří přes 90 sloupů s bohatou reliéfní výzdobou zobrazující válečné motivy, erby, zvířata apod. Dominantní částí zámku jsou čtyři nárožní hranolové věže na čtvercovém půdorysu. Vznik větší části zámku včetně jeho výzdoby proběhl v 2. pol. 16. stol. za majitele a stvabeníka Jana Šembery Černohorského z Bozkovic, jenž se stavby aktivně účastnil až do své smrti roku 1597.[4]

1 KRAJČÍROVÁ, Lucia; MÍCHALOVÁ Zdeňka. *Archivní rešerše k historii restaurování interiérů zámku Bučovice*, interní dokument projektu „Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě" realizovaného v rámci programu MK ČR: NAKI II, id. č. DG18P02OVV005, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl 2018

2 ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum,* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Brno 2006.

3 WANKOVÁ, Veronika. *Malířská výzdoba zámku Bučovice ve 2. pol. 16. století: recepce benátských vzorů.* Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta. Praha 2015

4 ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum,* 1. část. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Brno 2006., s. 63.

Výstavba zámku probíhala zřejmě hlavně v 70. letech, dle výsledků současných bádání nejpravděpodobněji podle návrhu antikváře a architekta Jacopa Strady[5]. Zámek měl sloužit zejména jako reprezentativní sídlo rodu, čemuž odpovídala péče o projekt i následnou výzdobu. V přízemí západního křídla byla situována nejreprezentativnější část stavby, pět sálů s bohatou štukovou a malířskou výzdobou. Jejich řazení s užitím dnes zaužívaných názvů je od jihu následující: Zaječí sál, Venušin sál, Císařský sál, Ptačí sál a Pokoj Pěti smyslů.

Od roku 1623, po sňatku Šemberovy dcery s Maxmiliánem z Liechtensteina, probíhaly na zámku barokní úpravy, kterých se ujal Giovanni Giacomo Tencalla.[6] Součástí stavebních úprav bylo zastropení místností v patrech jižního a západního křídla a výstavba zámecké kaple v letech 1637–1642 v prvním patře v jihovýchodním rohu zámku. Dále byly přistaveny čtyři rohové věže s oplechovanými lucernami. Lucerny musely být ale následně kvůli své nadměrné hmotnosti odstraněny. Tencallovi se mimo jiné připisuje také manýristická kašna uprostřed zámeckého nádvoří.[7] Toto sídlo sloužilo k reprezentativním účelům až do roku 1681, kdy se stalo administrativním centrem celého panství. V 90. letech 18. století tehdejší Liechtensteinský kníže rozhodl přemístit do prostorů zámku rodovou účtárnu z Vídně. Vypracováním plánu na přestavbu interiéru zámku byl pověřen Joseph Hardmuth (1758–1816).[8] Od roku 1796 byla v přízemí západního křídla umístěna centrální liechtensteinská účtárna.[9] Tento počin vyžadoval rozsáhlou přestavbu, která se ale více dotýkala prostorů v patrech zámku, jež byly adaptovány na byty, kanceláře a spisovny. V poválečném období pak byl krátce v přízemních prostorech zámku, tedy i v původních reprezentativních sálech, umístěn zemědělský archiv.[10] I ten byl ale následně přestěhován, protože mělo dojít k adaptci prostor pro účely expozice renensanční bytové kultury.[11]

5 WANKOVÁ, Veronika. *Malířská výzdoba zámku Bučovice ve 2. pol. 16. století: recepce benátských vzorů.* Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta. Praha 2015, s. 21-22.
6 ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum, 1. část.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2006., s. 12–14.
7 Ibidem, s. 75.
8 Ibidem, s. 92.
9 Ibidem, s. 20.
10 Ibidem, s. 129–130
11 UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947–1951*, Praha 2004, s. 49–50.

3.1.2 Nástěnné malby v Císařském sálu

Jak již bylo zmíněno, v přízemí západního křídla zámku se nachází pět reprezentativních sálů s bohatou malířskou a štukovou výzdobou, jež je na základě dosavadního bádání datována do druhé poloviny 16. století.[12] Z literatury se dozvídáme, že dvorním malířem zámku mohl být Marcus van Kaytzen, který pobýval v nedalekém Brně a byl zmíněn také v Šemberově závěti, ve které odkázal částku 300 zlatých jeho dceři.[13] Na toto možné autorství maleb jako první upozornila v 80. letech 20. století Jarmila Krčálová. Ta navrhuje Marcuse van Kaytzena jako malíře italizujících maleb v Zaječím, Venušině Císařském a Ptačím sále, zatímco pro malby v sále Pěti smyslů, který čerpá z rytin R. Sadelera, předpokládá autorství domácích malířů Lorence Plucara a Jana Panáčka.[14]

Císařský sál, na jehož nástěnnou malířskou výzdobu je zaměřen tento průzkum, je největší místností přízemí západního křídla. Je prosvětlen čtyřmi sdruženými okny, zaklenut klenbou s koutovými výsečemi, které jsou rozděleny pásy směřujícími do středu klenby. Jak již bylo zmíněno výše, bohatá malířská i štuková výzdoba se vyskytuje téměř v celém prostoru sálu, vyjma stěn, které jsou pojednány monochromním bílým nátěrem (na stěnách byly údajně zavěšeny tapiserie).[15] Spolu se štukovou výzdobou pokrývá klenbu sálu groteskova výmalba. V okenních špaletách se nachází osm grisailových figurálních medailonů vyobrazujících alegorické postavy (rozpoznatelné jsou Pravda, Síla, Zdrženlivost a snad také Víra a Modrost)[16], jejichž podoba zřejmě vychází z tehdejších grafických předloh. Dekorativní arabesková výzdoba v okolí medailonů je pojednána v červené a bílé barevnosti. Malířsky jsou pojednaná i pozadí ve čtyřech lunetách za štukovými plastikami, jež představují Europu, císaře Karla V., Dianu a boha

12 ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum, 1. část*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2006., s. 67.
13 KONEČNÝ, Michal, ed. *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost: renesanční aristokratická sídla v Čechách a na Moravě ve správě Národního památkového ústavu*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2017. ISBN 978-80-906899-2-3., s. 513.
14 KRČÁLOVÁ, Jarmila, Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/I, Praha 1989, s. 71.
15 WANKOVÁ 2015, s. 45. (viz pozn. 3)
16 WANKOVÁ 2015, s. 84. (viz pozn. 3)

války Marta. Pozadí plastik tvoří krajiny s venkovskou architekturou. Malířsky jsou ztvárněna také pozadí v nadokenních lunetách za štukovými bystami římských císařů Antonia Pia, Augusta, Marca Aurelia a Nerona[17], která zachycují oblohu v okrově žlutých tónech s našedlými oblaky.

3.1.3 Předchozí zásahy na nástěnných malbách Císařského sálu

Historický průzkum zásahů na malířské a popřípadě i štukové výzdobě císařského sálu vychází z archivní rešerše autorek Lucie Krajčírové a Zdeňky Míchalové, jenž byl sestaven, stejně jako tento průzkum, v roce 2018 v rámci projektu „Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě" realizovaného v rámci programu Ministerstva kultury ČR, NAKI II.[18] Průzkum byl proveden v následujících archivních fondech:

1. **Národní archiv** – Státní památková správa, Památkový úřad Vídeň
2. **Národní památkoví ústav Brno** – Archivní fond bývalého státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko (tzv. starý spisový archiv), Nový spisový archiv, Archiv map a plánů
3. **Moravský zemský archiv** – Velkostatek Bučovice, Lichtenštejsnký stavební úřad Lednice, Lichtenštejsnká ústřední účtárna, Krajský národní výbor Brno
4. **Hausarchiv Liechtenstein Wien** – Herrschaftsarchiv
5. **Obrazové materiály** – Mobiliární fondy NPÚ, Stará fototéka NPÚ Brno, Fototéka GŘ NPÚ, Fototéka Semináře dějin umění FF MU, Moravská zemská knihovna, BildarchivMarburg, Národní filmový archiv

O zásazích na malbách před rokem 1951 nemáme z archivních dokumentů žádné zprávy. Lenka Šabatová ve svém SHP z roku 2006 zmiňuje ještě starší restaurátorský zásah z roku 1911 „*v zámku a zámecké kapli*", přesnější informace, v kterých dalších místnostech

17 WANKOVÁ 2015, s. 53. (viz pozn. 3)
18 KRAJČÍROVÁ, MÍCHALOVÁ 2018 (viz pozn. 1)

(kromě kaple) a v jakém rozsahu práce proběhly, však neuvádí.[19] Ani podle porovnání historických fotografií z let 1899–1900 a počátku 50. let 20. stol. (viz dále) se nezdá, že by výzdoba v císařském sále prošla výraznějším odborným zásahem. Jediné zásahy pozorovatelné již na těchto nejstarších fotografiích jsou stopy nešetrného ometání prachu a nečistot, zřejmě pomocí košťat na dlouhých nástavcích, což mělo za následek vznik silných rýh a škrábanců v barevné vrstvě (obr. 2, 3, str. 54). Z archivních dokumentů z 50. let 20. století se pak dozvídáme, že někdy dříve musely být na malbách provedeny opravy, jež byly v rámci restaurování zaznamenány (viz str. 12). Z porovnání historických fotografií z roku 1899 a z počátku 50. let 20. století (srovnej obr. č. 4–11 na str. 55–58) můžeme usuzovat, že k zásadním opravám patrně nedošlo, alespoň ne v oblasti pozadí štukových plastik v lunetách. Poškození v podobě úplných či částečných ztrát barevné vrstvy se zdají být na fotografiích z obou období téměř totožná.

V roce 1951 začíná v Císařském sálu restaurátorské práce družstvo Tvar, jehož prvním zástupcem, který zřejmě rovněž základně koncipoval zásah a sestavil rozpočet, byl malíř a architekt František Mayerhoffer, tehdejší vedoucí družstva. Ten v zápisu z 19. 12. 1951 shrnuje výsledky průzkumu v Císařském sálu a navrhuje příslušná opatření následovně: „*Je ve špatném stavu. Omítky jsou měkké, drolivé na stropě, na stěnách jsou poněkud pevnější. Na stropě chybí deskový obraz; zbývající 4 obrazy malované na dřevě jsou velmi poškozené. Je nutno je sejmout, nově parketovat a řádně restaurovat bez domalování, event. podle rozhodnutí komise NKK a St. Pam. úřadu domalovat. Rovněž arabesky pokud jsou zachované vyčistit a vyretušovat. Tyto arabesky mají barvy lehce nanesené a musí být proto velmi opatrně čištěny, aby se nepoškodily. Takto vyčištěné malby nutno upevnit a pak co nejméně retušovat. Rovněž zlacený štuk vyčistit a chybějící zlato nahradit novým jakož i ornamentální výzdobu v kamenných zárubních nutno přezlatit. Štuková výzdoba, která je z části polychromovaná, musí být rovněž opatrně očištěna, chybějící části nahrazeny novými a lehce vyretušovány, aby nebyla zkreslena původnost štuku. V 4 lunetách pozadí (krajiny)*

19 ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum, 1. část.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2006., s. 118.

za sochami pouze vyčistit s malou retuší. Ve špaletách nalezené medailony a arabesky jsou velmi poškozené a za účelem zachování původnosti je pouze vyčistit a konservovat. Plochy, na kterých nebude nalezena žádná malba, budou tónovány neutrálním tónem tak, aby nebyl rušen celkový ráz interieru.“[20] Z popisu je evidentní, že ačkoli jsou malby i štuková výzdoba poškozeny, nejsou poznamenány zásadními druhotnými zásahy (obr. 5, 7, 9, 11–13). Taktéž z textu vplývá, že byl navržen poměrně zdrženlivý přístup, který však, minimálně u pozadí lunet se štukovými plastikami a bystami později nebyl dodržen.

Již na konci roku 1951 bylo zřejmé, že se restaurování sochařské výzdoby ujme Miroslav Böswart, jehož přítomnost při restaurování v Bučovicích je poprvé archivně doložena 14. 1. 1952.[21] K restaurování malířské výzdoby byl přizván další pracovník družstva Tvar, malíř Antonín Erhardt, který se objevuje se zkomolenou podobou jména poprvé v zápise ze 4. 2. 1952: „*Malíř Erhard, který pracoval v Německu, si počíná obezřele, nemá však, jak se zdá, větších zkušeností u konservace nástěnné malby.*“[22] Upozornění na malířovy menší zkušenosti by objasňovalo některé z kroků, které byly na malbách v rámci následného zásahu provedeny. Dle doporučujícího dopisu zaslaného družstvem Tvar Národní kulturní komisi měl mít ale Erhard bohaté zkušenosti, a to především ze zahraničí: „*Pro malířské práce navrhujeme akad. malíře Antonína Erhardta, který podobné práce prováděl v zámku Torgau/Německo. V technice freskové je velmi obeznámen. Restauroval první křesťanské fresky v Forum Romanum, pompejské fresky v Palatinu, byzantské fresky z r. 1230 v kostele Axin u Wittenbergu, gotické fresky v kostele Salzwedel v Sasku, v kostele Weissenfelz a v Bozenu.*“[23] To, zda se informace uvedené v doporučení zakládají na pravdě, nebo byly nějak přikrášleny pro účel přijetí malíře, zatím není zřejmé. Z výše uvedených informací v zápisu ale vyplývá, že památkový dozor k Erhradtovi jako ke zkušenému restaurátorovi nepřistupoval.

20 Národní archiv, fond Státní památková správa, kart. 98, zápis z 19. 12. 1951
21 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 14. 1. 1952
22 Ibidem, zápis z 4. 2. 1952
23 Národní archiv, fond Státní památková správa, kart. 97, zápis z 28. 12. 1951

Malíři byl nejprve svěřen dílčí úkol, na kterém měl prokázat své schopnosti: „*Malíř odkryje malby ve špaletách a na menší ploše zachovalejší malby provede zkušební očištění a konservaci.*“ V zápisu z následující prohlídky se pak objevuje: „*Malíř pokračuje v odkrývání maleb ve špaletách, jsou dosti špatně zachovány. Medailony s figurálním motivem porušeny zkosením hran špalet při dřívějších úpravách. Malba pozadí figur byla kdysi spravována temperovou barvou, dnes se jeví dříve bílá místa tmavá – do hněda. Podobně je tomu u grotesek na klenbě, provedených kaseinovými barvami a opravovaných temperou. Malíř na několika místech malbu očistil. Plochy stěn malovány nebyly, ale byly původně pokryty závěsy, jak je patrno podle zbytků skob pod hlav. římsou.*“[24] V citovaném zápise se objevuje několik zajímavých informací. První z nich je, že jsou malby v okenních špaletách velmi špatně dochovány (obr. 14–16), což (mimo jiné) později vyústilo i k problémům malíře Erharda s přijetím výsledků jeho práce. Další zajímavou informací je popis staršího zásahu provedeného blíže nespecifikovanou temperou (zřejmě suchého charakteru, protože mastná povaha pojiva by byla nejspíše zmíněna). To, že stěny byly dříve pokryty závěsy, je jen těžko potvrditelnou teorií, protože přítomnost skob pod hlavní římsou může poukazovat k zavěšení i dalších předmětů, nikoli výhradně závěsů, či gobelínů, jakkoli by to v takto reprezentativním prostoru bylo logické. Skoby se navíc do současnosti nedochovaly, takže není možné studovat jejich umístění, počet, apod. Další důležitou informací, která se objevuje v zápisu z 5. 3. 1952, je zaznamenání starší stavební úpravy špalet, která měla za následek zásadní úbytek dekorativní malířské výzdoby: „*V okenních špaletách je dosud odkrytá ornament. malba značně poškozena, i figurál. medailony v ní. Skosením špalet stala se tato malba torsem.*“[25] (obr. 16)

To, jaká byla zamýšlena koncepce zásahu na nástěnných malbách v roce 1952, poměrně dobře charakterizují dva body již zmíněného zápisu z 5. 3. 1952: „*Dekorativní malbu na klenbě nebude lze ponechat v jejím silně desolátním stavu jako torso s pouhou konservací zbytků a s plochami*

24 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 26. 2. 1952
25 Ibidem, zápis z 5. 3. 1952, starý spisový archiv NPU Brno, karton č. 60, fascikl P 60/33

více méně ztracenými. Po úplném očištění maleb provede se konservace a retuš dochovaných partií s rekonstrukcí ztracených podle jejich zbytků a podle analogických maleb dobře zachovaných v ostatních místnostech přízemku. Stejně bude postupováno u maleb ve špaletách, jejichž skosení se odstraní vyzděním. Podrobnosti restaurování maleb budou projednány po dokončeném jejich očištění.“ [26] A dále se píše: „*Stěny bez maleb se očistí na původní hlazenou omítku, která se podle potřeby vyspraví a ponechá bez líčky*.“ Z druhého bodu návrhu je zřejmé, že stěny pokrývaly nátěry, pravděpodobně vápenné. To, z čeho restaurátoři usoudili, že se ani v jedné vrstvě nejedná o nátěr původní, není zřejmé.

Již ke konkrétním výsledkům realizace zásahu máme první zmínky z počátku června 1952: „*Očištění maleb na klenbě téměř zcela hotovo, zachováno víc, než bylo očekáváno. Malíř provede k příští prohlídce ve 14 dnech menší zkušební plochy s retuší temperou, bez fixování.*“[27] Že bude započata retuš maleb na klenbě bez fixování, je poměrně důležitá informace pro případné současné restaurování. Ze zápisu z další prohlídky se dozvídáme: „*Malíř Erhard provedl na dvou výsecích klenby retuš maleb velmi šetrně bez přemaleb, bude tak dál pokračovat*.“[28] Z toho můžeme usuzovat, že současné retuše, jež mají na klenbě většinou neutrální tón, rekonstruují chybějící tvary jen v náznaku a jsou tudíž velmi dobře rozpoznatelné, by mohly pocházet právě od malíře Erhardta.

V jednom z dalších zápisů z počátku září 1952 se dozvídáme další, poměrně zajímavou informaci o nástěnných malbách: „…*Malované pozadí štukových bust (mraky) nebude zabíleno, jak bylo dle sdělení malířova určeno vedoucím Tvaru, nýbrž bude zachováno.*“[29] Plný význam sdělení lze pochopit ze zápisu následující prohlídky. Vedoucí družstva Tvar František Mayerhoffer v něm uvádí: „…*Vám sdělujeme, že celý postup prací ve výše jmenovaném zámku byl projednán při komisi, která rozhodla po zjištění, že mraky za kartusiemi s plastikami císařů, jsou malby provedení*

26 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 5. 3. 1952
27 Ibidem, zápis z 4. 6. 1952
28 Ibidem, zápis z 17. 6. 1952
29 Ibidem, zápis z 5. 9. 1952

dodatečně za účelem zakrytí vysprávek a tudíž, že mají být odstraněny.“[30] Na to reagují zástupci NPÚ Brno následovně: „…*předkládáme s tím, že jsme nebyli účastni komise, která podle tvrzení Tvaru rozhodla o odstranění maleb, jež považujeme za původní a jichž zachování jsme požadovali jak při stanovení programu oprav, tak při kontrolách během jejich provádění.*“[31]

Další zmínku o nástěnných malbách nacházíme v zápisu z počátku prosince 1952: „*Malíř Erhardt dokončil konzervaci maleb na klenbě. Ve špaletách okenních opravil (s doplněním) medailony, ostatní dekorativní malba je jen očištěna. Toto řešení není domyšlené a bude nutno provésti korekci.*“[32] Více se pak tato problematika rozvádí v zápise následující schůzky: „…*Při nedávné kontrole pozlacovačských prací v císařském sále jsme seznali, že na ploše okenních špalet byly malířem konzervovány a doplněny jen oválné figurální medailony, dekorativní malba je rámující, poměrně zachovalá pouze u jednoho okna, byla jen očištěna. Bude nutno rozhodnout o konečné úpravě špalet, kde jsme pomýšleli na náznakovou plošnou rekonstrukci dekorativní malby, aby bylo vytvořeno zapojení medailonů do ploch špalet. Při společném jednání? 5. 3. 1952 byla taková úprava zásadně dohodnuta, podrobnosti provedení byly vyhrazeny ke konečnému rozhodnutí po úplném očištění ploch špalet.*“[33]

Ze zápisu z počátku dubna 1953 jsme schopni poměrně přesně datovat fotografie čerstvě restaurované výzdoby Císařského sálu, protože jsou požadovány snímky pro tento účel pořízené v únoru téhož roku.[34] Tyto snímky jasně ukazují velmi intenzivní zásah na pozadích lunet (spíše přemalbu, než retuš – obr. 22–27), poměrně pietní (neutrální) retuš dekorativní malby na klenbě a absolutní absenci retuše a rekonstrukce dekorativních maleb v okenních špaletách (obr. 28–29). Je tedy zřejmé, že malíř Erhardt k rekonstrukcím dle požadavků památkové komise do té doby nepřistoupil. To, proč jsou voleny takto odlišné přístupy v rámci jednotlivých částí

30 Ibidem, zápis z 11. 9. 1952
31 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 22. 9. 1952.
32 Ibidem, zápis z 2. 12. 1952
33 Ibidem, zápis z 19. 12. 1952
34 Ibidem, zápis z 15. 4. 1953

výzdoby (zejména je zarážející výrazná přemalba pozadí štukových figur), se ze zápisů podrobněji nedovídáme. Vysvětlením by mohlo být, že přemalbu lunet již provedl jiný restaurátor, protože Antonín Erhardt se v zápisech objevuje naposledy v prosinci 1952.[35]

Zápis z konce září 1953 nám k tomuto tématu přináší další informace: „*Dekorativní nástěnné malby na stropě i na stěnách byly pečlivě očištěny a dosti jemně retušovány, takže jejich barevná intensita jest vlastně akcentována kontrastem s nově naneseným bílým podkladem. V celkovém účinku sálu jemné pastelové tóny těchto grotesek poněkud ustupují proti barevně i v kovu obnoveným dekorativním článkům konstrukce prostoru. I tyto práce lze celkem přijmouti za předpokladu, že postupným stárnutím se tyto rozdíly vyrovnají.*“[36] Z tohoto zápisu je patrné, že pozadí grotesek bylo obnoveno přetřením v intenzivnějším bílém tónu, jenž kontrastoval s poškozenými malbami. Dále ze zápisu vyplývá, že vzhledem k předchozí nespokojenosti s restaurováním v oblasti okenních špalet přistoupil restaurátor k další činnosti, konkrétně na jihozápadní okenní špaletě: „*Restaurátor provedl na zkoušku opravu dekorativní malby kolem medailonu v levé špaletě, levého okna západního průčelí. Komise doporučuje pokračovat v obnově i v ostatních medailonech.*“[37] Z jednoho z podstatně pozdějších zápisů se dozvídáme, že v tomto případě se již nejednalo o malíře Erhardta, ale malíře Kutílka, kterého zřejmě družstvo Tvar na tento úkol dodatečně nominovalo.[38]

Dále se dozvídáme, že mezi družstvem Tvar a objednavatelem prací došlo ke konfliktu ohledně ceny prací. Přestože v zápisech se nedočítáme nic konkrétního o rozvázání spolupráce, můžeme tak usuzovat podle toho, že o ocenění restaurování malířských prací v Ptačím sálu a sálu Pěti smyslů žádá KNV Brno v březnu roku 1954 restaurátora Františka Fišera,[39] který byl v oné době velmi uznávanou osobností tohoto odvětví. Pracoval na mnoha významných objektech včetně baziliky sv. Jiří na v Praze na Hradčanech, kapitulní síně Sázavského kláštera, či rotundy

35 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 2. 12. 1952.
36 Ibidem, zápis z 25. 9. 1953
37 Ibidem, zápis z 25. 9. 1953
38 Ibidem, zápis z 1. 4. 1955
39 Národní archiv, fond Státní památková správa, kart. 98, zápis z 15. 3. 1954

sv. Kateřiny ve Znojmě.[40] František Fišer k 14. 4. 1954 navíc dodal (zřejmě po předchozí domluvě) také rozpočet na pokračování restaurátorských prací v Císařském sálu. Práce se měly týkat okenních špalet, tedy rekonstrukce chybějící dekorativní výzdoby, ale i opravy figurálních medailonů, protože jejich stav měl být po provedeném restaurování nevyhovující: „*Oválné medailony jsou sice restaurovány, ale k jejich škodě, protože se na všech barevná vrstva loupá a odpadává. Je proto nutno je pracně restaurovati znovu.*“[41] Krajský národní výbor potvrdil souhlas s rozpočtem Františka Fišera, avšak s několika podmínkami, z nichž jednou byla i poznámka k postupu práce rekonstrukcí: „…*Ornamentika v císařském sále bude rekonstruována podle speciálních nákresů, které předložíte předem Státní památkové správě…*“[42]

Na počátku září téhož roku sděluje František Fišer, že všechny jemu zadané práce v Bučovicích dokončil s tím, že v Císařském sálu byla „*Práce provedena se souhlasem státní památkové správy s tou změnou, že nebyla ornamentika v okenních špaletách nově komponována, nýbrž zjištěna ultrafialovým světlem ornamentika původní a tato obnovena. Dále byla zde objevena a obnovena původní ornamentika na jedné ploše špalety, která měla býti dle nabídky jen vytónována.*“[43] Tato informace svědčí o velmi moderním přístupu Františka Fišera, protože užívání UV fluorescence a IR reflektografie nebylo v oné době rozhodně standardem a František Fišer proslul svým velmi raným použitím těchto technik v oblasti nástěnné malby rámci celé Evropy. V krátké zprávě z restaurování ještě Fišer připojuje další, zpřesňující informace k restaurování: „*Malířské restaurační práce na klenbě provedlo družstvo Tvar. Ve čtyřech okenních špaletách odkrylo družstvo zbytky ornamentálních maleb, z nichž restaurovalo jen malou část v jedné špaletě, kde byla malba nejznatelnější. Jinak byly již malby neznatelné, a mým úkolem bylo je nově dokomponovati. Podařilo se mně však při ultrafialovém ozáření zjistiti malby původní, a proto jsem je se souhlasem státní*

40 viz soupis restaurátorských prací Františka Fišera dostupný na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Fi%C5%A1er_(mal%C3%AD%C5%99) [2019-02-16]
41 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1950–1956, zápis z 14. 4. 1954
42 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 28. 5. 1954
43 Národní archiv, fond Státní památková správa, kart. 98, zápis z 10. 9. 1954

památkové správy obnovil. V zaklenutí jedné špalety byla zdánlivě nová omítka. Tuto plochu jsem měl vytónovati. Ujistil jsem však, že malba na této ploše je jen nově zakryta vápenným nátěrem. Proto jsem i zde malbu odkryl a obnovil, takže je teď ornamentální výzdoba špalet úplná. Figurální ovály ve špaletách restaurovalo družstvo tak nešťastně, že se barevná vrstva silně odlupovala a přímo odpadávala. Tento stav jsem zachytil fotograficky.[44] *Dle informací vedoucího družstva prý byla malba v oválech převoskována. Družstvo nejenže vosk nesmylo, ale napustilo malbu kaseinem a po vyretušování ještě mastixem. Takovéto tři silné fixáže nemohl pochopitelně udržeti vápenný podklad, a malba musela odpadávati. Smyl jsem tedy všechny jmenované fixáže, pokud to bylo vůbec možné. Jelikož ale nebylo možno odstraniti úplně mastný vzhled malby, mohl jsem si dovoliti ji napustiti řídkým kopaivabalsámem, aby malba dostala suchý, nemastný vzhled, a vše jsem retušoval vaječnou temperou.*“[45]

Přestože z uvedených zápisů poměrně jednoznačně vyplývá profesionální přístup Františka Fišera, zatímco restaurátoři družstva Tvar jsou vykresleni v negativním světle (mimochodem slovy jejich konkurenta Fišera), nemusí být dnešní pohled takto jednoznačný. Je zřejmé, že minimálně na klenbě aplikoval Antonín Erhardt v té době velmi moderní a pokrokový přístup neutrální retuše. Jako sympatické můžeme vyhodnotit i jeho zdráhání se k rekonstrukci zcela chybějících pasáží malby v okenních špaletách. František Fišer naopak přistoupil k restaurování bez větších pochybností a na základě průzkumu v UV záření ihned rekonstruoval chybějící malbu ve špaletách. Pokud ale porovnáme fotografii nejdochovanější špalety z doby před restaurováním v roce 1952 (obr. 32), je nám zřejmé, že je Fišerova rekonstrukce značně zjednodušená (obr. 33). Na Fišerův zjednodušující přístup při retuších (zploštění malby) si ostatně stěžují i pozdější zápisy z následujícího roku: „…,*avšak ve svém plastickém výrazu sploštěly zanedbáním respektu k autorovu způsobu nanášení světel.*“[46] U materiálových nesrovnalostí je opět otázkou, zda jsou Fišerovy informace zcela důvěryhodné.

44 I přes toto Fišerovo tvrzení, nebyly fotografie doposud nalezeny.
45 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 11. 9. 1954
46 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1950–1956, zápis z 1. 4. 1955

Je jisté, že k problému s odlupováním barevné vrstvy medailonů muselo dojít, je ale otázkou, jak tato situace vznikla. V předchozích zápisech nenacházíme žádnou zmínku o jakýchkoli problémech. Navíc z Fišerova svědectví vyplývá, že uvedené informace o použitých materiálech nezískal přímo od restaurátorů ale od vedoucího družstva Tvar Mayerhoffera, který mohl podat informace zkreslené, či neúplné. Také práce dvou restaurátorů na témže úseku (Erhardt a Kutílek), mohla přinést mnoho nejasností a zmatků, stejně jako opakované fixáže vedoucí k popisovaným problémům. Z Fišerova popisu dále vyplývá, že ani on se nechoval příliš zdrženlivě, když do malby vnesl další nové materiály (kopaivabalsám, vaječná tempera), které jak se později ukázalo, situaci dlouhodbě nevyřešily, ale spíše zhoršily (viz níže).

Již v srpnu 1955 se nicméně objevila další zpráva o problémech spojených s nevhodnou fixáží provedenou pracovníky družstva Tvar v Císařském sálu. Na počátku září pak požádal Památkový úřad Františka Fišera o posudek: „*Při nedávné prohlídce přízemních sálů stát. zámku v Bučovicích bylo zjištěno, že malby restaurované malíři družstva Tvaru se šupinovitě odlupují. V poslední době se zvláště zřetelně projevil neutěšený stav maleb v Císařském sále v lunetách za štukovými plastikami. Žádáme Vás o podání odborného posudku o stavu maleb, současně s podáním návrhu na postup jejich zabezpečení a s vypracováním finančního rozpočtu.*“[47] Z následné prohlídky sestavil František Fišer zápis, ve kterém mimo jiné čteme: „*Císařský sál byl loni ještě úplně v pořádku, ač byl restaurován o rok dříve. Letos však se již na mnoha místech malba také odlupuje a tento proces bude pokračovati nezadržitelně dále. Za štukovými plastikami v lunetách je stav malby již nyní velmi špatný, neboť se odlupuje i ve velkých kusech. Odlupování barevné vrstvy je zaviněno příliš silnou a nesprávně připravenou fixáží. Ornamentika – hlavně ve Venušině sále – je tak silně fixována, až se leskne. Důvod je tedy jasný. Není mě však dosud jasno, jakým způsobem by se mělo odlupování zastaviti, protože jsem takový případ ve své dlouholeté praxi ještě neměl. Nemohu proto zatím podati návrh na postup zabezpečení maleb, ani rozpočet. Provedl jsem právě několik zkoušek, které by se měly*

47 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 5. 9. 1955

delší čas nechati zatvrdnouti. Dle výsledků bych teprve mohl podati návrh a rozpočet. V každém případě to však bude práce obtížná a zdlouhavá.“[48] Nicméně Fišerovo tvrzení, že stav maleb na pozadí za štukovými plastikami je velmi špatný a barevná vrstva se zde odlupovala ve velkých kusech, nelze doložit dobovými fotografiemi. Na historických fotografiích pořízených v roce 1956 je toto poškození patrné pouze u dvou lunet, a to u lunety Diany a Europy. Přestože se nejedná o příliš detailní fotografie, nejsou zde viditelná tak rozsáhlá poškození, která popisuje Fišer (obr. 35). Na historické fotografii lunety s plastikou Europy pořízené v roce 1969, tedy o 13 let později, nepozorujeme, že by se toto poškození razantně zhoršovalo, neboť se jeví svým rozsahem identické (obr. 36, 37).

V závěrečné zprávě k celé roční etapě svých prací pak František Fišer k dané problematice doplňuje: „*V dohodě se Státním památkovým ústavem v Brně jsem provedl několik zkoušek na záchranu odlupujících se maleb v císařském sále a v sále Venušině, kde provádělo restaurační práce družstvo Tvar. Doporučuji nechati zkoušky v klidu nejméně čtvrt roku a pak teprve dle výsledku zkoušek přikročiti k nové restauraci. Původní malby byly prováděny vaječnou temperou na vápenném nátěru, což se dobře osvědčilo. Když však byly v nedávné době fixovány družstvem Tvar příliš silně kaseinem, až se fixovaná plocha značně leskne, a to bez jakéhokoliv změkčovadla, musí pochopitelně tento kaseinový film popraskati a odlupovati se od původního vápenného nátěru. Je úplně jasné, že závada vznikla nesprávným fixováním a musím se vší rozhodností odmítnouti tvrzení Fr. Meyhofra, bývalého vedoucího družstva Tvar, že družstvo provedlo práci dobře, a vyskytly-li se nyní nějaké závady, že je to zásahem třetí osoby. První, kdo odlupování maleb zjistil, byl správce zámku J. Němeček, který mne na ně hned po postavení lešení ve Venušině sále upozornil. Konečně v císařském sále nebylo po odchodu družstva Tvar lešení postaveno vůbec a malba se odlupuje také.*“[49]

48 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 22. 9. 1955
49 Ibidem, zápis z 2. 10. 1955

Z nabídky Františka Fišera ze 7. 1. 1956 pak zjišťujeme, jak se měl v plánu s popsaným problémem vypořádat: „*Po Vašem vyzvání ze dne 5. IX. 1955 k podání rozpočtu jsem provedl několik zkoušek na záchranu maleb. Dne 6. ledna t. r., tedy po více jak třech měsících, jsem zkoušky prohlédl, a zjistil, že se všechny osvědčily. Mohu proto vybrati z nich ten způsob, který by co nejméně změnil optický vzhled malby.*“[50] K Císařskému sálu pak ještě připojuje: „*Vyžaduje restauraci ornamentální výzdoby celé klenby, čtyř pozadí v lunetách za štukovými plastikami, čtyř pozadí za poprsími císařů, která je nutno sjednotiti s pozadími v lunetách, a obnovení šedých pásků na klenbě kolem žeber dle původního stavu, které Tvar odstranil.*“[51] Jedná se tedy v podstatě o všechny plochy maleb, kde předtím sám neprováděl rekonstrukci. Z dnešního ohledání maleb se zdá, že zákrok rozhodně nebylo nutné navrhovat na všech zmíněných plochách, a že byl Fišerův návrh účelový. To potvrzuje i absence informací o následném restaurování, ke kterému do současnosti nedošlo. Průtahy v získávání finančních prostředků byly zřejmě hlavní příčinou, protože o nich referovali Františku Fišerovi sami pracovníci Památkového úřadu.[52] Průtahy byly tak zásadní, že nebylo možné restaurování realizovat ani v následujícím roce 1957, ve kterém František Fišer dne 30. prosince zemřel.[53]

Další zprávy o malbách v císařském sálu se dochovaly až z roku 1983. Na konci listopadu se objevuje zápis z prohlídky maleb, v rámci kterého je konstatován špatný stav barevné vrstvy medailonů ve špaletách. Restaurátor František Sysel měl již před prohlídkou uskutečnit I. etapu restaurování, v rámci které upevnil oddělující se šupiny malby a provedl zkoušky čištění přemaleb.[54] Dle další zprávy v následujícím roce proběhl restaurátorský zákrok, který František Sysel v závěrečné zprávě shrnul následujícím způsobem:

50 NPÚ Brno, Archiv bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, fond Profánní památky, Bučovice – zámek – velkostatek, karton č. 60, fascikl P 60/33, zápis z 7. 1. 1956
51 Ibidem, zápis z 7. 1. 1956
52 Ibidem, zápis z 25. 1. 1956
53 viz biografické informace o Františku Fišerovi dostupnéna: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Fi%C5%A1er_(mal%C3%AD%C5%99) [2019-02-16]
54 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, zápis z 30. 11. 1983

„Obrazy jsou malovány na hlazené, štukové omítce. Barevná vrstva charakteru tempery, podobající se technice tabulových obrazů byla vážně ohrožena uvolněním vrstev malby, které byly miskovitě zvednuty v ploškách, ohraničených krakeláží. Odpadnutím množství plošek uvolněné malby byly obrazy v různé míře poškozeny.

Stejným způsobem, ale opadáním malby v daleko větší míře byly obrazy poškozeny již dříve a restaurovány. Staré retuše /provedené pravděpod. přemírou emulzního pojidla s mastnými složkami/ - jsou silně ztmavlé a překrývají větší plochy, než jsou plochy defektů. Též ztmavlé lakové vrstvy přispěly ke znečitelnění malby, hlavně jejich kresebných a modelačních detailů a struktury barevné hmoty.

Barevná vrstva se uvolňovala v bílé podkladové vrstvě, která vlastně zapříčinila vznik nestejnoměrné sítě krakeláže. Poněvadž tato krakeláž přímo souvislá s uvolněnými částmi malby se vyskytovala na každém obraze v jiné míře, dá se předpokládat, že podkladová vrstva, případně mezivrstva byla nanesena nestejnoměrně a že obsahovala hygroskopickou látku. Tento předpoklad byl několika zkouškami ověřen a zjištěná skutečnost využita ke stanovení způsobu, postupu a materiálu upevňování vrstev malby.

Miskovitě zvednuté, uvolněné plošky maleb byly maximálně křehké a nesnesly žádnou mechanickou námahu. Aby bylo zabráněno sebemenším ztrátám, byly nejdříve napojeny smáčedlem, jímž byly po částech přichyceny přelepy z papíru „japan“. Teprve přes tuto vrstvu byla podkl. vrstva /mezivrstva ?/ změkčována a upevňována několikanásobnými nánosy želatinové vody s konzervačním prostředkem. Upevňované části maleb byly předem a průběžně ohřívány infralampami.

Po dostatečném změknutí miskovitě zvednuté, uvolněné malby a zgelovatěné želatiny, byly jednotlivé části postupně vyrovnávány a přichycovány přitlačením přes přelepený „japan“ pomocí tamponů, nasycených teplou vodou. Tento proces musel být na různých místech opakován až do úplného vyrovnání miskovitě zvednuté malby a jejího upevnění. Za želatinovou vodou, jako další zpevňující materiál byl přes přelepy nanesen polyvinylalkohol /Mowiol 56/98/.

Po odstranění přelepů byl prováděn sondážní průzkum ve ztmavlých vrstvách doplňků, které mimo množství defektů překrývají i části pův. malby. Bylo zjištěno, že silně zoxydované pojidlo ztmavlých doplňku nelze odstranit běžnými rozpouštědly, ale jen mechanicky po předběžném naměkčení pomalutěkajícími rozpouštědly /dimethylformamid s triethanolaminem/.“[55]

V dalším zápisu o restaurování na malbách v okenních špaletách Císařského sálu, jenž pochází až z listopadu 1986, se dozvídáme o pokračování prací:

„Náplní práce druhé etapy bylo odstranění nepůvodních vrstev retuší, tmelení a zcelení maleb retušemi. Rozsah poškození nebyl však prostřednictvím prvních sond správně odhadnut. Teprve při pokračující sondáži se ukázalo, že figurální malby v oválech jsou poškozeny nejen v různé míře, ale že na třech z nich jsou pod retušemi zachovány jen zcela nepatrné fragmenty původní malby. Za účelem fotodokumentace [56] *bylo část retuší ponecháno v pravoúhle ohraničených plochách. Retuše byly odstraněny jen ze světlejších, pastosních nánosů malby fragmentů figur, na plochách pozadí byly ponechány, přestože jsou barevně odlišné a ztmavlé. Ponechány byly nejen pro pracnost mechanického odstraňování, ale i pro nebezpečí poškození křehké vrstvy původní malby. Po doplnění malby figur retušemi a rekonstrukcí budou ponechané, staré retuše v plochách pozadí překryty novými retušemi.*

Ve druhé etapě rest. prací byly odstraněny staré retuše z malby figur (jak výše uvedeno) a provedeno tmelení hrubých defektů. Vyretušovány byly dekorativní plochy lemující malby oválů v osmi ostěních oken a dva ovály s figurálními malbami mimo zkoušky retuší na dalších dvou obrazech. K dokončení práce zůstává dořešení míry tmelení, retuše a rekonstrukční doplňky na pěti figurálních malbách v oválech.

Problematičnost a pracnost snímání přemaleb, nepředpokládané, vážné poškození třech figurálních maleb a z toho vyplývající řešení rekonstrukčními doplňky a rozsah tmelení jsou hlavními důvody, které způsobily, že rest. práce nemohly být dokončeny.“[57]

55 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, restaurátorská zpráva z 2. 12. 1984.
56 Fotodokumentace z restaurátorského zásahu F. Sysla nebyla nenalezena.
57 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, zápis z 27. 11. 1986

Ze zprávy o prohlídce restaurátorského díla se pak ještě dozvídáme poznámku k plánovaným rekonstrukcím chybějících částí: „*Tyto rozsáhlé rekonstrukce si pravděpodob. vyžádají provedení kartonů.*“[58] Další zpřesňující informace k použitému pojivu retuší je zmíněna v zápisu dohlížejícího památkáře Miloše Stehlíka: „*Retuše budou prováděny akrylovými temperami vzhledem k jejich odstranitelnosti bez ohrožení původní malby*.“[59] Je zajímavé, že z dnešního úhlu pohledu je možné hodnotit odstranitelnost akrylátových barev minimálně jako problematickou. Touto zprávou končí informace o pokračování zásahu v 80. letech.

Dokumentace z 90. let 20. století se týkají výhradně průzkumů v jiných místnostech západního křídla, než v pěti dekorovaných sálech restaurovaných v 50. letech. Z toho vyplývá, že k pokračování restaurátorského zásahu v Císařském sálu nikdy nedošlo. Tomu ostatně nasvědčuje i současný stav maleb v okenních špaletách, kdy jsou na medailonech stále patrné zkoušky odstranění starších retuší pocházející s největší pravděpodobností ještě od Františka Sysla.

58 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, zápis z 27. 11. 1986
59 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, zápis z 26. 11. 1986

3.2 Restaurátorský průzkum

3.2.1 Cíle a metody průzkumu

Cílem restaurátorského průzkumu bylo zjištění stavu a rozsahu dochování jednotlivých vrstev nástěnné malířské výzdoby v Císařském sálu, stejně jako výzkum jejich provedení a složení. Průzkum vychází částečně také z výše citovaných a analyzovaných restaurátorských zpráv, fotografií a zápisů z kontrolních dní, ze kterých byly čerpány informace o dochování originálních vrstev a o druhotných zásazích. Pro současný průzkum *in situ* byly využity neinvazivní metody, a to vizuální průzkum v rozptýleném denním světle, průzkum v ostrém bočním nasvícení a průzkum v UV záření. K invazivním metodám lze zařadit sondážní průzkum mapující jednotlivé vrstvy malby. V rámci invazivního průzkumu byly odebrány také vzorky pro chemicko-technologickou analýzu.

3.2.2 Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle

Při průzkumu v rozptýleném denním světle byl posuzován současný stav barevných a omítkových vrstev, a to především v lunetách severní a jižní stěny a rovněž i ve špaletách oken. Průzkum taktéž obsahuje souhrn a charakteristiku nalezených poškození, které jsou detailněji popsány v třídníku poškození a druhotných zásahů (viz kapitola *8. Grafická dokumentace*).

Výmalba místnosti pocházející z druhé poloviny 16. století byla v průběhu druhé poloviny 20. století významně interpretována restaurátorskými zásahy. Povrch kolmých stěn je z větší části překryt novodobou povrchovou vrstvou ve formě scelujícího bílého nátěru, ve spodních částech zdí (většinou pod 1 m od úrovně podlahy) jsou omítky zcela nové. Výjimku tvoří okenní špalety, kde se na východní stěně dochovaly ve spodní části částečně i omítkové vrstvy s fragmenty původní výmalby. Jediný, druhotnými zásahy nepoznamenaný fragment originální barevné vrstvy

ze 16. století, je dochován pod severněji umístěným oknem ve východní stěně místnosti (obr. 66). Níže pod tímto fragmentem se však nacházejí silně poškozené omítkové vrstvy, u kterých je ztráta omítkové vrstvy místy částečná, místy úplná až na zdivo. Tato situace se objevuje jak v ploše pod severním oknem, tak i v ploše pod oknem jižním. Narušení omítek a jejich odpadávání se v celé místnosti nachází jen na popisovaných místech východní stěny a je pravděpodobně způsobeno jednak poslední přítomností původních omítek, jednak zasolením zdiva a vzlínající vlhkostí.

Na všech malbách v místnosti jsou jasně pozorovatelné druhotné zásahy. V rozptýleném denním světle není zcela možné rozeznat originální barevnou vrstvu od druhotné, a to především v lunetách, kde se zdá, že je originál přemalován takřka celoplošně. Na klenbě je možné v dekoracích originál od druhotných retuší rozeznávat naopak velmi dobře, protože retuše jsou provedeny v nízké intenzitě a velmi lazurně (obr. 58). Všechny bílé plochy na klenbě (stejně jako na stěnách) jsou dle pozorování i záznamů o předchozích zásazích tvořeny druhotnými nátěry, což potvrzují mimo jiné i viditelné přesahy bílé barvy do původní arabeskové a groteskové dekorace.

Poškození barevné vrstvy na klenbě se projevuje částečným nebo úplným opadáváním barevných vrstev, jež se děje z důvodu ztráty adheze mezi barevnými vrstvami, respektive barevnými vrstvami a omítkovou vrstvou. V omítkové vrstvě se také dají pozorovat praskliny (obr. 67), které se vyskytují především v okolí oken a vedou směrem od nich. Důvod vzniku prasklin není zcela zřejmý, ale vzhledem k jejich charakteru a směřování jedním směrem je důvodné předpokládat, že souvisí s pohyby zdiva.

Co se týče současného stavu barevných vrstev v lunetách, jakkoli u nich dnes vizuálně dominují druhotné vrstvy, můžeme konstatovat viditelnější projevy zhoršeného stavu než u maleb na klenbě. Zhoršený stav se projevuje především šupinovatěním a následným opadáváním barevné vrstvy (obr. 57). Poškození je nejvýraznější na severní stěně v lunetě za plastikou Diany a na západní stěně v lunetě za bystou císaře Nera. Jak již bylo naznačeno v kapitole *3.1.3*, konkrétně na str. 18–20, důvodem šupinovatění je zřejmě nevhodně provedená fixáž v rámci

zásahu v letech 1952–1953. Již v roce 1955 bylo patrné odlupování a opadávání barevné vrstvy a je důvodné předpokládat, že od té doby nebyl tento problém nijak řešen. Na druhou stranu je třeba konstatovat, že i přes zásadní zanedbání údržby díla za tuto poměrně dlouhou dobu nedošlo v lunetách k nijak radikálním ztrátám. Míra skutečných ztrát však bude zcela zřejmá až poté, co se přistoupí ke konsolidaci a souvisejícím restaurátorským procedurám. Z dochovaných historických fotografií (obr. 6, 7) je navíc možné usuzovat, že se jedná pouze o opadávání druhotné barevné vrstvy, podle historických fotografií se originální barevná vrstva v těchto místech před restaurátorským zásahem v roce 1952 už nenacházela (viz. kapitola *8. Grafická dokumentace,* str. 103–104). Poškození šupinovatěním nebo úplnou ztrátou barevné vrstvy se v menší míře nachází i v ostatních lunetách. Převažujícím poškozením barevné vrstvy v lunetách východní a západní stěny (za bystami) je ale práškovatění, tedy ztráta koheze. Tento typ poškození byl pozorován také v lunetách severní a jižní stěny, na klenbě naopak nebyl zaznamenán.

Dalším viditelným poškozením byly praskliny nebo trhliny, způsobené zřejmě pohybem stavebních konstrukcí. Jak už bylo zmíněno, na klenbě sálu se trhlin nenachází tolik jako v lunetách a špaletách nad okny, odkud toto poškození vychází. Špalety jsou poškozeny více, a to hlavně nad pravým oknem východní stěny, kde poškození narušilo soudržnost omítkové vrstvy a důsledkem toho dochází ke ztrátě adheze mezi omítkovou vrstvou a zdivem (viz. kapitola *8. Grafická dokumentace*, str. 111).

Poškození ve špaletách se, kromě již zmíněných prasklin nad okny, projevuje také v šupinovatění a následném opadávání barevné vrstvy, jež je patrné na iluzívních římsách v horní části bočních okenních špalet (obr. 56) a lokálně také na arabeskové výmalbě špalet jižního okna východní stěny, konkrétně na severní špaletě. Šupinovatění a opadávání barevné vrstvy je viditelné také na centrálních medailonech špalet (obr. 52), které pokrývá několik sekundárních zásahů, jakkoli u některých došlo k jejich zásadní redukci v 80. letech 20. století. V některých

medailonech se nachází poškození v podobě odstraněné barevné vrstvy ve tvaru obdélníkových sond. Není ale zřejmé, do jaké míry byly sondy destruktivní také k originálu, či zda byly odstraněny pouze přemalby a retuše (obr. 65).

3.2.3 Průzkum v ostrém bočním nasvícení

Průzkum v ostrém bočním nasvícení zvýraznil strukturu povrchu stěn (obr. 59, 60). Omítka je povrchově uhlazena na všech kolmých konstrukcích. Na stěnách jsou viditelná lokální rozhraní mezi druhotnými tmely a originální omítkovou vrstvou. Druhotné tmely se vyznačují hruběji zpracovaným a nerovným povrchem. Rovněž rozhraní tmelů a originálních omítek nejsou zpracována zcela do roviny. Úprava originální omítkové vrstvy na stropě je provedena bez kletování, zřejmě pouze hladítkem. Jednotlivá zrna písku vytažená hladítkem, či filcem jsou tak při bočním nasvícení dobře patrná. Při bočním nasvícení můžeme pozorovat i hranice dochovaných fragmentů barevné vrstvy originálu, který je nanesen v pastóznější vrstvě. Retuše dekorativních prvků na klenbě (kromě plošného bílého nátěru mezi nimi) jsou oproti tomu naneseny spíše ve vrstvě lazurní. Bílé plochy na klenbě a stěnách nesou viditelné stopy po tahu různě velkých štětců.

Boční nasvícení zvýraznilo také poškození, jakými jsou šupinovatění barevné vrstvy (obr. 57) nebo práškovatění okrové barevné vrstvy v lunetách na východní a západní stěně (viz *Třídník poškození*, str. 99). V místech špaletové výmalby je pozorovatelná zřejmě původní rytá podkresba, která sloužila pro přesnější nanesení kruhových motivů pomocí kružidla. Z jejího charakteru s rozdrobenými okraji se nicméně zdá, že nebyla provedena do vlhké omítky, ale do omítky, či nátěru zcela zaschlého.

3.2.4 Průzkum v UV záření (UV fluorescence)

Vizuální průzkum v UV záření byl proveden za účelem zviditelnění určitých materiálů s typickou luminiscencí, které nejsou v denním světle rozpoznatelné. Průzkum byl proveden pomocí UV světla *UVA SPOT 400T* značky *Hönle UV Technology* produkujícím záření o vlnové délce 315–400 nm. Z průzkumu byly pořízeny digitální fotografie na fotoaparát *Canon EOS 80D*, s použitím několika různých objektivů a se základním UV filtrem, jehož použití je v případě UV fluorescenčních fotografií žádoucí (zaznamenávána je pouze viditelná fluorescence).

Při pozorování v UV záření bylo možné na malířské výzdobě zaznamenat zejména světle zelenou luminiscenci, a to hlavně v oblasti okenních špalet, ale hojně také v lunetách a lokálních zásazích na klenbě. Předpokládáme, že by se mohlo jednat o luminiscenci zinkové běloby (obr. 69, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 85). S určitostí víme, že autorem rekonstrukčního zásahu v okenních špletách je František Fišer, který provedl rekonstrukci v roce 1954. Z UV snímků je vyplývá, že rekonstrukce je většinou provedena na celoplošném bílém nátěru s obsahem výše zmíněné běloby. Zároveň ale předpokládáme, že zásahy v lunetách a na klenbě, kde se tato luminiscence projevuje také, spíše souvisí s působením družstva Tvar a jeho restaurátorů. Zinková běloba byla ostatně v 50. letech 20. století levným a snadno dostupným pigmentem, který měli jistě restaurátoři k dispozici.

Poměrně složitý vývoj restaurátorský zásahů z 1. pol. 50. let., jenž byl detailně popsán v kapitole *3.1.3*, se odráží i v informacích získaných z UV fluorescenčního průzkumu. Zatímco např. u severní okenní špalety východní stěny fluoreskuje spíše světlé pozadí, na kterým se jeví ornamenty tmavě (obr. 81), v severní špaletě západní stěny fluoreskují více dekorativní motivy, zatímco pozadí se jeví spíše tmavší (obr. 83). Vysvětlením může být to, že zatímco u špalety východní stěny byl bílý podklad s obsahem zinkové běloby nanesen celoplošně, u stěny západní byl naopak z větší části ponechán původní bílý podklad na bázi vápna, který má mnohem nižší intenzitu luminiscence, a tak se jeví jako tmavý.

Jiná barevnost luminiscence, a to oranžová, byla pozorována na štukových profilacích a dřevěných prvcích v okolí zlacení. Oranžovou luminiscencí pravděpodobně luminuje podklad organického původu, který byl použit jako podklad při zlacení (zřejmě šelak, či olej).

3.2.5 Průzkum pomocí technické fotografie.

V roce 2018 probíhal v rámci výše zmíněného projektu „*Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě*“ průzkum pomocí technické fotografie zaměřený také na štukovou výzdobu Císařského sálu.[60] UV fluorescenční fotografie byly pořízeny přístrojem *Canon EOS 600D* s objektivem *Canon EF 50 mm f/1,8 II* a s předsazenou soustavou filtrů *XNiteCC167: X-Nite Color Correction #1 Filter* (67 mm; Λ = 325–645 nm*), B+W filtr UV/IR* interferenční *486 F-Pro MRC* (67 mm) a *Heliopan Light Yellow Filter* (67 mm), pomocí nasvícení UV světlem *UVA HAND 250* značky *Dr. Höhnle* (příkon 250 W, vlnový rozsah 315–400 nm).[61] Informace z průzkumové zprávy ale neobsahovaly pro nástěnnou malbu žádná zásadní zjištění. Pro fotografickou dokumentaci tohoto průzkumu byla z průzkumu Vojtěcha Krajíčka použita jedna UV fluorescenční fotografie se srovnávací fotografií v bílém světle, které jsou v tomto průzkumu označeny jako obr. 78 a 79.[62]

60 KRAJÍČEK, Vojtěch. *Technická fotografie štukové a malířské výzdoby císařského sálu na Státním zámku Bučovice*. Litomyšl 2019
61 Ibidem, s. 2.
62 Ibidem, s. 40.

3.2.6 Sondážní průzkum

Cílem sondážního průzkumu bylo definovat posloupnost jednotlivých barevných vrstev v Císařském sálu. Místa k vytvoření stratigrafických sond byla vytipována na základě provedeného vizuálního průzkumu v rozptýleném denním světle. V rámci sondážního průzkumu byly vytvořeny čtyři stratigrafické sondy s označením S1–S4 mapující jednotlivé povrchové úpravy výzdoby interiéru. Tři sondy provedené na klenbě se snažily postihnout vývoj vrstevní bílého podkladového nátěru a druhotných zásahů na něm. Poslední sonda, provedená v lunetě za plastikou Diany, mapovala dochování původní barevné vrstvy a míru přemaleb na ní. Všechny sondy byly provedeny v severozápadním koutu sálu.

Sondážním průzkumem bylo zjištěno, že posloupnost barevných vrstev odpovídá předchozím zjištěním, které byly o druhotných úpravách v sálu učiněny. Všechny sondy zaznamenaly základní světleokrovou omítkovou vrstvu (*O*). Proto je možné předpokládat, že stejná omítková vrstva byla nanesena po celé ploše stěn i klenby místnosti (následně potvrzeno laboratorní analýzou). Na této omítce byl nanesen bělošedý až jemně nazelenalý, pravděpodobně vápenný nátěr (*1*), který řadíme k originálním vrstvám. Tento nátěr nicméně nebyl nalezen v sondě S3, pouze v sondách S1, S2 a S4. Předpokládáme, že u S3 by se mohlo jednat o místo kde byla tato vrstva ztracena odpadnutím, či záměrným odstraněním již v minulosti. Na této vrstvě se pak nachází vrstva (*3*) , kterou můžeme určit jako druhotný vápenný nátěr ze zásahu z poč. 50. let 20. století. Tento nátěr se, vzhledem k místu provedení na bílém pozadí, nachází samozřejmě pouze v sondách S1 až S3.

Originální vrstva malby je odhalena pouze v sondě S4, konkrétně se jedná o vrstvu (*2*). Na této vrstvě se pak nachází další barevná vrstva pod označením (*3*), která je ve stejné úrovni jako druhotný vápenný nátěr rámující celý výjev v lunetě. Z toho můžeme usuzovat, že vrstva (3) v sondě S4 pochází ze zásahu z poč. 50. let 20. století, tak jako tomu bylo i u sond S1 až S3.

NALEZENÉ VRSTVY V CÍSAŘSKÉM SÁLU	
Číslo vrstvy	Popis vrstvy
O	světleokrová povrchově uhlazená omítková vrstva
1	originální bělošedý podkladový vápenný nátěr
2	originální barevná vrstva
3	druhotná vrstva (bílá vápenná i barevná) z poč. 50. let 20. století

Obr. 01 Severní stěna Cisářskeho sálu . Luneta s plastkou Diany. Lokalizace sond.

Stratigrafická sonda 1	
Umístění: Severozápadní kout místnosti	

Vrstva	Popis vrstvy
1	originální bělošedý vápenný nátěr
3	druhotný vápenný nátěr

Stratigrafická sonda 2
Umístění: Severozápadní kout místnosti

Vrstva	Popis vrstvy
O	světleokrová omítková vrstva
1	originální bělošedý vápenný nátěr
3	druhotný vápenný nátěr

Stratigrafická sonda 3
Umístění: Severozápadní roh stropu

Vrstva	Popis vrstvy
O	světleokrová omítková vrstva
3	druhotný vápenný nátěr

Stratigrafická sonda 4	
Umístění: Severná stěna, luneta Diana	
Vrstva	Popis vrstvy
1	originální bílý podkladový vápenný nátěr
2	originální barevná vrstva
3	druhotná barevná vrstva

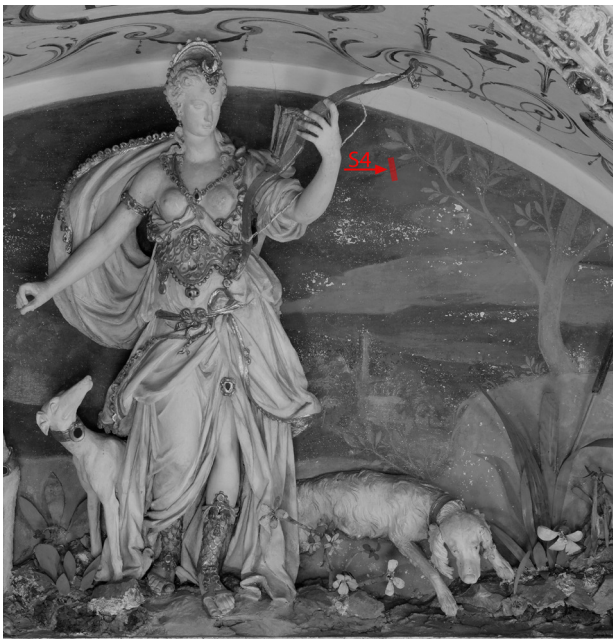

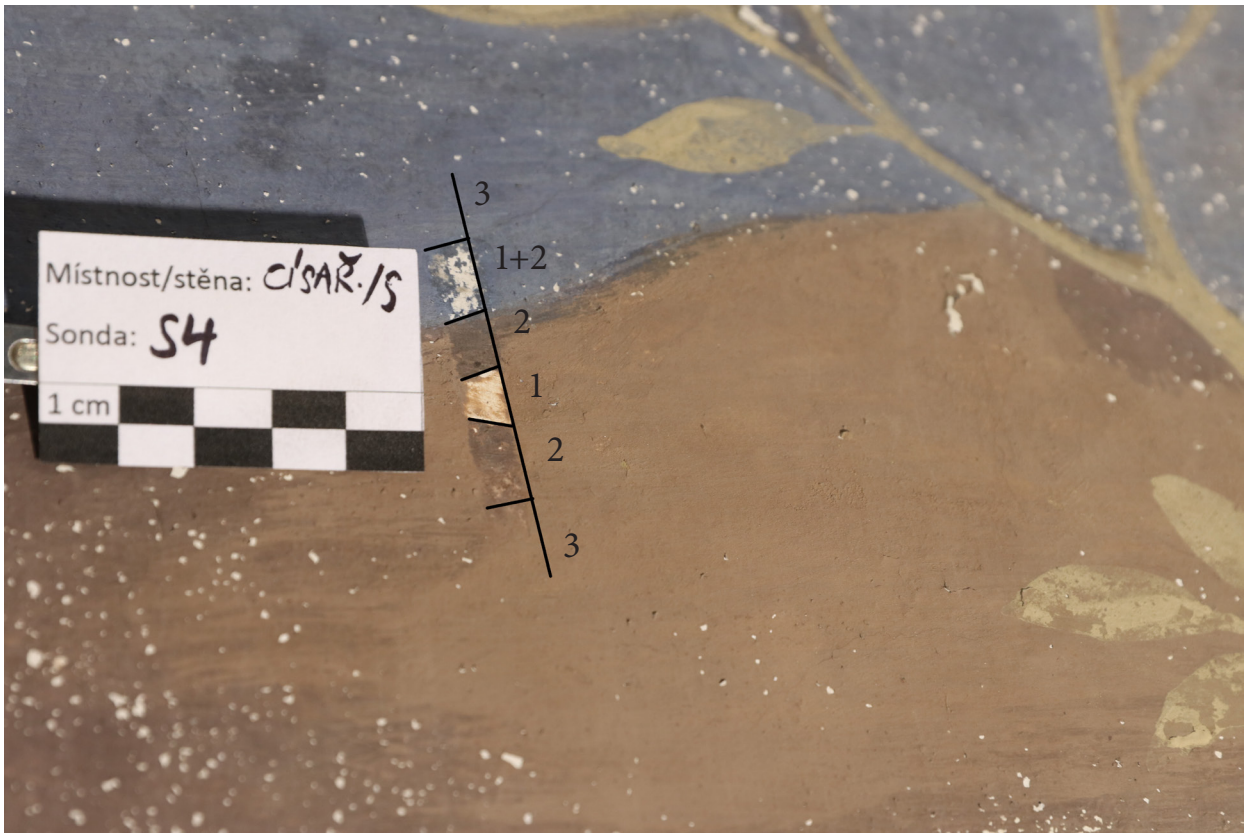

3.3 Přírodovědný průzkum

3.3.1 Chemicko-technologický průzkum

Pro chemicko-technologický průzkum bylo odebráno k laboratorní analýze celkem 9 vzorků pod označením V1–V9 za účelem upřesnění stratigrafie povrchových úprav, materiálového průzkumu barevných vrstev a průzkumu zasolení zdiva. Všechny vzorky, kromě V3 a V9, byly odebrány pro analýzu stratigrafie povrchových úprav a rozboru použitých pigmentů. Vzorek V3 byl odebrán za účelem analýzy použitého pojiva a vzorek V9 pro zjištěný obsahu vodorozpustných solí a vlhkosti zdiva na východní stěně. Vzorek V9 byl odebrán ve výšce 40 cm od země, a to pouze v hloubce 0–2 cm.

3.3.2 Výsledky chemicko-technologického průzkumu

Laboratorní analýza odebraných vzorků[63] potvrdila použití secco techniky s obsahem vápna u nejstarší (originální) barevné vrstvy. Barevná vrstva je provedena na vápenném nátěru, jenž je nanesen na vápenné omítce světle okrové barevnosti. V místech, kde není provedena malba (části klenby a stěny) byl vápenný nátěr jedinou povrchovou úpravou. Ve vzorcích byla zaznamenána jediná druhotná úprava, jež zřejmě pochází z poč. 50. let 20. století.

Z odebraných vzorků (V1,V2,V4,V5,V7,V8) vyplývá, že barevná i podkladová vrstva byly naneseny na omítkovou vrstvu složenou z bílého vzdušného vápna nebo slabě hydraulického vápna, které má nízký obsah dalších sloučenin (Mg, Si, Al), ale zvýšený obsah železa, který dodává omítce okrovou barevnost. Plnivo tvoří převážně křemičitý písek. Na omítkovou vrstvu byl následně nanesen vápenný nátěr v několika vrstvách. Toto souvrství bylo naneseno do částečně zavadlé omítkové vrstvy. Na nátěr/podklad byla nanesena barevná vrstva provedena technikou

63 TIŠLOVÁ, Renata. Nástěnná malířská výzdoba Císařského sálu SZ Bučovice Chemicko-technologický průzkum. Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2019.

s obsahem vápna, což bylo prokázáno u vzorků V1, V7 a V8, kde byla barevná vrstva realizována pojivem na bázi uhličitanu vápenatého bez přítomnosti dalších složek (organické aditiva však nebylo možné zcela vyloučit). Nejstarší originální barevnou vrstvu tedy můžeme podle výsledků označit za secco techniku s obsahem vápna. Vzhledem k poměrně intenzivním tónům barevné vrstvy je nicméně poměrně těžko představitelné, že by se jednalo o secco, jehož jediným pojivem bylo vápno. Proto tedy můžeme uvažovat o technice, kde je spolu s vápnem užito i organické pojivo. Jako nejpravděpodobnější varianta by v tomto ohledu připadalo užití kaseinátu vápenatého.

Přestože vzorek V2 (odebraný z medailonu v okenní špaletě) obsahuje stejnou výstavbu podkladových vrstev jako vzorky ostatní, jeho barevné vrstvy jsou realizovány v jiné technice (mastná tempera nebo olejomalba). Podkladový nátěr i barevné vrstvy vykazují výraznou světlou nazelenalou fluorescenci, což by nasvědčovalo použití organického pojiva. Luminiscence ale může být dána i přítomností sekundárního pojiva, kterým byla malba konsolidována. Malba je provedena v pěti barevně odlišných vrstvách(od tmavých tónů po světlé). Je možné, že většina vrstev patří k původnímu vrstvení malby.

Ze vzorků V7 (modré pozadí lunety za Dianou) a V8 (klenební kápě se zelenou barevnou vrstvou) bylo zjištěno, že mají stejnou výstavbu jako vzorky V1 (původní hnědý dekor pod oknem východní stěny) a V2 (medailon), přičemž ve vzorku V7 nacházíme pouze jednu vrstvu vápenného nátěru, zatímco vzorek V8 obsahuje takové vrstvy tři. Barevné souvrství na povrchu vzorku V7 obsahuje modrý pigment smalt, který je na našem území typický pro barokní nástěnnou malbu, nicméně jeho užití je v 16. století již známo. Vzhledem k tomu, že žádná starší barevná vrstva se ve vzorku nevyskytuje, je poměrně důvodné předpokládat, že jde o originální barevnou vrstvu. Ve vzorku V8 byl nalezen zelenomodrý pigment, podle analýzy se jedná pravděpodobně o malachit s obsahem síry. Tento zelený pigment se nachází také ve vzorku V2 a to v jeho čtvrté (střední) vrstvě, blíže popsané v laboratorní zprávě (viz kapitola *9. Přílohy*).

Rozpoznány byly i druhotné zásahy, které zřejmě pocházejí ze zásahu z 50. let 20. století. Vyloučit ale není možné ani starší zásahy. Zcela jednoznačná je druhotnost zásahů u vzorků V4, V5, V7 a V8. Jedná se o barevnou přemalbu s výskytem zinkové běloby, kterou jsme mohli pozorovat také *in situ* v UV záření. Pojivem této etapy barevných vrstev je organické pojivo (pravděpodobně vaječná tempera, případně s obsahem oleje – vaječná emulze). Ve vzorcích V4 a V5, které pocházejí z bílých ploch v pozadí dekorativních motivů, se druhotná vrstva vyskytuje v podobě vápenných nátěrů.

Ve vzorku V3, který byl odebrán ze stékance organického pojiva na severní špaletě levého okna východní stěny, byla potvrzena přítomnost směsi organických látek. Dle analýzy spektrofotometrickou metodou *FTIR* byla prokázána přítomnost proteinů, pryskyřic i olejů (částečně zmýdelněných). Mimo tyto složky byly ve vzorku nalezeny také anorganické látky jako uhličitan vápenatý a sírany, které pravděpodobně pocházejí ze spodních vrstev (podklad).

Analýza vodorozpustných solí, pro které byl odebrán vzorek V9, byla provedena za pomoci UV/VIS spektrofotometrie. Ta prokázala vysoký obsah všech anionů, ze kterých je nejvíce výrazný obsah síranů a chloridů.

4 Vyhodnocení průzkumu

4.1 Popis a historie objektu

Renesanční zámek v Bučovicích byl stavěn za stavebníka Jana Šembery Černohorského z Boskovic, a to hlavně v 70. letech 16. stol. Třípatrový objekt je obdélného půdorysu se středovým dvorem, přičemž východní křídlo jako jediné nemá arkády.[64] Výstavba původní podoby zámku proběhla pravděpodobně podle návrhů architekta Jacopa Strady a je datovaná (včetně přípravné fáze) mezi léta 1566–1581.[65] Od roku 1623 na zámku probíhaly barokní úpravy, kterých se ujal Giovani Giacomo Tencalla. Tomu se také připisuje vznik kašny, která zdobí střed nádvoří. Sídlo do roku 1681 sloužilo k reprezentativním účelům.[66] V 90. letech 18. století kníže Maxmilián z Lichtesteina rozhodl přemístit do prostoru zámku rodovou účtárnu z Vídně, čímž sídlo definitivně nabylo pouze administrativní funkci. Vypracováním plánu na přestavbu interiéru zámku byl pověřen architekt Joseph Hardmuth.[67] Od konce 2. světové války do roku 1951 byl v přízemních prostorech zámku umístěn zemědělský archiv. V průběhu 50. let 20. století pak došlo k celkové rekonstrukci přízemí západního křídla a k adaptaci pro expozici renesanční bytové kultury v rámci prohlídkového okruhu státního zámku.

64 ŠABATOVÁ 2006, *1. část,* s. 63.(viz pozn 2)
65 WANKOVÁ 2015, s. 21-22. (viz pozn. 3),
66 ŠABATOVÁ 2006, *1. část,* s. 12–14. (viz pozn. 2)
67 Ibidem, s. 92.

4.1.1 Popis díla

Císařský sál je umístěn v rámci přízemí západního křídla, a to v jeho centrální části. Malby v Císařském sálu jsou prezentovány v celku s bohatou a kvalitní štukovou výzdobou. Sál je prosvětlen čtyřmi okny, po dvou z východní a západní strany. Je průchozí ze severní a jižní strany. Klenba je s koutovými výsečemi, které jsou rozděleny pasy směřujícími do středu klenby.

Štukovou výzdobu sálu doplňuje grotesková a arabesková dekorativní výmalba, stejně jako malba krajinných pozadí u figurálních štukových kompozic. Severní a jižní stěny pod klenbou tvoří štukové plastiky umístěné v lunetách (Karel V., Europa, Mars a Diana). Tyto lunety jsou v pozadí zdobeny malbou iluzivní krajiny. Východní a jižní stěnu zdobí nadokenní lunety pojednané v okrové barevnosti mraků a šedými kartušemi, které dotvářejí pozadí za bystami (římských císařů Augusta, Nerona, Antonia Pia a Marca Aurelia). Rovněž v oblasti okenních špalet je provedena výmalba. Tvoří jí groteskové a arabeskové dekory. Boční okenní špalety jsou ve své střední části zdobeny medailony s figurálními výjevy. Jedná se o osm alegorických postav vycházejících pravděpodobně z tehdejších grafických předloh.

4.2 Historický vývoj díla

Původní realizace

V současné době datujeme vznik maleb do 80. let 16. století.[68, 69] Autor maleb v Císařském sálu je neznámý, avšak podle předpokladů Jarmily Krčálové by jím mohl být Marcus van Kaytzen, který sídlil v nedalekém Brně a s Šemberou byl v čilém kontaktu, který je archivně doložen.[70] Bez dalších dostupných zdrojů, například jiných nástěnných maleb, které by mohly posloužit ke srovnání, však není možné Marcuse van Kaytzena, jako autora maleb jednoznačně potvrdit.

68 ŠABATOVÁ 2006, *1. část,* s. 67. (viz pozn. 2)
69 WANKOVÁ 2015, s. 44. (viz pozn. 3)
70 Ibidem, s. 22.

Technikou původních maleb je zřejmě secco tempera s obsahem vápna. Ve vzorcích je možné pozorovat poměrně jednoznačné rozhraní mezi vrstvou podkladu a barevnou vrstvou. Proto můžeme předpokládat, že na částečně či úplně zavadlou omítku, která se skládala z bílého vzdušného, nebo slabě hydraulického vápna a křemičitého písku, malíř nanesl jeden až tři vápenné nátěry. Ty byly na bílých plochách pozadí již finální vrstvou. Zřejmě na částečně zavadlé či úplně vyschlé podkladové vrstvy byla provedena barevná vrstva, u níž byl jako pojivo detekován uhličitan vápenatý.[71] Jedná se tedy o vápennou secco techniku, nicméně vzhledem k poměrně tmavým tónům lze předpokládat, že vápno nemuselo být jediným pojivem. Pokud bylo užito i organické pojivo, jako nejpravděpodobnější se jeví kaseinát vápenatý.

Jiné pojivo bylo zřejmě použito u medailonů s alegorickými postavami ve středních částech okenních špalet. Dle pozorování nábrusů i odlišného vizuálního charakteru barevné vrstvy můžeme usuzovat, že se zřejmě jednalo o temperu s obsahem oleje. Několikanásobnou fixáží různými materiály během předchozích restaurování je však identifikace původního pojiva analytickými metodami znemožněna. V nábrusu bylo na podkladu identifikováno celkem 5 barevných vrstev, z nichž všechny vykazovaly bílou až nazelenalou UV fluorescenci. To, zda se jedná o vrstvení originálu s totožným pojivem, či o druhotnou konsolidací kontaminované různé vrstvy, není zcela zřejmé. Vzhledem k obsahu olovanto-číničité žluti, která ve 20. století již nepatřila k běžným pigmentům, se nicméně autoři průzkumu kloní k názoru, že by se mohlo jednat o vrstevný originál. I tak ale může fluorescence náležet druhotnému konsolidantu.

Chemicko-technologickým průzkumem bylo dále doloženo použití pigmentů především na hlinkové bázi (červené a hnědé tóny). Dále byly použity olovnaté pigmenty (červené minium, olovnato-číničitá žluť, olovnatá běloba), zelený měďnatý pigment malachitového typu a modrý smalt.[72] Pokud je smalt skutečně součástí původních vrstev (k čemuž se autoři průzkumu přiklánějí), jednalo by se o jeho poměrně rané použití v nástěnné malbě, a to v rámci celé střední Evropy.

71 TIŠLOVÁ 2019, s. 23. (viz pozn. 63)
72 Ibidem, s. 7.

Druhotné úpravy

Co se týče druhotných úprav, o zásazích před pol. 20. století nemáme zcela jednoznačné zprávy. Záznamy z prvního archivně doloženého restaurování sálu, které probíhalo v 1. pol. 50. let 20. století, mluví o lokálních starších zásazích na malbách provedených temperou. Více se nám však o těchto opravách vypátrat nepodařilo a nejsou ani nijak patrné z historických fotografií, jež byly pořízeny jak na konci 19. století, tak i před zmíněným restaurováním. To probíhalo v letech 1952–1954 a bylo ve své první fázi realizováno nově vzniklým umělecko-restaurátorským družstvem *Tvar*. Práce započalyv roce 1951 průzkumem, který upozornil na starší stavební úpravu, která měla za následek úbytek dekorativní malířské výzdoby především v oblasti okenních špalet. Restaurátorské práce nejprve prováděli sochař Miroslav Böswart a malíř Antonín Erhardt. Restaurování maleb je možné rozdělit na tři oblasti, u kterých zaznamenáváme poměrně odlišný přístup. Zatímco lunety za štukovými plastikami jsou pojednány takřka celoplošnými přemalbami (autor zásahu je neznámý), groteskové motivy na klenbě sceluje pouze náznaková retuš v neutrálním tónu (prokazatelně restauroval Erhardt). Silně poškozené a nečitelné malby ve špaletách pak malíř Erhardt nejprve vůbec neretušoval, později provedl pouze zkoušku retuše u nejzachovalejší špalety, načež své práce ukončil. Nespokojenost s tímto zdrženlivým přístupem, ale zejména s dalšími aktivitami družstva *Tvar* v jiných sálech nakonec vedly k ukončení spolupráce s tímto realizátorem.

Škála materiálů, kterou družstvo Tvar při restaurování použilo, je poměrně široká. Dle zápisů z kontrolních dní byl hlavním konsolidačním materiálem kasein. O který druh kaseinu se jednalo (vápenný, čpavkový, či boraxový), není nicméně zřejmé. Z následně vyvstalých problémů s šupinovatěním a odpadáváním fixované barevné vrstvy pak mohlo vyplynout, že medailony v okenních špaletách byly kromě kaseinu fixovány ještě voskem a mastixem (nejednoznačná informace). Z použitých pigmentů byl jasně rozpoznatelný pigment zinkové běloby, který bylo

možné pozorovat též *in situ* při UV fluorescenčním průzkumu. Z dalších pigmentů se zde nacházel umělý ultramarín, který se vyskytuje i na štukové výzdobě v pozadí dekoru žeber[73], zelený chromoxid a příměsi uhličitanu vápenatého a hlinek.[74]

Jak bylo výše zmíněno, spolupráce byla s družstvem Tvar v roce 1953 ukončena a k dokončení prací byl pozván tehdy velmi zkušený a uznávaný odborník František Fišer. Ten restauroval a rekonstruoval arabeskový dekor v okenních špaletách. Převážně se jedná o rekonstrukce provedené na základě snímků v UV záření, které František Fišer tehdy osobně pořídil. Pojivem retuší a rekonstrukcí byla podle dostupných informací vaječná tempera, či emulze, kterou potvrzuje také laboratorní analýza odebraných vzorků.[75]

Z historických fotografií, které dokumentují stav špalety před restaurováním v roce 1952 je patrné, že na jižní okenní špaletě levého okna na západní stěně můžeme u originálu pozorovat detailnější vykreslení motivů kolem medailonu, než u Fišerovy rekonstrukce. Fišer tvary dekoru v rekonstrukci značně zjednodušil, čímž došlo k výraznému zploštění původně plasticky působícího dekoru (obr. 14, 15, 32 a 33). Již po dokončení restaurování špalet byl konstatován také špatný stav barevných vrstev v ostatních částech výmalby, který se projevoval šupinovatěním a odlupováním barevné vrstvy. K plánovanému zásahu však nikdy nedošlo.

Na počátku 80. let byl stav barevné vrstvy v medailonech okenních špalet opět havarijní, takže byl na jejich zajištění a následné restaurování najat restaurátor František Sysel. Zásah provedený mezi léty 1983–1986 spočíval především v zajištění miskovitě se odlupujících krakel barevné vrstvy.[76] Při přelepech byla jako jeden ze zpevňujících materiálů použita želatina a *Mowiol 56-98*, tedy polyvinylalkohol. Restaurátor také provedl částečné odstranění ztmavlých retuší, které překrývaly i části původní malby. To, zda restaurátorský zásah po základním upevnění a částečném sejmutí přemaleb v některých výjevech pokračoval, není ze zápisů zcela zřejmé. Podle absence

73 TIŠLOVÁ 2019, s. 22. (viz pozn. 63)
74 TIŠLOVÁ 2019, s. 16, 18. (viz pozn. 63)
75 TIŠLOVÁ 2019, s. 22. (viz pozn. 63)
76 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, restaurátorská zpráva z 2. 12. 1984.

informací v restaurátorské zprávě a v zápisech, které zmiňují pouze hrubé tmelení a zkoušky retuší[77], a rovněž podle současného stavu maleb, kdy u některých medailonů pozorujeme rozpracované sondy a zkoušky čištění, předpokládáme, že k zásadnějším navazujícím restaurátorským krokům nedošlo. I proto se malby nyní nacházejí v poměrně neutěšeném stavu.

4.3 Stav díla (poškození)

Interiér Císařského sálu se na první pohled jeví jako zachovalý, je ale zřejmé, že prošel významným opravným zásahem. Při bližším pohledu na malby jsou pak znatelná lokální poškození. Nejviditelnější jsou destrukce a opadávání omítky v soklových partiích východní stěny, způsobené pravděpodobně zasolením zdiva a vzlínající vlhkostí. Vzhledem k degradaci mladších omítkových vrstev v této oblasti došlo nicméně k odhalení originální malby, která však společně s omítkovou vrstvou podléhá postupné degradaci.

Dále nesou omítkové vrstvy poškození v podobě menších prasklin a trhlin způsobených pohybem zdiva. Poškození omítky jsou viditelná také ve špaletách nad okny. Zde se jedná o výraznější trhliny, které mají za následek uvolňování všech souvrství od zdiva, což vede až ke ztrátám barevné vrstvy a omítek. Od horních špalet se pak trhliny a praskliny rozšiřují dál do lunet s bystami. Rozsáhlá síť prasklin se nachází také v lunetách se štukovými plastikami na severní a jižní stěně. Omítková vrstva pak na pohled nevykazuje žádná další poškození. Vzhledem k omezenému času nebyl proveden detailní perkusní průzkum, který by mapoval výskyt dutin v omítce. V okolí prasklin byly ale dutiny zaznamenány.

Barevná vrstva vykazuje více poškození. Patrná je zejména alterace (přeměna) pigmentů barevné vrstvy na klenbě. S největší pravděpodobností se jedná o tmavnutí olovnaté běloby. To, zda se jedná o vrstvu původní, či druhotnou, nebylo ozřejmeno. Částečná ztráta originální barevné

77 NPÚ Brno, Nový spisový archiv, fascikl Bučovice zámek 1973–1993, zápis z 26. 11. 1986

vrstvy se objevuje v rozsáhlejším měřítku v celém sálu, dnes jsou ale tyto oblasti z větší části překryty druhotnými vrstvami (viz kapitola *8. Grafická dokumentace*, str. 103–104). Další zásah do barevné vrstvy představují bílé vápenné vrstvy v okolí grotesekové dekorace na klenbě, které místy překrývají původní barevnou vrstvu. Tyto vrstvy byly nanášeny pastózně, takže se místy odlupují od podkladu (obr. 64) .

Poškození barevné vrstvy v lunetách vykazuje specifické projevy. Vyskytují se zde četné praskliny v omítkové vrstvě (obr. 67), práškovatění určitých tónů, např. okrových odstínů v oblacích, nebo odlupování barevné vrstvy. Odlupování (šupinovatění) vedoucí k úplným ztrátám barevné vrstvy je nejzávažnějším poškozením. Ze zjištěných informací vyplývá, že je z větší části způsobeno předchozím restaurátorským zásahem z roku 1953, respektive jeho konsolidačními a retušovacími materiály (viz výše). V lunetách za bystami se toto poškození objevuje jenom lokálně, ale za štukovými plastikami severní a jižní stěny je výrazněší. V lunetě za plastikou Diany je pak poškození nejrozsáhlejší (obr. 57). U výmalby špalet se šupinovatění a následná ztráta barevné vrstvy vyskytuje zejména na iluzivních římsách (obr. 56), nebo místy i v centrálních medailonech. Medailony však byly konsolidovány vícekrát, naposledy v 80. letech 20. stol. a zdá se, že zásah barevnou vrstvu z větší části dosud zajišťuje.

Mechanické poškození se vyskytuje na malbách hlavně v podobě škrábanců způsobených pravděpodobně ometáním. Je ale třeba říci, že většina těchto defektů je nyní překryta retušemi a přemalbami.

5 Návrh koncepce dalších prací

Vzhledem k současnému stavu maleb a skutečnosti, že původní realizací, více však následnými zásahy, došlo k rozdělení na tři specifické oblasti maleb (lunety, klenba a okenní špalety) bude koncepce restaurování směrovaná do třech odlišných zásahů s rozdílnou prezentací nejen originální barevné vrstvy, ale i dříve provedených druhotných zásahů. Situace rozdělení je ještě o něco komplikovanější, protože malbu okenních špalet je nutné dále rozdělit na „mastnou" techniku medailonů a „suchou" techniku arabesek. V poslední řadě bude muset být mírně odlišné i restaurování soklů špalet, kde jsou částečně zachovány původní omítkové i barevné vrstvy, nyní však silně zasolené a navíc většinou překryté druhotnými omítkami.

Před samotným restaurátorským zásahem bude ale potřebné ještě provést doplňující restaurátorský průzkum v podobě sond a zkoušek na všech zmíněných typech malby, které potvrdí nebo vyvrátí možnost provedení navržených postupů. Návrh koncepce restaurování je nyní stanoven následovně:

1) Výmalba klenby – Restaurátorský zákrok navrhujeme provést převážně konzervační, částečně s lokálním odstraněním druhotných vrstev a následnou retuší. Důvodem volby tohoto typu zásahu je více méně konzervační charakter zásahu předchozího. V groteskových motivech byla zvolena často pouze neutrální, popřípadě lokální retuš, která by mohla být v rámci zásahu částečně ponechána. V jistých partiích má ale retuš již mírně posunutou barevnost, či nerespektuje originál. V takových partiích navrhujeme předchozí zákrok nejprve redukovat a posléze provést retuš neutrálního charakteru, maximálně s akcenty lokální barevnosti.

Bílý druhotný vápenný nátěr překrývá z velké většiny původní bílé pozadí grotesek. Navíc je nanesen v silné vrstvě, která s sebou nese rizika technického charakteru (odlupování). Tuto vrstvu proto navrhujeme částečně redukovat, a to především v místech, kde překrývá barevnou

vrstvu grotesek a dále také v místech, kde by pastózní vrstva mohla v budoucnosti opadávat. Následně odhalenou původní barevnou vrstvu navrhujeme zcelit neutrální retuší s případnými akcenty lokální barevnosti.

2) Výmalba v lunetách – Jak je patrné z historických fotografií, originální barevná vrstva, skrytá nyní pod takřka celoplošnou přemalbou, je významně poškozena. Obzvláště fotografie provedené po čištění v roce 1953 ukazují nezanedbatelné ztráty. I tak je ale podle historických fotografií možné usuzovat, že i u nejpoškozenější lunety za plastikou Diany je barevná vrstva dochována v minimálním rozsahu cca 70 %. Defekty byly v rámci posledního zásahu v roce 1953 překryty přemalbou, která již záhy po svém dokončení začala jevit vážné technické nedostatky, jež se projevovaly šupinovatěním a následným odpadáváním barevné vrstvy. Převážně v lunetách za Dianou a Marsem se poškození ve formě šupinovatění a trhlin v omítkové vrstvě vyskytuje ve větší míře. Zbylé malby pozadí lunet jsou také narušeny trhlinami, částečným opadáváním barevné vrstvy nebo práškovatěním okrové barevné vrstvy (lunety za bystami). Poškození v podobě trhlin a dutin navrhujeme lokálně injektovat hydraulickou maltou a následně vytmelit do úrovně barevných vrstev. Práškovatění barevné vrstvy doporučujeme řešit povrchovou konsolidací zpevňovačem na organické bázi (deriváty celulózy, fu-nori, či akrylátová disperze s výsledným matným charakterem zpevněné vrstvy). Rovněž ztráty adheze barevné vrstvy by měly být řešeny, nejlépe totožným, či kompatibilním konsolidantem jako v předešlém případě. Protože je původní barevná vrstva z velké míry překryta přemalbou z předešlých druhotných zásahů a tyto zásahy jsou nestabilní a zřejmě způsobují ohoržení i vrstvám původním, navrhujeme tyto zásahy odstranit, pokud se sondážním průzkumem prokáže, že lze originál očistit bez jeho dalšího poškozování. Tím je konkrétně myšleno, že jej lze zachovat přibližně v té míře dochování, která je patrná z fotografií pořízených po očištění maleb v roce 1953.

3A) Medailony ve špaletách se jeví jako poměrně stabilizované po posledním zásahu z 80. let. Navrhujeme je tedy restaurovat tak, že by byly odstraněny barevně změněné, či od počátku nesouladící druhotné barevné vrstvy nebo vrstvy fixáží. Tmelení by mělo být provedeno do úrovně originální barevné vrstvy. Následně navrhujeme provést scelující retuše v lokální barevnosti pozadí, avšak bez rekonstrukcí, respektive s minimálními rekonstrukcemi na základě historických fotografií před zásahy provedenými v 50. letech 20. století a později. Techniku a míru provedení zásahu je nutné konzultovat v průběhu prací, avšak měla by zachovávat podmínku snadné reverzibility a podobnosti vizuálního charakteru s originálem (míra matu, či lesku).

3B) Restaurování arabeskové výmalby ve špaletách oken, je možné řešit dvěma odlišnými typy zásahu, a to následovně:

a) Provést pouze konzervační zásah na originálu a rozsáhlých rekonstrukcích, jenž bude spočívat v mechanickém očištění od nečistot, v konsolidaci povrchu organickým konsolidantem, v injektáži trhlin a dutin pomocí hydraulické malty a v neutrální retuši drobných defektů.

b) Provést na většině špalet všechny úkony popsané v bodu a), nicméně ve špaletě jihozápadního okna, která byla dochována již před zásahem v 50. letech 20. století nejvíce, provést odstranění zjednodušujících retuší a rekonstrukcí, a odhalit originál s původními detaily renesanční malby. Následně by měl být originál retušován pomocí neutrálního tónu tak, aby bylo podpořeno jeho vyznění, nicméně nebyly uskutečněny tvarové rekonstrukce.

3C) Pro soklové partie východní stěny (zejména u špalet) je restaurátorský zásah nevyhnutelný. Sokly (hlavně v podokenních prostorech) jsou zde poškozeny působením vodorozpustných solí, které vedlo k rozvolnění a odpadávání omítek. Obsah vodorozpustných solí je potřebné redukovat a zamezit jejich působení. To by mělo být provedeno pomocí advekčního

odsolovacího zábalu aplikovaného v přibližně třech cyklech. Následně navrhujeme provést tmelení defektů omítkových vrstev do úrovně originálu a ponechat fragment originální barevné vrstvy v levé špaletě. Výsledná podoba soklů může být scelena neutrální retuší.

6 Seznam literatury, pramenů

6.1 Seznam literatury

» KONEČNÝ, Michal, ed. *Na věčnou paměť, pro slávu a vážnost: renesanční aristokratická sídla v Čechách a na Moravě ve správě Národního památkového ústavu*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2017. ISBN 978-80-906899-2-3.

» KRAJČÍROVÁ, Lucia; MÍCHALOVÁ, Zdenka: *Archivní rešerše k historii restaurování interiérů zámku Bučovice*, interní dokument projektu „Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě" realizovaného v rámci programu MK ČR: NAKI II, id. č. DG18P02OVV005, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl 2018.

» KRAJÍČEK, Vojtěch. *Technická fotografie štukové a malířské výzdoby císařského sálu na Státním zámku Bučovice*. Litomyšl 2018-2019.

» SYSEL, František. *Zpráva o restaurátorských pracech na osmi figurálních malbách v oválných medailonech na stěnách okenních špalet „Císařského sálu" na zámku v Bučovicích*. Kroměříž, 1984.

» ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum, 1. část.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2006.

» ŠABATOVÁ, Lenka. *Zámek Bučovice: Stavebně historický průzkum, 2. část.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2006.

» TIŠLOVÁ, Renata. *Nástěnná malířská výzdoba Císařského sálu SZ Bučovice Chemicko-technologický průzkum.* Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2019.

» WANKOVÁ, Veronika. *Malířská výzdoba zámku Bučovice ve 2. pol. 16. století: recepce benátských vzorů.* Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta. Praha 2015

7 Fotografická dokumentace

7.1 Historické fotografie

Obr. 02: Historická fotografie z roku 1899. Na snímku jsou patrné stopy po nešetrném ometání prachu a nečistot pravděpodobně pomocí koštěte. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

Obr. 03: Historická fotografie z roku 1899. Na snímku jsou patrné stopy po nešetrném ometání prachu a nečistot pravděpodobně pomocí koštěte. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

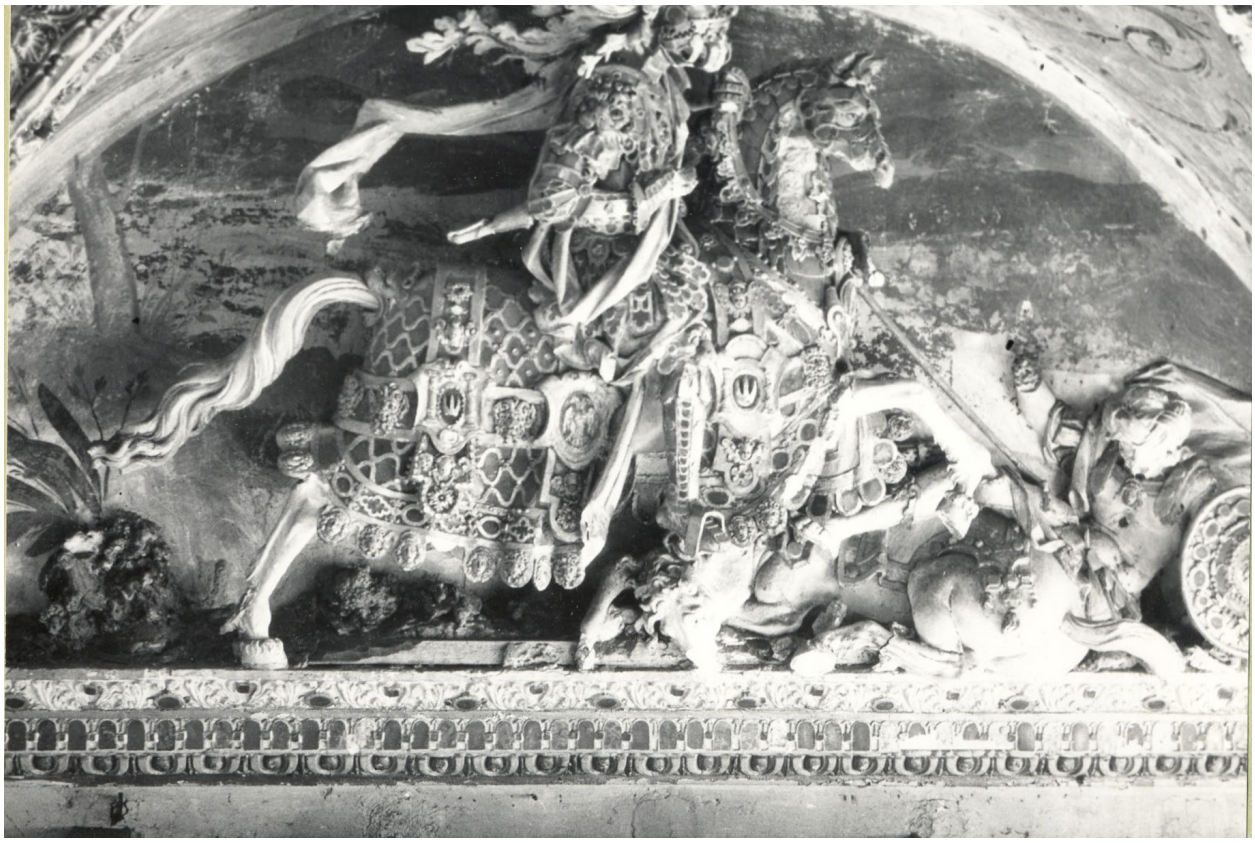

Obr. 04: Historická fotografie z roku 1899 lunety s plastikou Karla V. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

Obr. 05: Historická fotografie lunety s plastikou Karla V. pocházející z počátku 50. let 20. století. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

Obr. 06: Historická fotografie z roku 1899 lunety s plastikou Diany. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

Obr. 07: Historická fotografie lunety s plastikou Diany pocházející z počátku 50. let 20. století. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

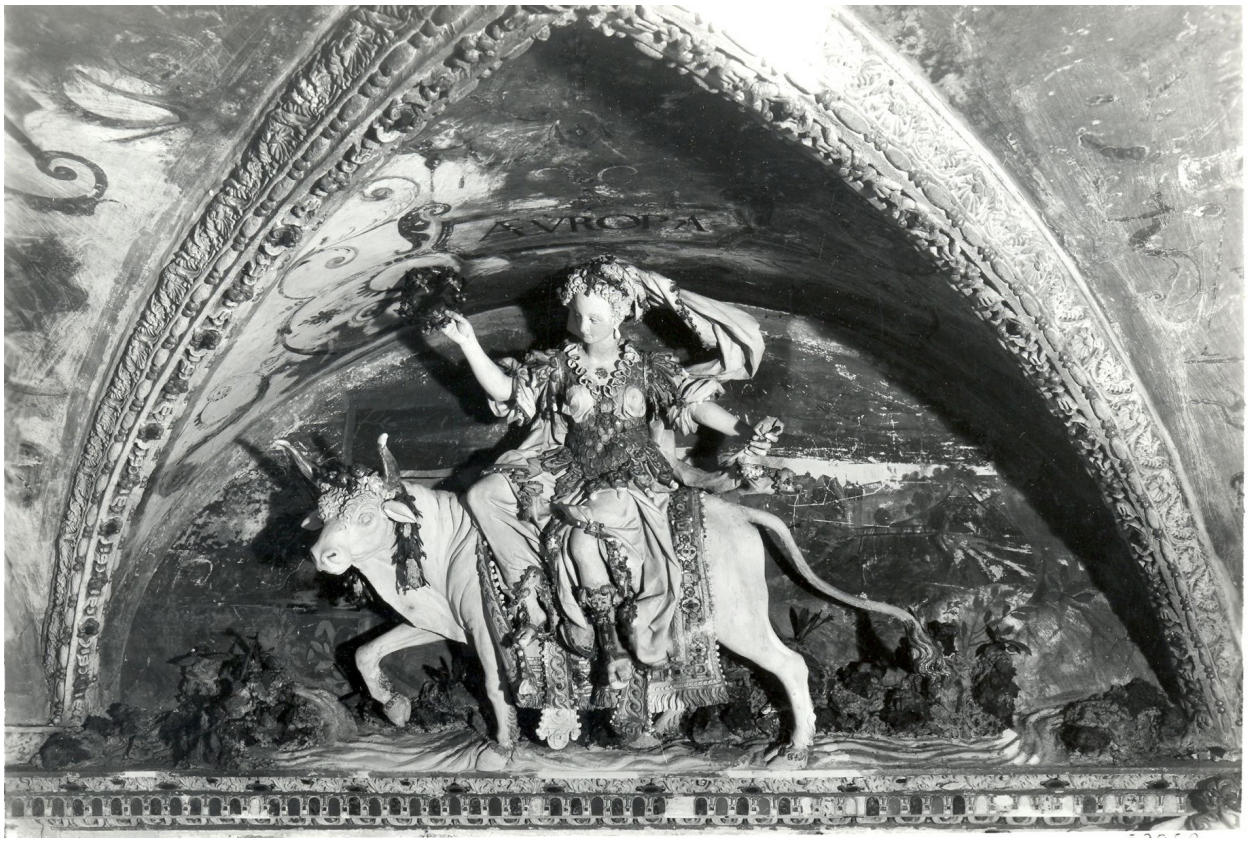

Obr. 08: Historická fotografie z roku 1899 lunety s plastikou Europy. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

Obr. 09: Historická fotografie lunety s plastikou Europy pocházející z počátku 50. let 20. století. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

Obr. 10: Historická fotografie z roku 1899 lunety s plastikou Marta. Zdroj fotografie: fotoarchiv Liechtensteinů, SZ Lednice.

Obr. 11: Historická fotografie lunety s plastikou Marta pocházející z 50. let 20. století. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

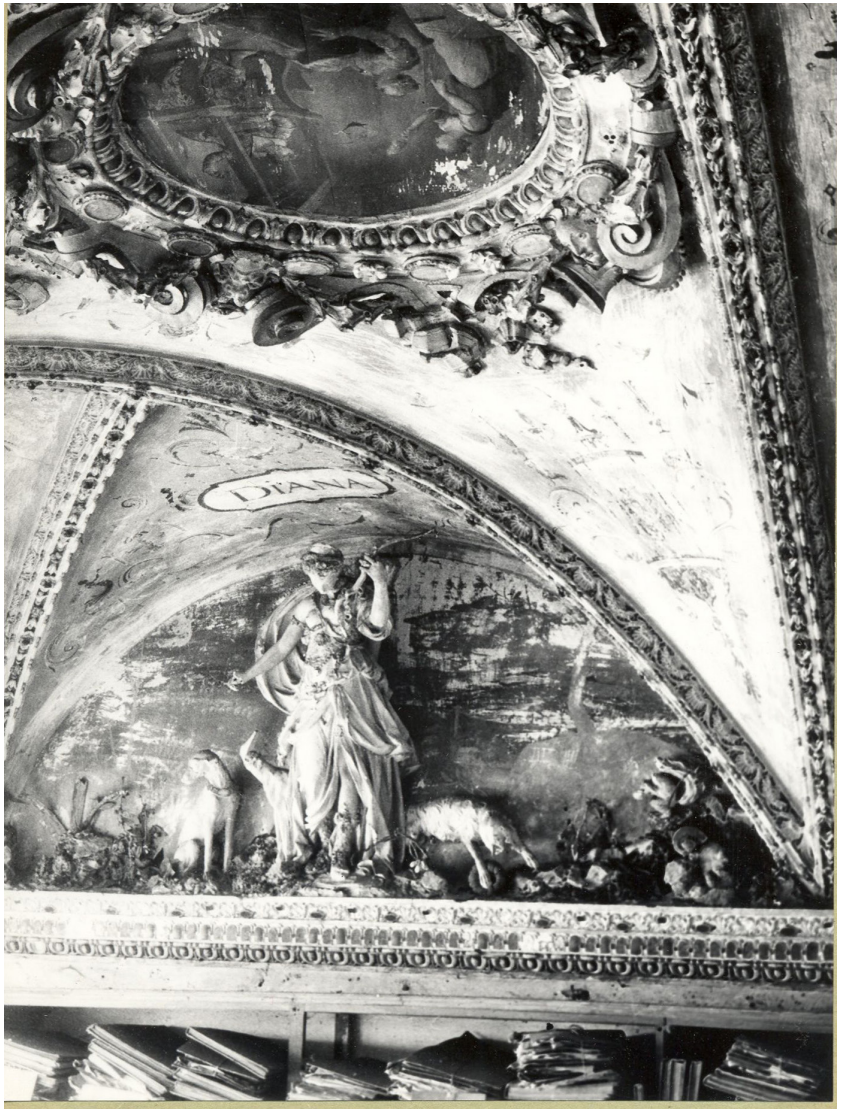

Obr. 12: Historická fotografie pocházející z počátku 50. let 20. století zachycující lunetu s plastikou Diany a část groteskové výzdoby na klenbě. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

Obr. 13: Historická fotografie z počátku 50. let 20. století zachycující bystu císaře Marca Aurelia. Stav před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ ÚOP Brno.

Obr. 14: Historická fotografie z roku 1952 zachycující průběh restaurátorských prací v okenní špaletě jihozápadního okna. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

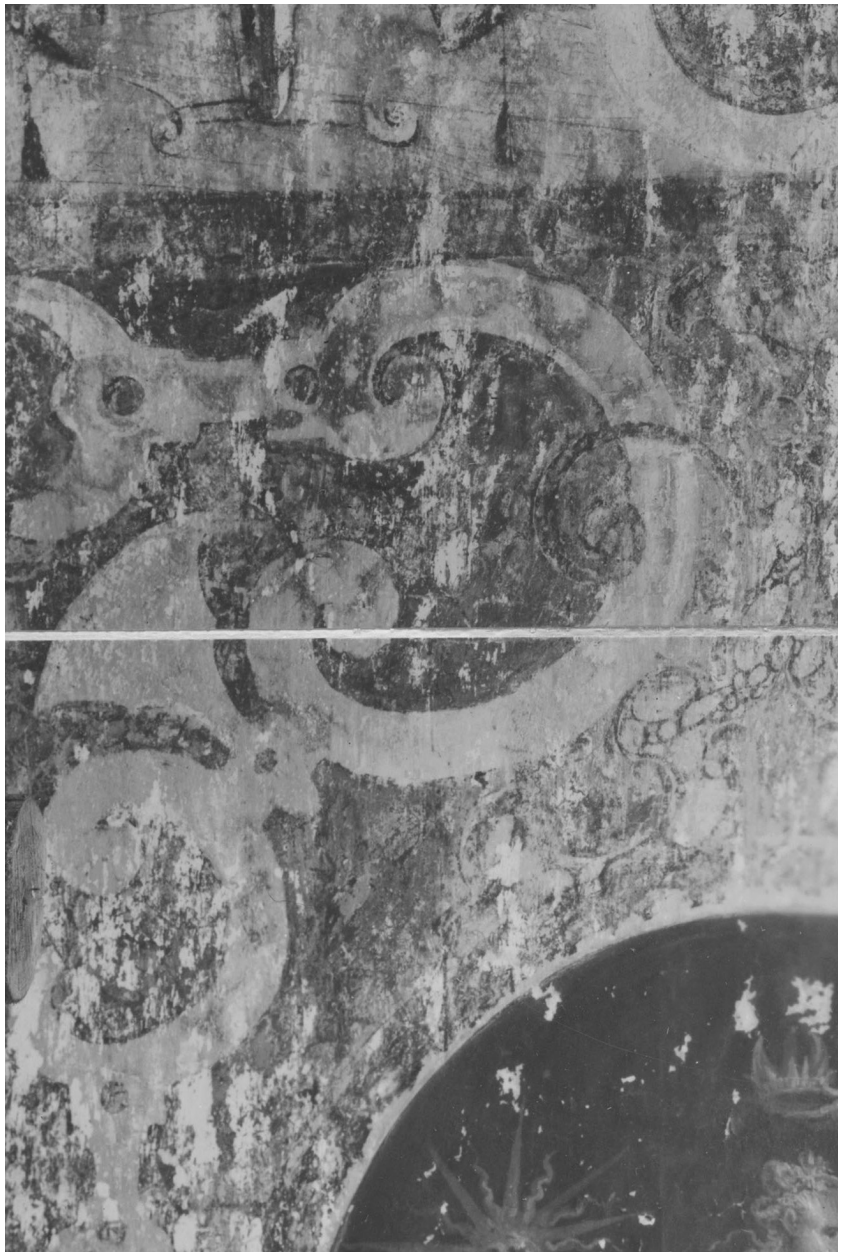

Obr. 15: Detail obr. 14 zachycující původní rozmanitost a propracovanost dekorativní výmalby v okolí medailonů ve špaletách. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 16: Historická fotografie z roku 1952 zachycující středový medailon severní špalety jihovýchodního okna, kde došlo k poškození způsobené zkosením hrany špalety. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 17: Fotografie téhož medailonu pořízená v roce 2018. Rekonstrukce dekorativního okolí středového medailonu byla provedena v roce 1954 Františkem Fišerem. Následně byly tyto části restaurovány v letech 1983–1986 Františkem Syslem.

Obr. 18: Historická fotografie z roku 1952 zachycující průběh čištění malířské výzdoby na klenbě (družstvo Tvar). Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 19: Historická fotografie z roku 1952 zachycující průběh čištění malířské výzdoby v okolí lunety s plastikou Europy (družstvo Tvar). Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 20: Historická fotografie z roku 1952 zachycující průběh restaurování malířské groteskové výzdoby na klenbě malířem Erhardtem (družstvo Tvar). Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 21: Historická fotografie z roku 1952 zachycující průběh restaurování v oblasti bysty císaře Nera (družstvo Tvar). Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 22: Historická fotografie bysty císaře Antonia z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 23: Historická fotografie bysty císaře Marca Aurelia z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

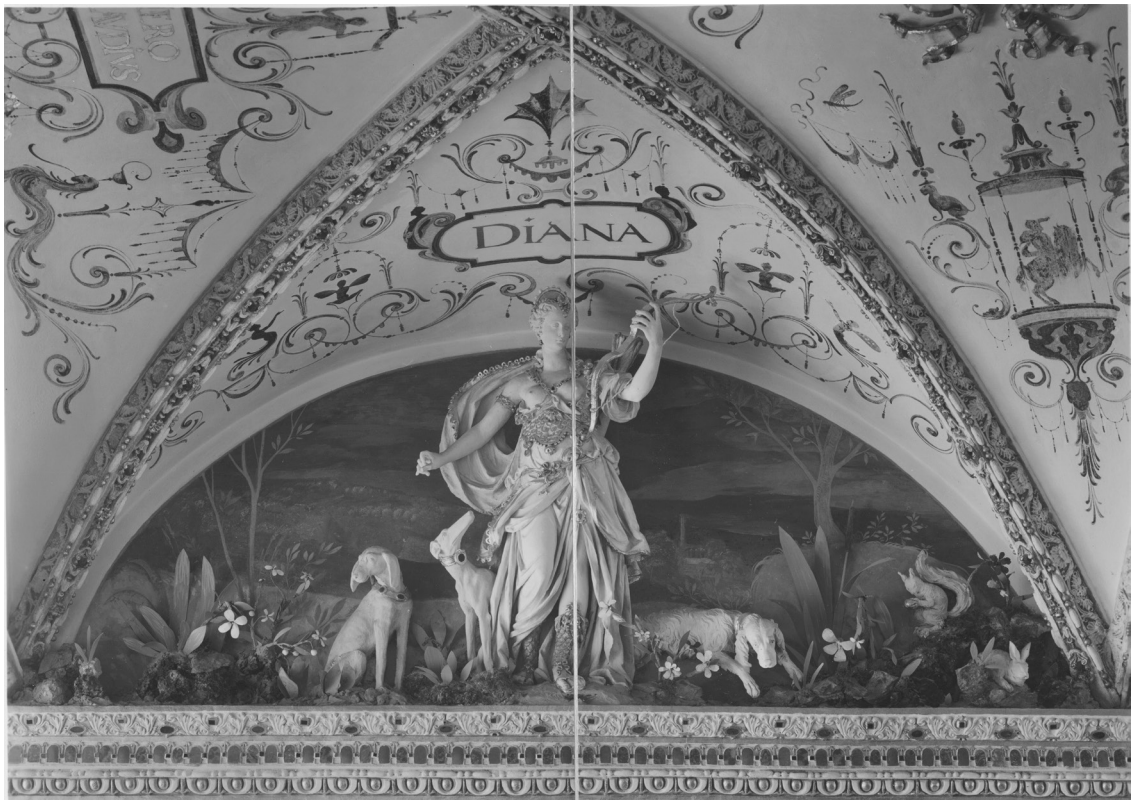

Obr. 24: Historická fotografie lunety s plastikou Europy a okolní groteskové výzdoby na klenbě z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 25: Historická fotografie lunety s plastikou Diany a okolní groteskové výzdoby na klenbě z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 26: Historická fotografie lunety s plastikou Karla V. a okolní groteskové výzdoby na klenbě z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 27: Historická fotografie lunety s plastikou Marta a okolní groteskové výzdoby na klenbě z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 28: Historická fotografie severní stěny z roku 1953. Stav po restaurování družstvem Tvar. Na fotografii jsou patrné okenní špalety ještě bez rekonstrukcí dekorativních rámování. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 29: Historická fotografie jižní stěny z roku 1953. Na fotografii jsou patrné středové medailony v okenních špaletách ještě bez rekonstrukcí dekorativních rámování. V pravé části snímku je patrné dochování originálu ve špaletě jihozápadního okna. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 30: Historická fotografie špalety severovýchodního okna z roku 1956. Stav po restaurování a rekonstrukci Františka Fišera. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 31: Historická fotografie špalety jihovýchodního okna z roku 1956. Stav po restaurování a rekonstrukci Františka Fišera. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

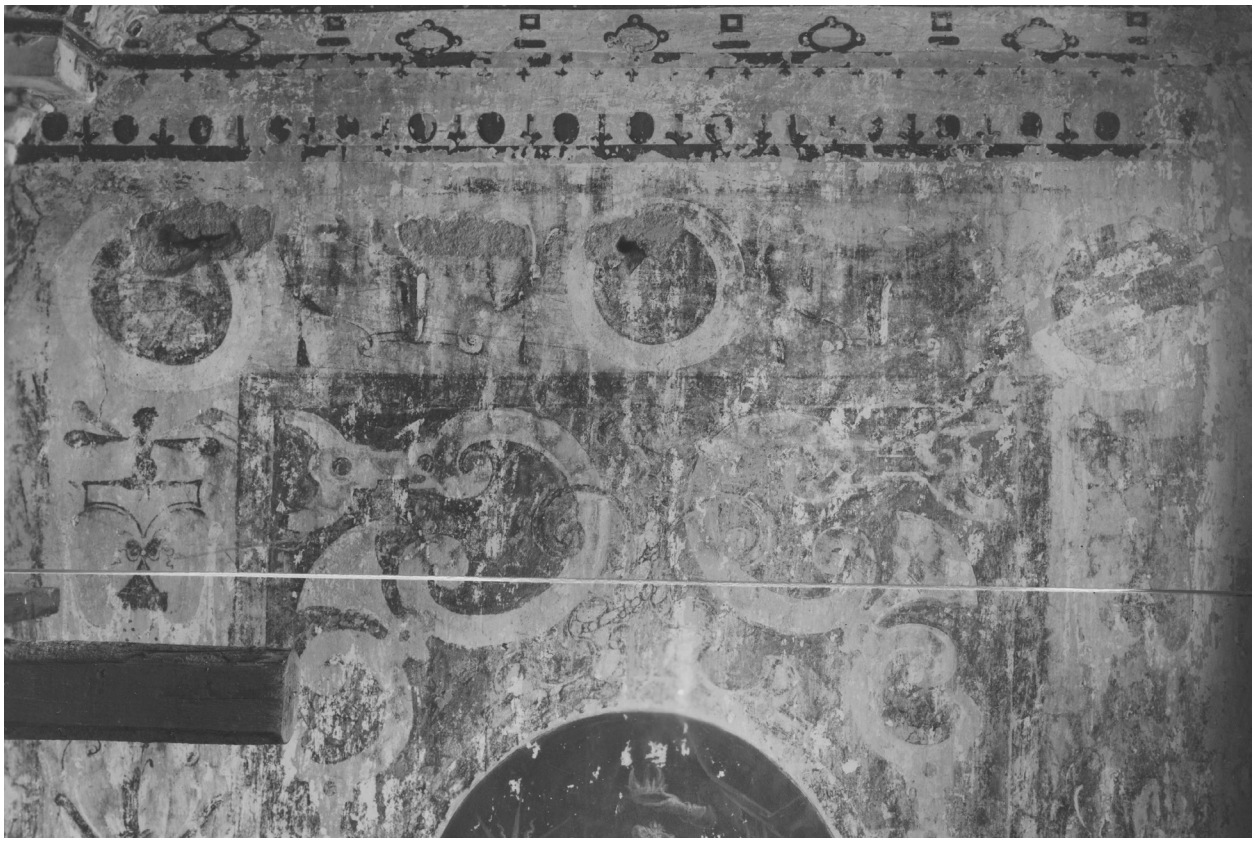

Obr. 32: Detail historické fotografie z roku 1952 zachycující rozmanitost a propracovanost zdobeného okolí medailonu ve špaletě jihozápadního okna. Stav po očištění špalety malířem Erhardtem (družstvo Tvar) av roce 1953 . Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 33: Detail téže špalety dokumentující stav v roce 2018. Na snímku je patrná zejména rekonstrukce dekorativní výmalby Františka Fišera provedená v roce 1954.

Obr. 34: Historická fotografie lunety s plastikou Diany pořízená pravděpodobně po čištení družstvem Tvar (1952-53). Na fotografii jsou patrná mírně zvýšená poškození (ztráty) barevné vrstvy oproti stavu před restaurováním. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 35: Historická fotografie lunety s platikou Diany z roku 1956. Na fotografii jsou patrné stopy poškození v podobě šupinovitého odlupování a následné ztráty barevné vrstvy (bílá místa vlevo od plastiky Diany), které v roce 1955 zaznamenal při prohlídce nástěnných maleb František Fišer. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 36: Detail historické fotografie lunety s plastikou Europy pořízené z roku 1956. Na fotografii jsou patrné stopy odlupování barevné vrstvy, ne však v takovém rozsahu, jenž popsal František Fišer při obhlídce nástěnných maleb v císařském sále v roce 1955. Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 37: Detail historické fotografie lunety s plastikou Europy z roku 1969. Na fotografii je pozorovatelné téměř totožné poškození jako v roce 1956. Poškození obdobného rozsahu nacházíme na výjevu i dnes.
Zdroj fotografie: NPÚ GnŘ.

Obr. 38: Exteriér zámku Bučovice, čelní pohled.

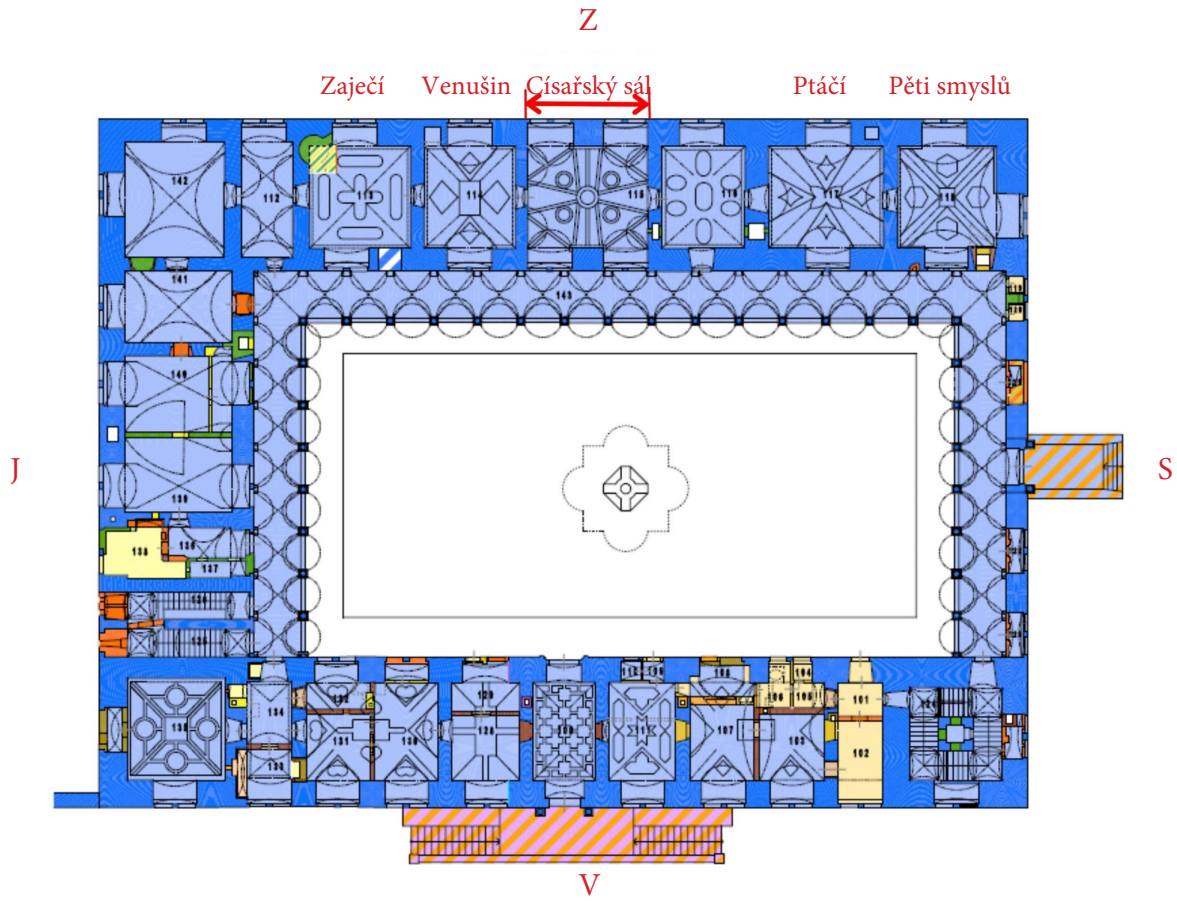

Obr. 39: Grafický zákres půdorysu přízemí zámku. Zdroj: NPÚ ÚOP v Brně, 2006.

Obr. 40: Pohled do severovýchodního koutu Císařského sálu v roce 2018.

Obr. 41: Pohled na severní stěnu Císařského sálu. Lunety s plastikami Europy a Marta. Stav v roce 2018.

Obr. 42: Pohled na jižní stěnu Císařského sálu. Lunety s plastikami Diany a Karla V. Stav v roce 2018.

Obr. 43: Pohled na klenbu Císařského sálu (severní část). Stav v roce 2018.

Obr. 44: Pohled na klenbu Císařského sálu (jižní část). Stav v roce 2018.

Obr. 45:
Severní špaleta severozápadního okna. Stav v roce 2018.

Obr. 46: Detail medailonu z předchozího snímku. Stav v roce 2018.

Obr. 47: Severní špaleta jihozápadního okna. Stav v roce 2018.

Obr. 48: Detail medailonu z předchozího snímku. Stav v roce 2018.

Obr. 49: Nadokenní špaleta jihozápadního okna. Stav v roce 2018.

Obr. 50: Detail snímku 49 s groteskovou výzdobou a středovým výjevem (silueta postavy). Stav v roce 2018.

Obr. 51: Středový medailon jižní špalety severovýchodního okna. Stav v roce 2018. S ponechanými retušemi v horní a odstraněnými v dolní části medailonu.

Obr. 52: Detail snímku 51. Na fotografii je patrné poškození v podobě ztráty barevné vrstvy na bílý podkladový nátěr, stejně jako retuše z předchozích restaurátorský zásahů, které mají odlišnou barevnost.

Obr. 53: Středový medailon jižní špalety severozápadního okna. Vizuální průzkum s využitím přirozeného bočního světla odhaluje různorodý lesk malby. Důvodem různosti lesků jsou předchozí fixáže a retuše.

Obr. 54: Středový medailon jižní špalety severozápadního okna. Vizuální průzkum s využitím přirozeného bočního světla odhaluje různorodý lesk malby, kdy se matněji projevují druhotné retuše, zatímco originál se leskne po několikanásobné fixáži.

Obr. 55: Detail medailonu na severní špaletě jihozápadního okna. Na snímku je patrné poškození v podobě šupinovatění barevné vrstvy a retuší v odlišném barevném tónu z předchozích zásahu.

Obr. 56: Detail iluzivního dekoru v horní části jižní špalety jihozápdního okna. Na fotografii je pozorovatelné šupinovatění a odlupování barevné vrstvy vedoucí k četným ztrátám.

Obr. 57: Detail malovaného pozadí v lunetě za plastikou Diany, kde je patrné šupinovatění, odlupování a lokální ztráta barevné vrstvy. Stav v roce 2018.

Obr. 58: Detail groteskové výmalby na klenbě. Výrazně tmavší partie jsou originální barevnou vrstvou, naopak světlá neutrální retuš pochází z restaurátorského zásahu družstva Tvar (zřejmě malíř Erhardt). Stav v roce 2018.

Obr. 59: Detail jedné z okenních špalet. Průzkum v ostrém bočním nasvícení, který zdůraznil odlišnou strukturu povrchu druhotných tmelů z předchozích restaurátorských zásahů. Stav v roce 2018.

Obr. 60: Detail jižní špalety jihozápadního okna. Průzkum v ostrém bočním nasvícení, který zdůraznil původní rytou kresbu (kružnice vyrytá do suché omítky). Stav v roce 2018.

Obr. 61: Okrové pozadí s šedými mraky za štukovými bystami římských císařů. Fotografie z lunety s bystou Nera. Stav v roce 2018.

Obr. 62: Detail pozadí za bystami císařů s rostlinným dekorem v šedých tónech. Na fotografii je patrné mechanické poškození v podobě vodorovných škrábanců a alterace (hnědnutí) bílého pigmentu. Stav v roce 2018.

Obr. 63: Detail groteskové malby na klenbě s poškozením a následnou lokální retuší. Stav v roce 2018.

Obr. 64: Detail dekorativní malby na klenbě. Opadávání druhotného vápenného nátěru. Stav v roce 2018.

Obr. 65: Detail figurálního medailonu v jižní špaletě jihovýchodního okna. Na fotografii je patrné poškození v podobě ztrát barevné vrstvy, sond a barevná odlišnost retuší z předchozích restaurátorských zásahů. Stav v roce 2018.

Obr. 66: Soklová část pod severovýchodním oknem, kde se pod odpadávajícími nátěry a omítkou objevuje fragment originální barevné vrstvy. Stav v roce 2018.

Obr. 67: Detail malby v lunetě s bystou Nera. Poškození v podobě prasklin. Stav v roce 2018.

Obr. 68: Luneta s plastikou Európy na jižní stěně v bílém rozptýleném světle.

Obr. 69: Luneta s plastikou Európy na jižní stěně – UV fluorescenční fotografie. Výraznou světle zelenou luminiscencí se vyznačují přemalby z 50. let 20. stol. s obsahem zinkové běloby.

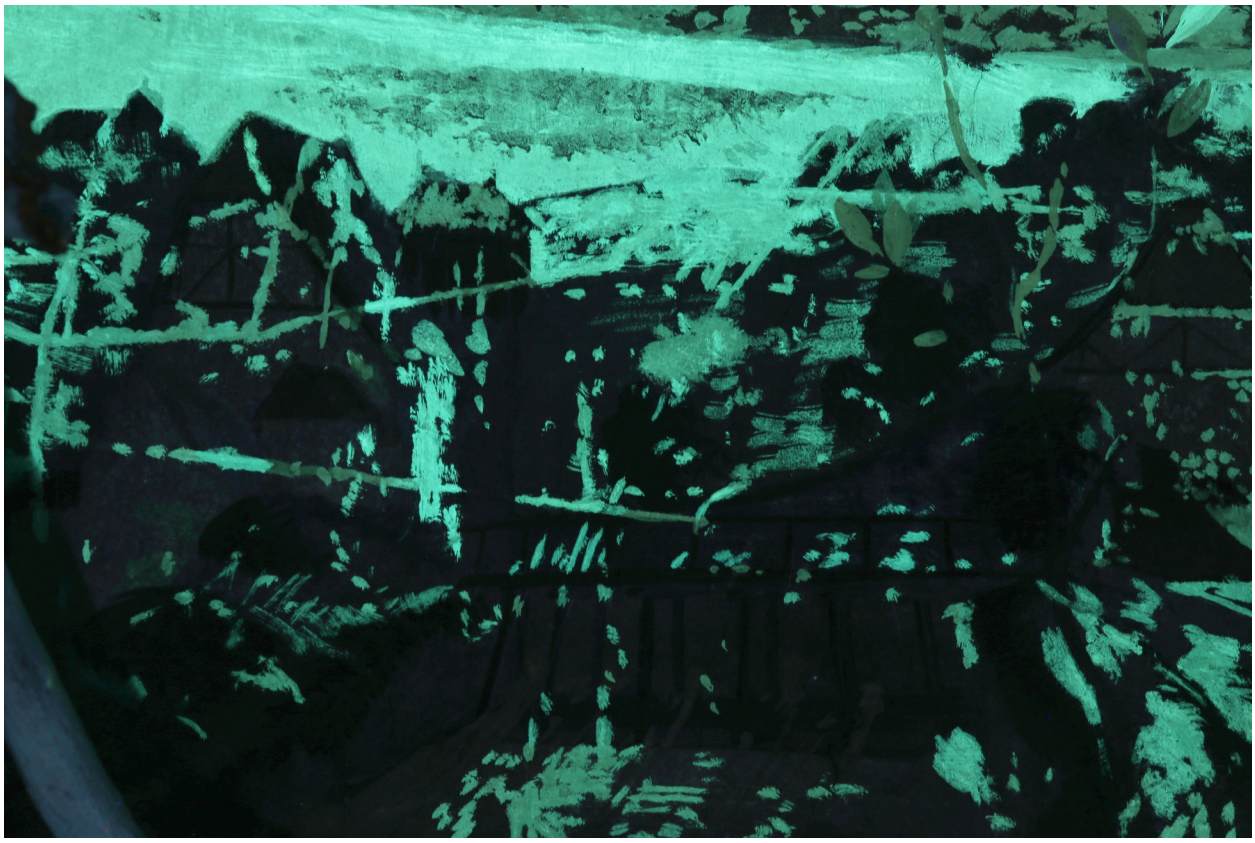

Obr. 70: Detail malby za plastikou Európy na jižní stěně v rozptýleném bílém světle.

Obr. 71: Detail malby za plastikou Európy na jižní stěně – UV fluorescenční fotografie. Výraznou světle zelenou luminiscencí se vyznačují přemalby z 50. let 20. stol. s obsahem zinkové běloby.

Obr. 72: Luneta s plastikou Marta na severní stěně v bílém rozptýleném světle.

Obr. 73: Luneta s plastikou Marta na severní stěně – UV fluorescenční fotografie. Přestože luneta jeví znaky takřka celoplošné přemalby, výraznou luminiscencí zinkové běloby se vyznačují pouze některá místa v pozadí štukové výzdoby.

Obr. 74: Luneta s plastikou Diany na severní stěně v bílém rozptýleném světle.

Obr. 75: Luneta s plastikou Diany na severní stěně – UV fluorescenční fotografie. Podle světle zelené luminiscence zinkové běloby se lze domnívat, že přemalba lunety byla v 50. letech 20. stol. provedena takřka celoplošně.

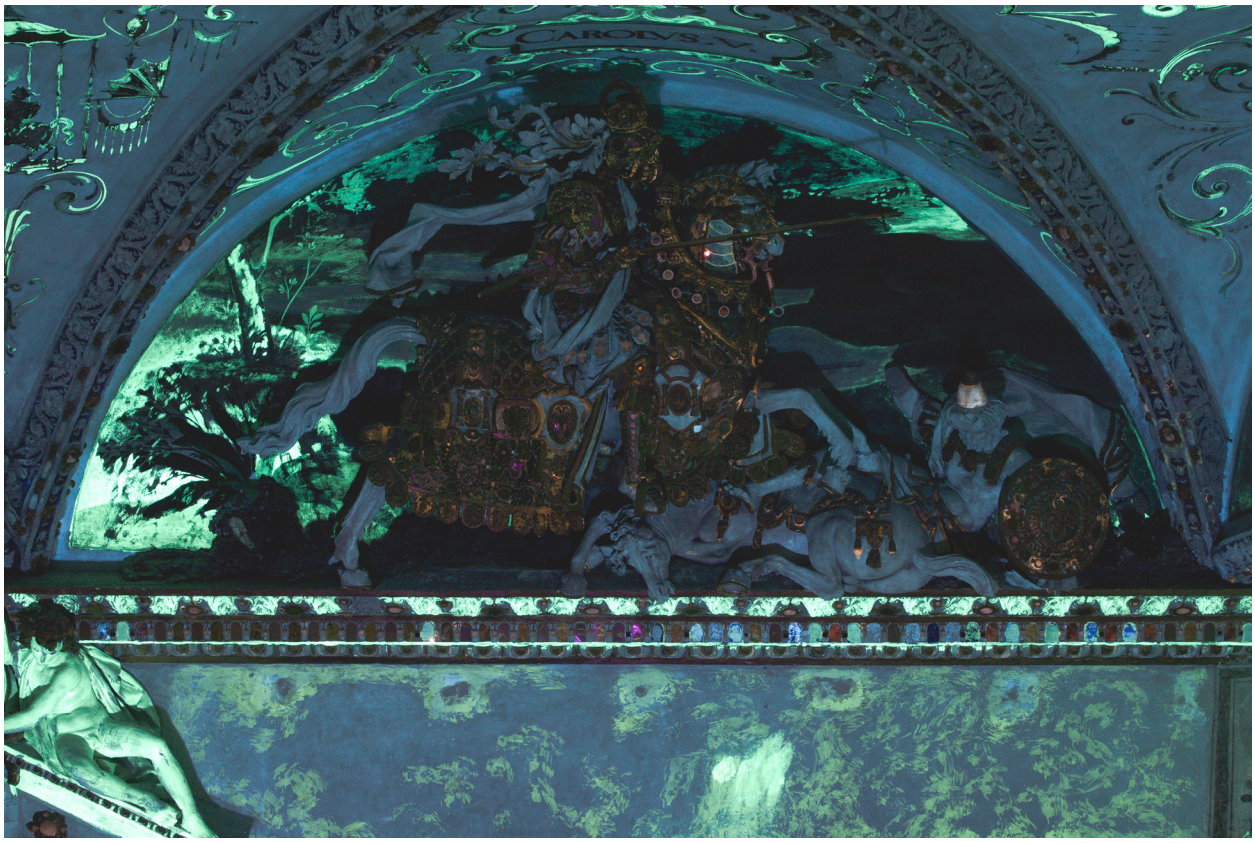

Obr. 76: Luneta s plastikou Karla V. na jižní stěně v bílém rozptýleném světle.

Obr. 77: Luneta s plastikou Karla V. na jižní stěně – UV fluorescenční fotografie s typickou světle zelenou luminiscencí zinkové běloby, jež upozorňuje na výskyt přemaleb.

Obr. 78: Luneta s bystou Nera na západní stěně v bílém rozptýleném světle. Autor fotografie: Vojtěch Krajíček, 2018

Obr. 79: Luneta s bystou Nera na západní stěně – UV fluorescenční fotografie s použitou soustavou filtrů obsahující také Heliopan Light Yellow Filter, který odfiltrovává zbytkové modré světlo, proto se jeví fotografie žlutě. Výrazná luminiscence však patří opět zinkové běobě. Autor fotografie: Vojtěch Krajíček, 2018

Obr. 80: Okenní klenba u severovýchodního výklenku v rozptýleném bílém světle.

Obr. 81: Okenní klenba u severovýchodního výklenku – UV fluorescenční fotografie dokládající, že se jedná o celoplošnou přemalbu vzhledem k všudypřítomné luminiscenci zinkové běloby.

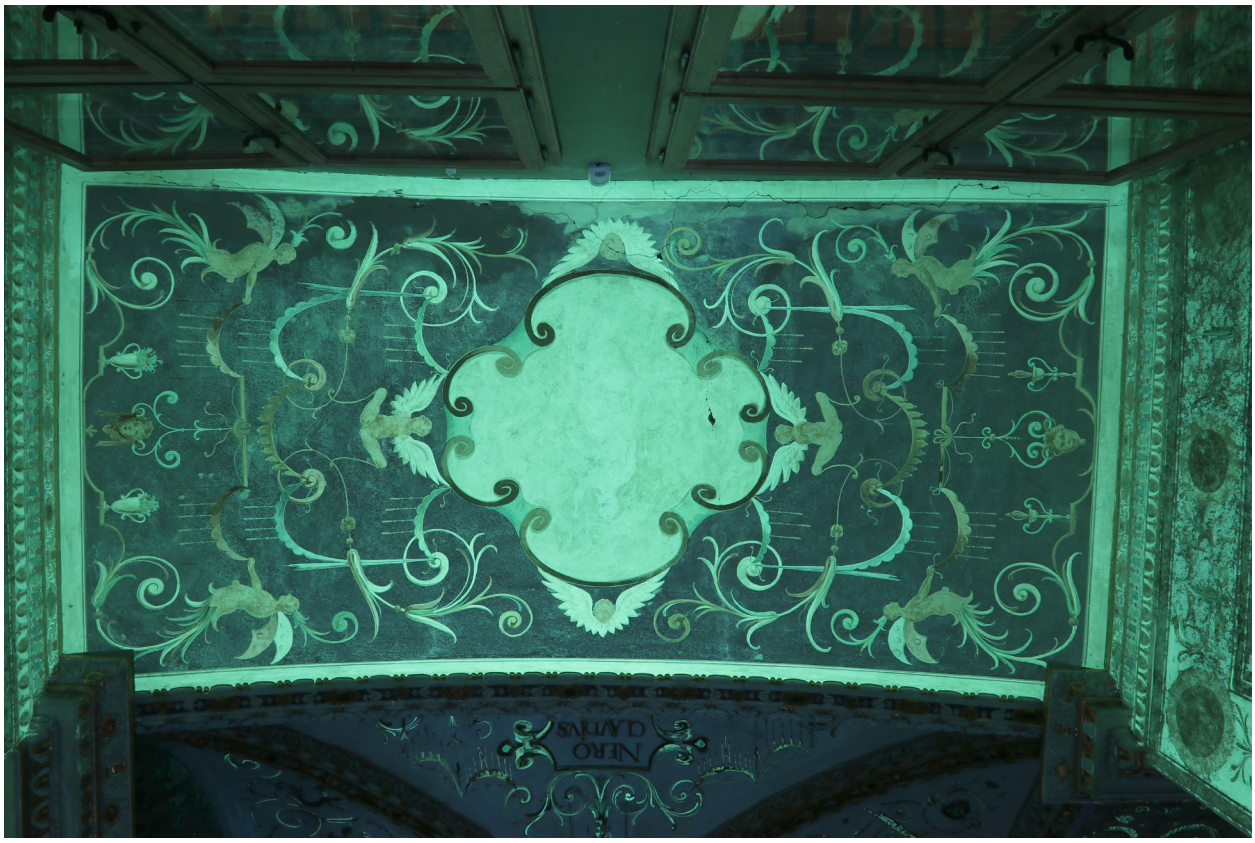

Obr. 82: Okenní klenba u severozápadního výklenku v rozptýleném bílém světle.

Obr. 83: Okenní klenba u severozápadního výklenku – UV fluorescenční fotografie. Oproti předchozímu snímku v UV fluorescenci je zde patrná rozdílná luminiscence barevných vrstev, kdy je bílé pozadí tmavé a naopak luminují groteskové motivy (možnost, že byl původní podklad nepkřekryt).

Obr. 84: Detail medailonu severní špalety severozápadního okna v rozptýleném bílém světle.

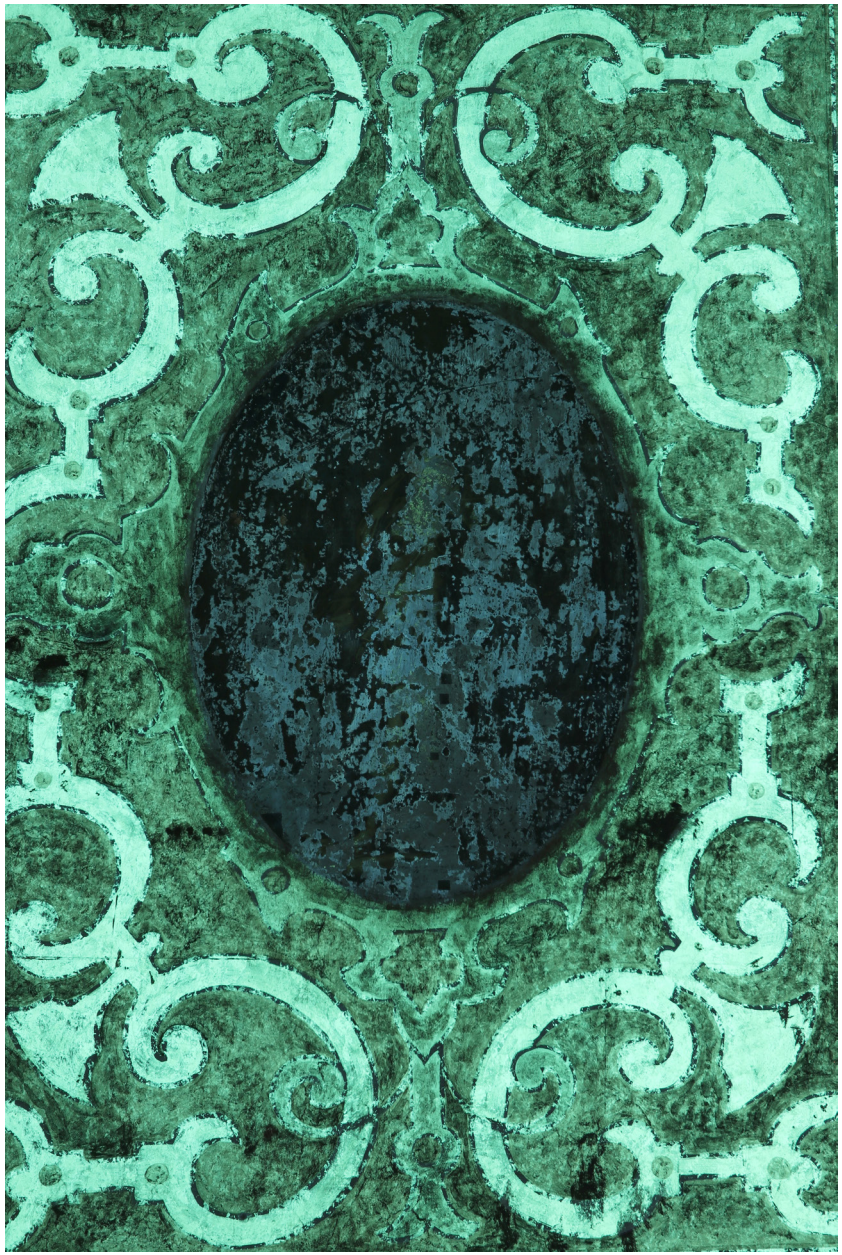

Obr. 85: Detail medailonu severní špalety severozápadního okna – UV fluorescenční fotografie dokládající celoplošnou rekonstrukci dekoru v okolí medailonu (luminiscence zinkové běloby).

8 Grafická dokumentace

8.1 Třídník poškození původní malířské výzdoby a jejího podkladu

Úplná ztráta omítkové vrstvy	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Úplná ztráta omítkové vrstvy na zdivo se vyskytuje pouze na východní stěně v soklových partiích špalet. Příčinou poškození je vzlínající vlhkost a zasolení. Toto poškození se v ostatních částech císařského sálu nenachází.	

Úplná ztráta barevné vrstvy	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Ztráta barevné vrstvy na bílý podkladový nátěr se vyskytuje zejména v oblasti lunet za plastikami a v medailonech v okenních špaletách. Příčinou tohoto poškození je patrně ztráta adheze mezi jednotlivými vrstvami.	
Grafické značení	

Částečná ztráta barevné vrstvy	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Částečná ztráta barevné vrstvy se vyskytuje v poměrně v rozsáhlém měřítku v oblasti stropu, lunet i okenních špalet. V současnosti je toto poškození lokálně překryto druhotnými vrstvami.	
Grafické značení obr.	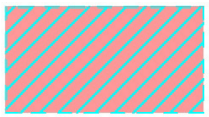

Šupinovatění barevné vrstvy	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Šupinovatění barevné vrstvy je pozorováno lokálně na povrchu malby v oblasti lunet za plastikami. Poškození je způsobené patrně velkou tloušťkou druhotné barevné vrstvy, která vlivem nedostatečné adheze jednotlivých vrstev vytváří šupiny.	
Grafické značení obr.	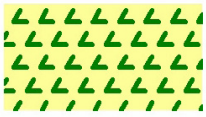

Práškovatění barevné vrstvy	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
K práškovatění barevné vrstvy dochází v lunetách s plastikami byst na východní a západní stěně, a to zejména v oblastech s použitím světle okrového tónu.	

Trhliny	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Trhliny vyskytující se především v okenních špaletách na východní a západní stěně, se táhnou skrz špaletu až k nadokenním lunetám. Trhliny se dále vyskytují ve vnitřních rozích mezi špaletou a oknem, a taktéž v nadokenních lunetách na severní a jižní stěně.	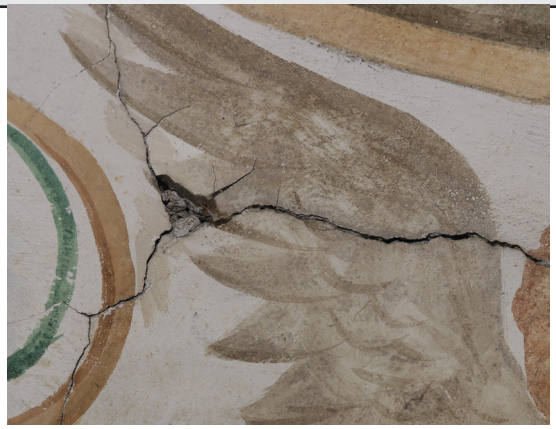
Grafické značení obr.	

8.2 Třídník druhotných zásahů

Druhotné nátěry	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Druhotné vrstvy se vyskytují na všech malbách Císařského sálu. Jde o zásahy z několika časových období, které z velké části překrývají nebo doplňují originální barevnou vrstvu.	
Grafické značení obr.	

Mechanické poškození	
Popis poškození	Ilustrační fotografie
Druhotný zásah vyskytující se zejména v lunetách a v medailonech v okenních špalet. Kromě vrypů se lokálně vyskytují i destruktivní sondy vzniklé v rámci předešlého průzkumu.	
Grafické značení obr.	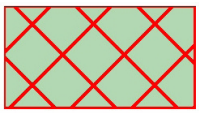

Luneta s plastikou Diany – zákres poškození v roce 2018

Celek	1.490 m²	100.00%	Trhliny	1.820 m	20.71%
Úplná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%	Šupinovatění / puchýřovatění barevné vrstvy	0.100 m²	6.71%

1 : 10

Luneta s plastikou Diany – zákres poškození na počátku 50. let 20. století

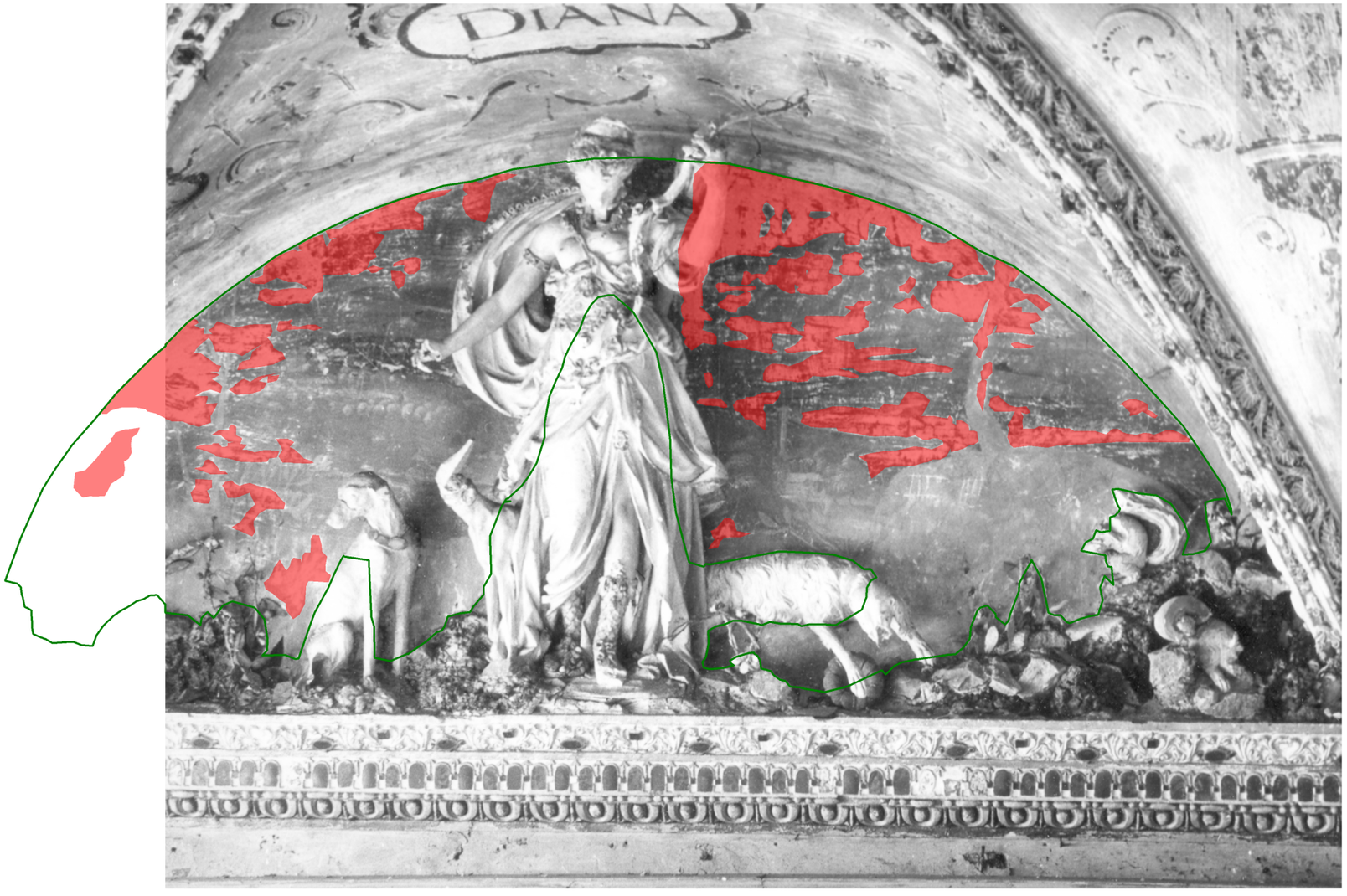

	Celek na počátku 50. let 20. století	1.420 m²	100.00%
	Úplná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.250 m²	17.61%

1 : 10

Luneta s plastikou Diana – zákres poškození na počátku 50. let 20. století a následně v roce 1952 v průběhu čistění

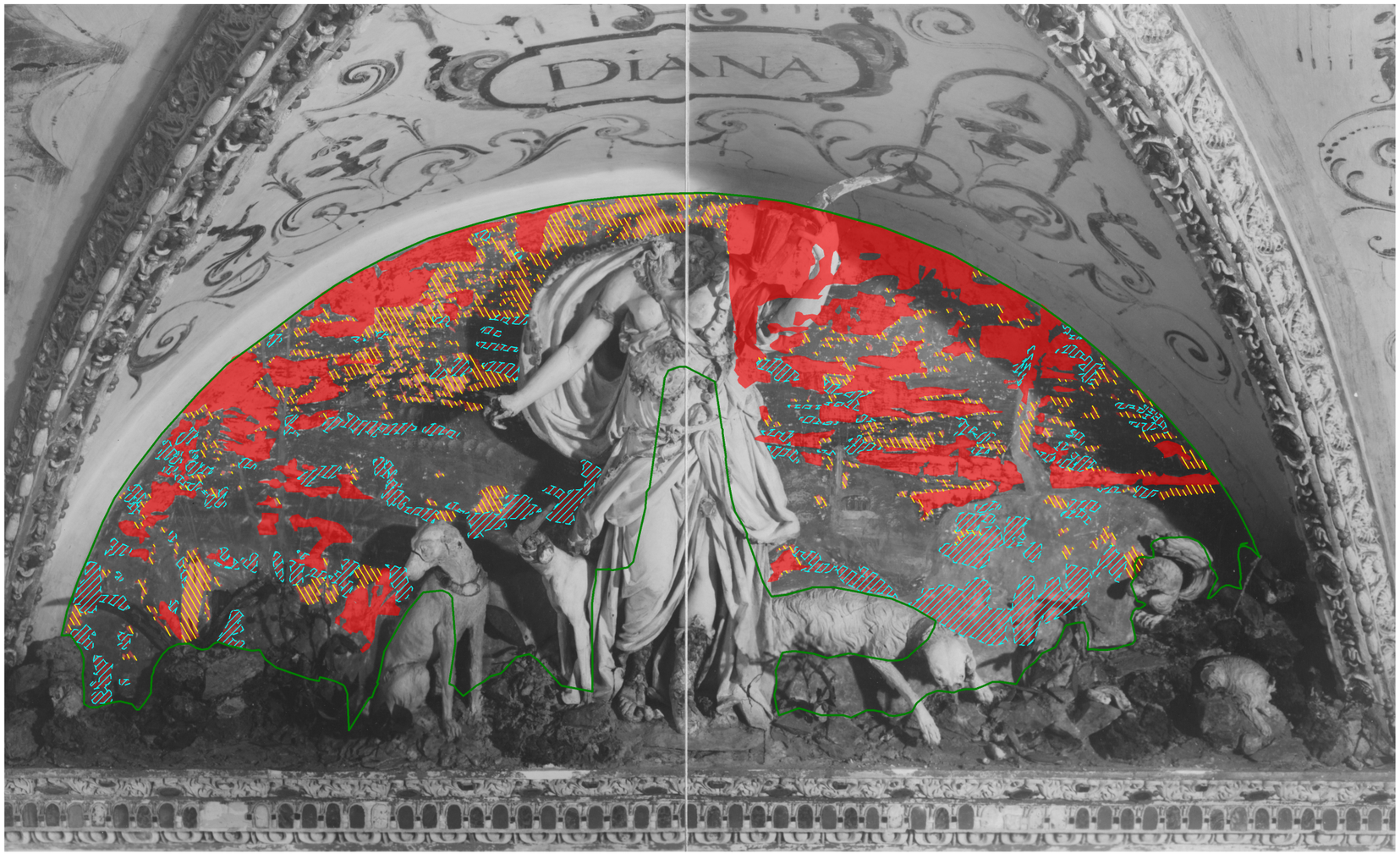

	Celek	1.430 m²	100.00%
	Úplná ztráta barevné vrstvy na poč. 50. let 20. století, stav před čištěním	0.250 m²	17.48%
	Úplná ztráta barevné vrstvy v roce 1952, průběh čištění	0.040 m²	2.80%
	Částečná ztráta barevné vrstvy v roce 1952, průběh čištění	0.050 m²	3.50%

1 : 10

Luneta s plastikou Marse – zákres poškození v roce 2018

Celek	1.840 m²	100.00%	Trhliny	5.830 m	51.32%
Částečná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%	Mechanické poškození	0.010 m²	0.54%

1 : 10

Luneta s plastikou Marse – zákres poškození na počátku 50. let 20. století

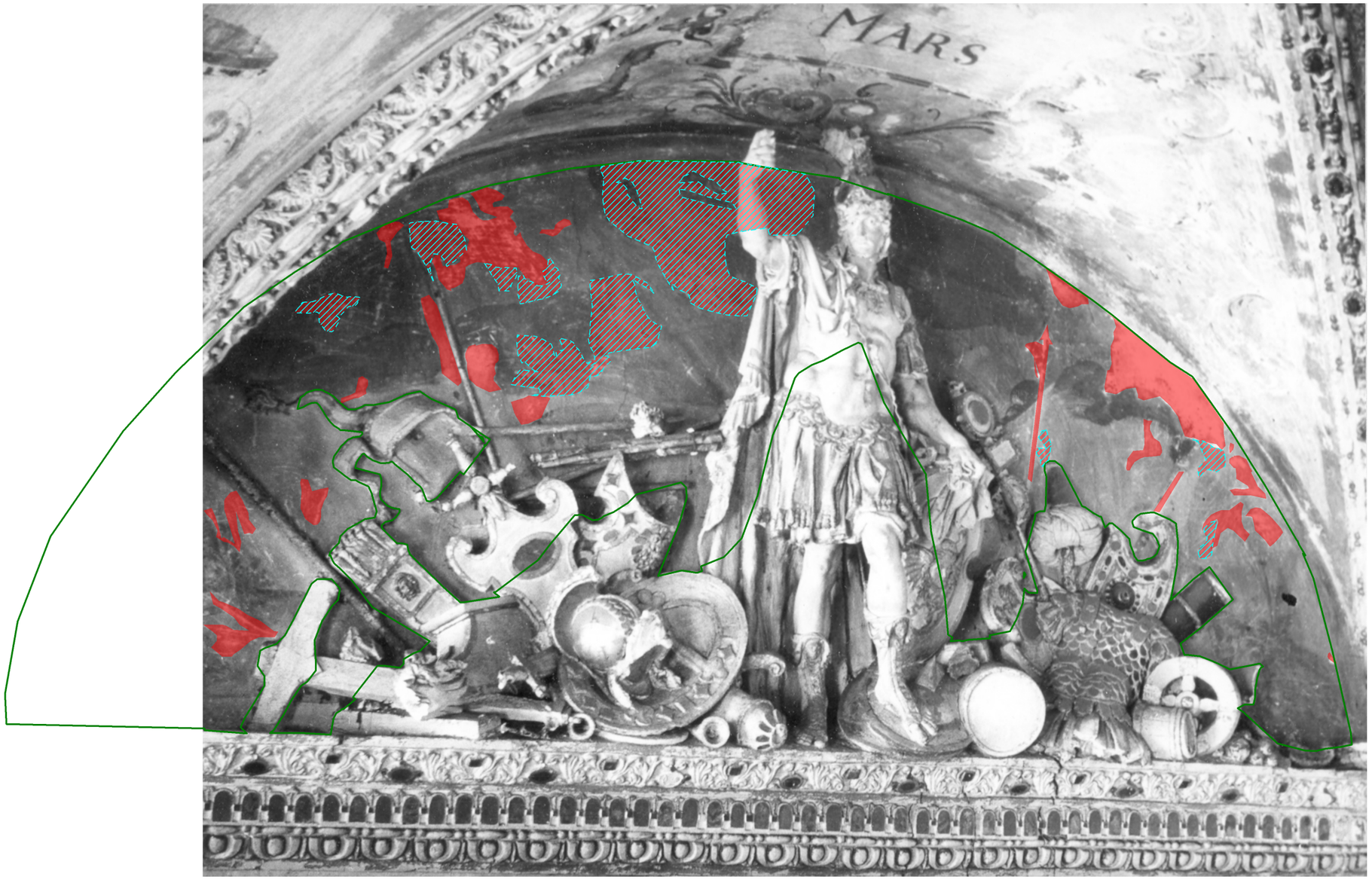

Celek na počátku 50. let 20. století	1.830 m²	100.00%	Úplná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.110 m²	6.01%
			Částečná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.150 m²	8.20%

1 : 10

Luneta s plastikou Europy – zákres poškození v roce 2018

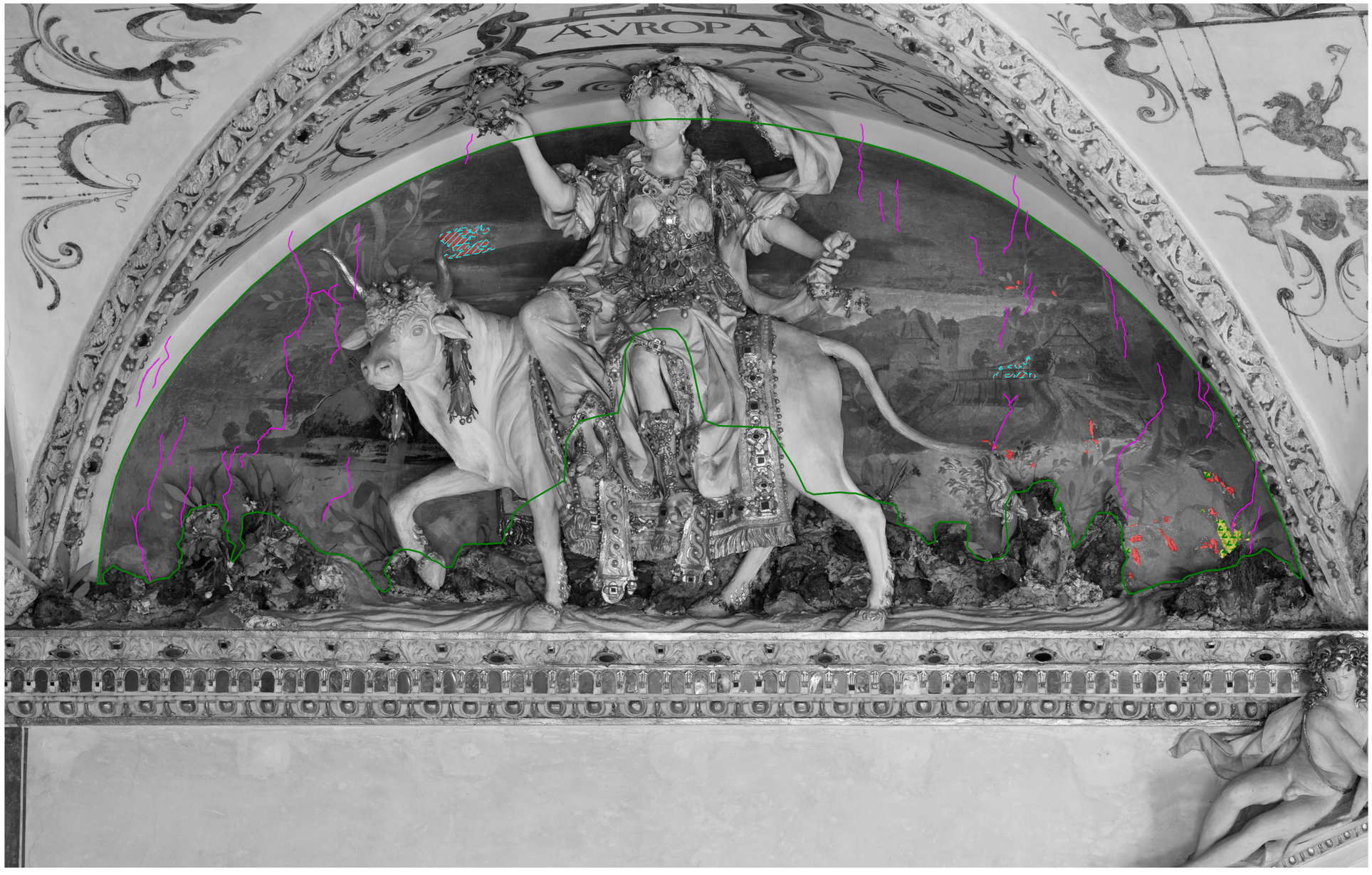

Celek	1.760 m²	100.00%	Trhliny	4.860 m	-
Úplná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%	Šupinovatění / puchýřovatění barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%
Částečná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%			

1 : 10

Luneta s plastikou Europy – zákres poškození na počátku 50. let 20. století

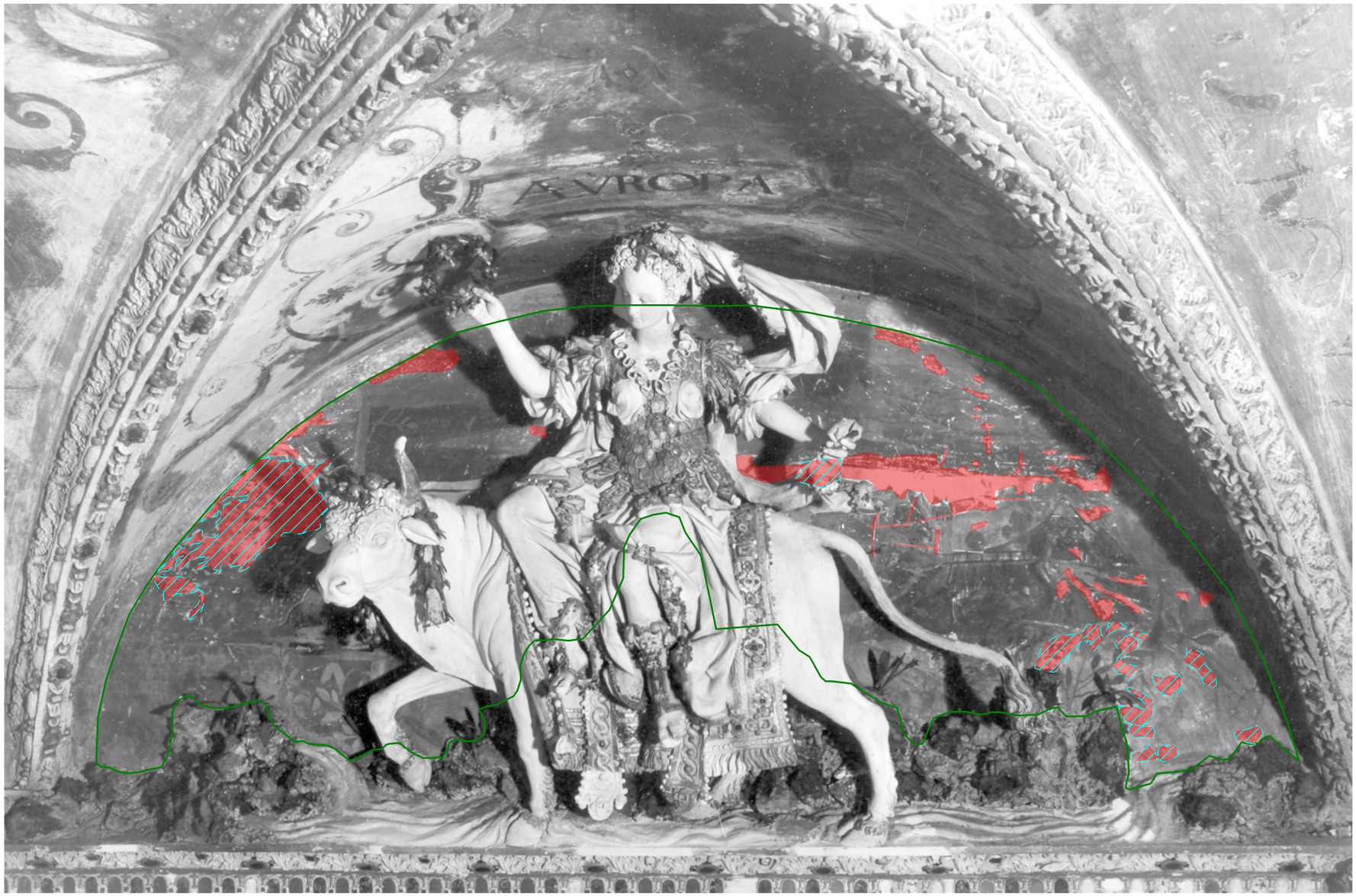

	Celek na počátku 50. let 20. století	1.590 m²	100.00%
	Úplná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.040 m²	2.52%
	Částečná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.040 m²	2.52%

1 : 10

Luneta s plastikou Karla V. – zákres poškození v roce 2018

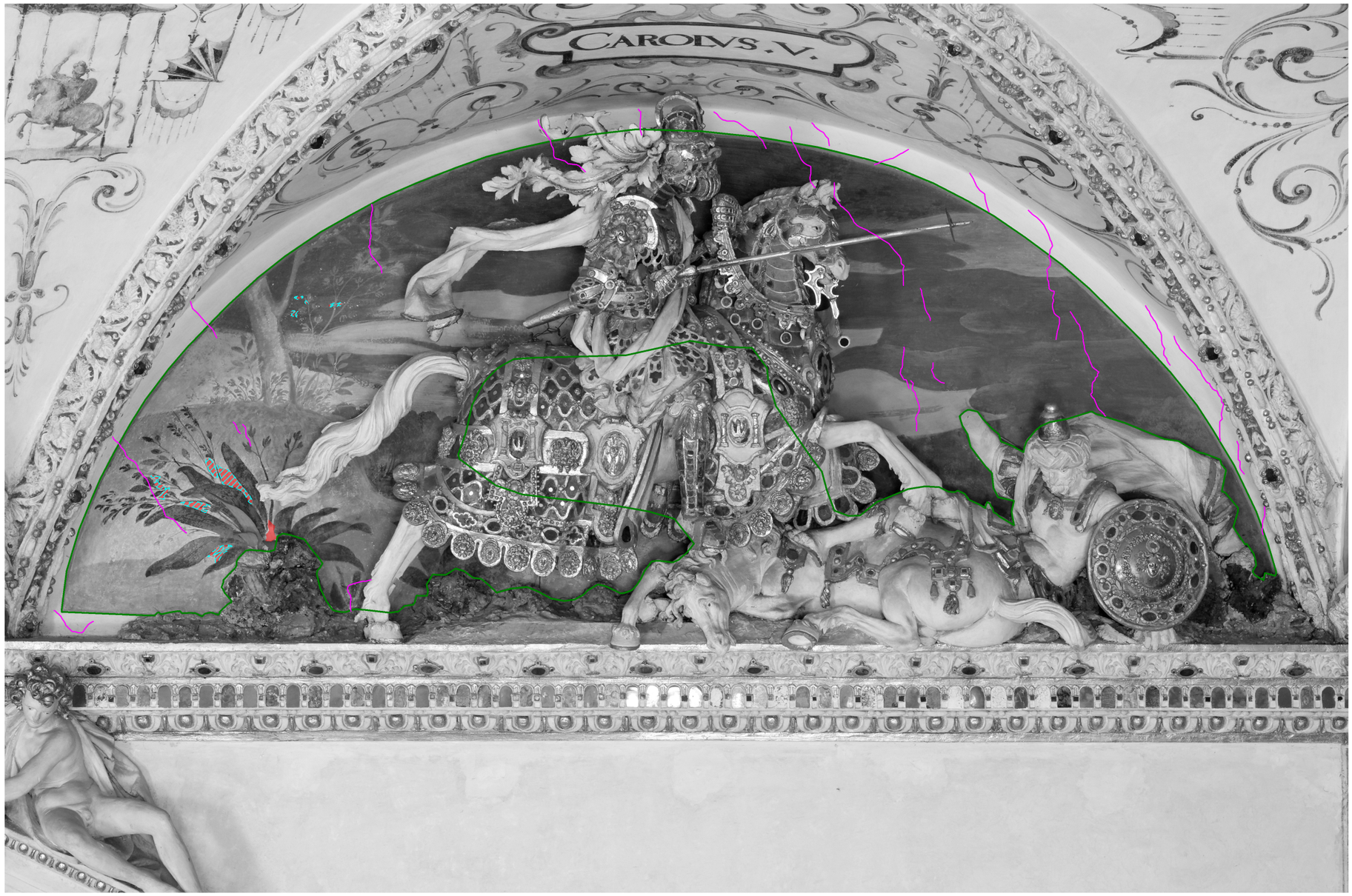

Celek	1.560 m²	100.00%	Částečná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%
Úplná ztráta barevné vrstvy	0.000 m²	0.00%	Trhliny	3.540 m	-

1 : 10

Luneta s plastikou Karla V. – zákres poškození na počátku 50. let 20. století

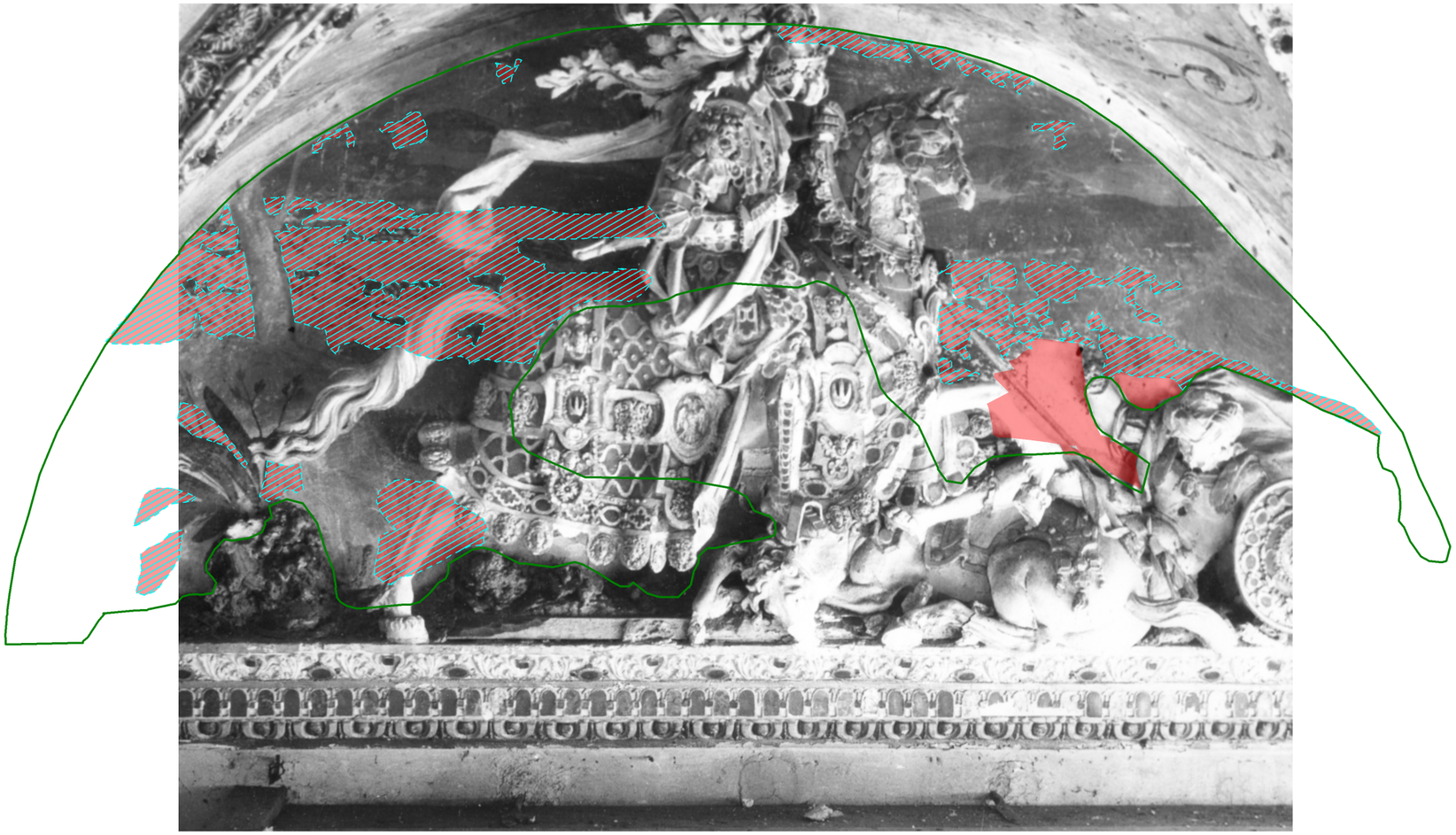

	Celek na počátku 50. let 20. století	1.510 m²	100.00%
	Úplná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.050 m²	3.31%
	Částečná ztráta barevné vrstvy na počátku 50. let 20. století	0.260 m²	17.22%

Nadokenní luneta s bystou Nera – zákres poškození v roce 2018

	Celek	1.530 m²	100.00%
	Trhliny	8.160 m	-
	Částečná ztráta barevné vrstvy včetně povrchu intonaca	0.010 m²	0.65%

1 : 10

Nadokenní luneta s bystou Nera – zákres poškození na počátku 50. let 20. století

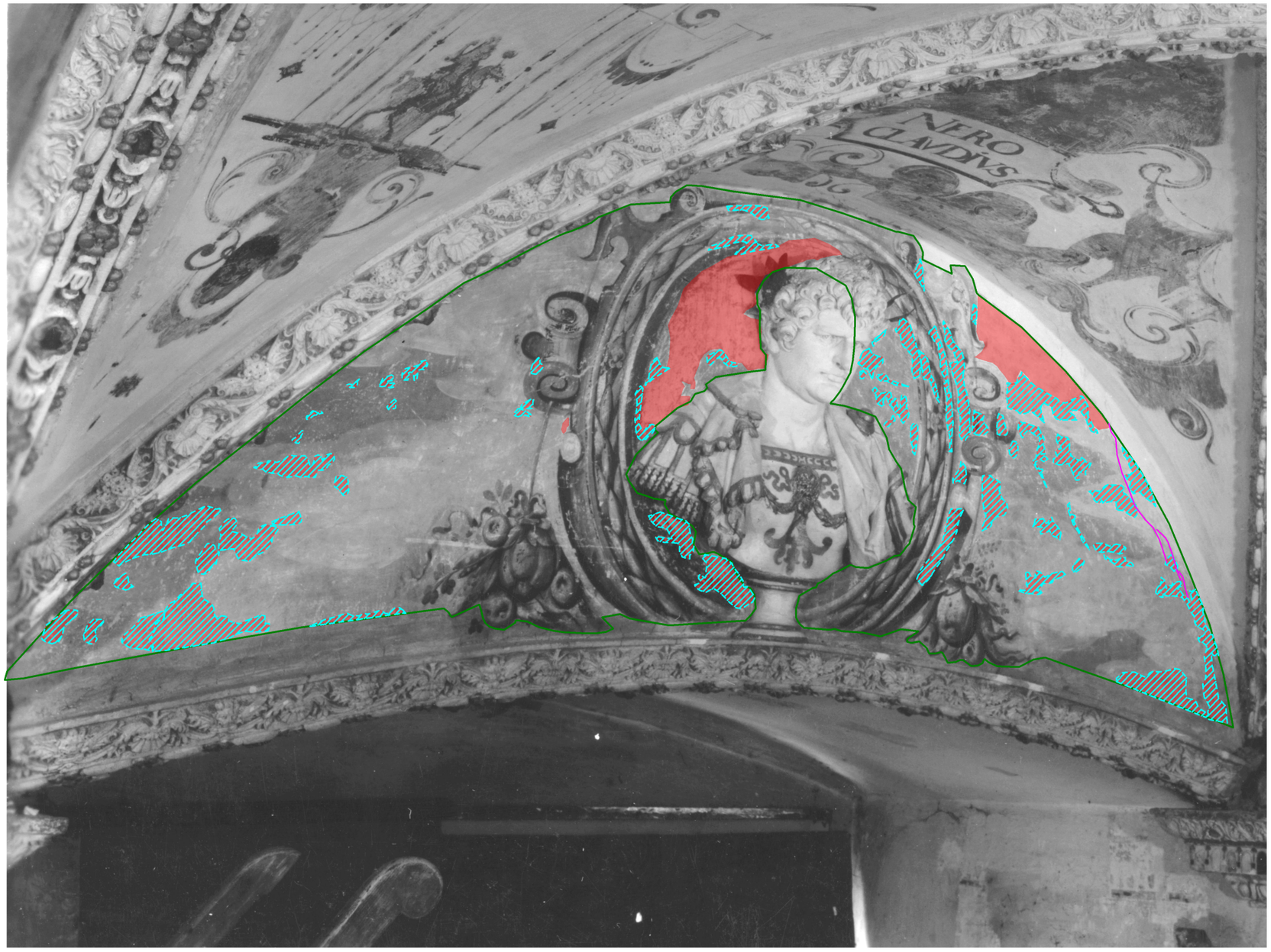

	Celek	100.00%		Úplná ztráta barevné vrstvy v roce 1952, průběh čištění	5.88%
	Trhliny	-		Částečná ztráta barevné vrstvy v roce 1952, průběh čištění	6.62%

1 : 10

Malba na severní špaletě levého okna západní stěny – zákres poškození v roce 2018

	Celek	2.900 m²	100.00%
	Rekonstrukce Františka Fišera z roku 1954?	2.800 m²	96.55%
	Originální barevná vrstva	0.030 m²	1.03%

1 : 10

Severní okenní špaleta pravého okna na západní stěně– zákres poškození medailonu v roce 2018

	Celek	0.206 m²	100.0%
	Úplná ztráta barevné vrstvy	0.022 m²	10.7%
	Mechanické poškození	0.006 m²	2.9%
	Rozsáhlejší přemalby a retuše	0.004 m²	1.9%

1 : 5

9 Přílohy

- Laboratorní analýza odebraných vzorků.

Nástěnná malířská výzdoba Císařského sálu SZ Bučovice
Chemicko-technologický průzkum

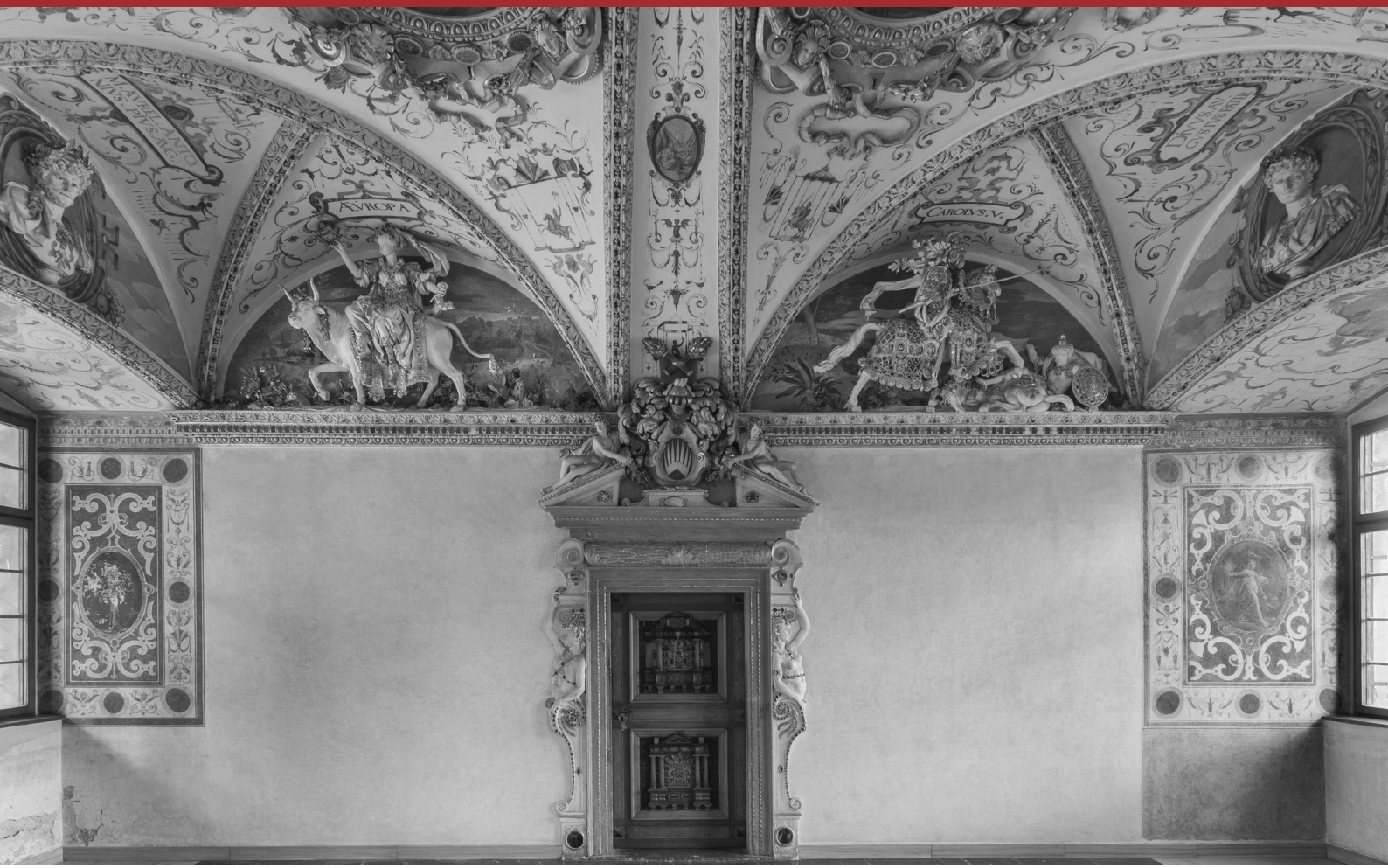

Akce: Průzkum nástěnné malířské výzdoby v Císařském sále SZ Bučovice (nástropní malby, malby ve špaletách a lunetách)

Objekt: SZ Bučovice, kraj Jihomoravský, okres Vyškov, Zámek 1, Bučovice 685 01

Objednatel/zadavatel průzkumu: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, SZ Bučovice zastoupený Janou Buriánkovou, kastelánkou zámku

Průzkum realizuje: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, studenti 5. ročníku Ateliéru restaurování nástěnné malby a sgrafita (ANM), odborné vedení: Mgr. Jan Vojtěchovský, Ph.D., vedoucí ANM, studenti: BcA. Romana Čivrná, BcA. Marián Grančák

Průzkum provádí: Ing. Renata Tišlová, Ph.D., odborná spolupráce: Ing. Alena Hurtová, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Realizace průzkumu: listopad 2018-březen 2019

Zadání a cíle průzkumu:

ad 1) Průzkum barevných/povrchových vrstev nástěnné malířské výzdoby - průzkum bude zaměřen na studium primárních a možných sekundárních úprav, které byly identifikovány restaurátorským průzkumem. Chemicko-technologický průzkum bude proveden na odebraných vzorcích, u vzorků bude provedena dokumentace a popis stratigrafie vrstev.

ad 2) Průzkum materiálového složení primárních a druhotných barevných/povrchových úprav - u vzorků bude provedena materiálová analýza k určení složení použitých pigmentů, u vybraných vzorků k identifikaci pojiva. Na jejich základě bude blíže charakterizována technika maleb, resp. přemaleb.

ad 3) Průzkum salinity (obsah vodorozpustných solí ve vzorku omítky) - u vzorku omítky bude určen obsah vodorozpustných solí, které mohou být příčinou její degradace.

II. ÚDAJE O OBJEKTU

Materiál/technika: nástěnná malba na vápenné omítce, s druhotnými úpravami. Technika malby a přemaleb bude určena v rámci průzkumu

Popis objektu a jeho stavu: popis stavu detailně popisuje *Dokumentace k restaurátorskému a průzkumu*

Sloh, datace: určení přibližné objektu bylo součástí komplexního průzkumu a je diskutováno v *Dokumentaci k restaurátorskému průzkumu*

Realizace průzkumu: listopad 2018 - březen 2019

III. METODY PRŮZKUMU, INSTRUMENTCE

a) **Optická mikroskopie (OM) nábrusů v odraženém bílém světle a fluorescenci (UV a modrém světle)**
Popis analýzy: metoda se užívá pro určení vrstevnaté výstavby vzorků (stratigrafie), k podrobnému popisu vrstev (podkladu, barevných úprav a jiných povrchových úprav).
Instrumentace a podmínky měření: optický mikroskop Nikon Eclipse LV-100, pozorování se provádí na příčných řezech vzorky (nábrusech) v odraženém bílém světle, UV a modrém světle. Mikroskop je vybaven fluorescenční jednotkou Nikon s UV 365 nm fluorescencí.

b) **Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza povrchových vrstev**
Popis analýzy: při analýze se zjišťuje stratigrafie a prvkové složení vybraných vrstev, na základě níž lze identifikovat složky vrstvy (pigmenty, plniva, příp. pojiva).
Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) s EDX analyzátorem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorky se analyzují ve vysokém napětí 20kV, před analýzou je nutná jejich úprava pouhličením. Analyzují se vzorky ve formě nábrusů nebo úlomků.

c) **Infračervená spektrometrie s Fourierovou transformací (FT-IR)**
Popis analýzy: analýza slouží pro identifikaci a strukturní charakterizaci organických sloučenin, v menší míře se také používá pro analýzu některých anorganických látek.
Instrumentace a podmínky měření: infračervený spektroskop Nicolet 380 vybavený diamantovým krystalem. Měření se provádí technikou zeslabeného úplného odrazu (attenuated total reflection - ATR), spektra jsou měřena v intervalu vlnočtů 400-4000 cm^{-1}, při rozlišení 4 cm^{-1}. Analytickým výstupem měření je infračervené spektrum, které se porovnává s knivonou spekter standardních látek.

d) ***UV/VIS spektrofotometrie*** **- analýza obsahu anionů vodorozpustných solí**

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje absorbance (pohltivost) po průchodu světla vzorkem. Vlnová délka paprsku je 360-525 nm. Absorbance se přepočítává na molární koncentraci v mmol/kg a tzv. hmotnostní procento (hm.%). Pro vyhodnocení se využívá rakouská norma Onorm B3355-1 (Trockenlegung von feuchtem Mauerwerk - Teil 1: Bauwerksdiagnose und Planungsgrundlagen), která klasifikuje koncentrace jednotlivých anionů výsledky a diskutuje je z hlediska možných rizik a následných opatření.

Instrumentace a podmínky měření: UV/VIS spektrofotometr Beckmann-Coulter DU-40 (Beckmann), 360-525 nm. Analýza byla provedena na odebraném vzorku omítky. Ze vzorku byl připaven extrakt v destilované vodě.

e) ***nanokapalinová chromatografie s hmotnostním spektrometrem*** **- idenfitikace proteinových pojiv**

Popis analýzy: analýza je založená na přesné identifikaci velmi malých množství proteinových pojiv. Před vlastní analýzou se vzorek štěpí trypsinem, následně jsou vzorky přečištěny a zahuštěny na reversní fázi C18 (Zip Tip).

Instrumentace a podmínky měření: nanokapalinová chromatografie s hmotnostním spektrometrem ESI-Q-TOF Maxis Impact. Peaklist ze změřených dat byl extrahován programem Data Analysis 4.1. Proteiny byly identifikovány za pomoci softwaru Mascot verze 2.2.04 vyhledáváním v proteinové databázi SwissProt, NCBInr a MS/MS přesností přiřazení hmotností peptidových štěpů 0,05 Da. Měření provedla Doc. Mgr. Ing. Štěpánka Kučková, Ph.D., Ústav biochemie a mikrobiologie, VŠCHT Praha. Stanovení bylo provedeno u vzorků s originální barevnou vrstvou (vzorek V1) a V8 (souvrství originální zelené a přemalby z 50. let 20. století).

IV. VZORKY K ANALÝZE

Popis vzorků a míst odběru sumarizuje *Tab. 1*. Přesná lokalizace a popis míst odběru vzorků je uveden v *Dokumentaci k restaurátorskému průzkumu*.

Odběr vzorků: zadavatel restaurování

Označení: vzorky povrchových úprav jsou označeny dle zadavatele V1-V9. Číselné označení vzorků (9639-9648) vyplývá ze vzorkového systému Katedry chemické technologie, FR UPa, kde budou vzorky archivovány.

Vzorky povrchových úprav byly dodány jako zlomky omítkového souvrství s povrchovými/barevnými úpravami. Vzorky byly odebrány z východní, západní a jižní stěny sálu.

VÝCHODNÍ STĚNA

V1 (9639)	dekor, nahnědlá	vlevo pod oknem, souvrství originální barevné vrstvy
V2 (9640)	drapérie	medailon v pravé špaletě levého okna, souvrství originální barevné vrstvy
V3 (9640)	plocha dekoru	pravá strana špalety levého okna, vzorek sekundárního zateklého pojiva
V4 (9641)	bílé pozadí	levá horní špaleta, barevné souvrství s luminující přemalbou
V9 (9646)	omítka	východní stěna, v 40 cm, hl. 0-2 cm, vzorek pro analýzu solí

ZÁPADNÍ STĚNA

V5 (9642)	bílé pozadí	pravé okno, horní špaleta
V6 (9643)	bílá s nahnědlým podkladem	vlevo od lunety ´Mars´, prázdná klec s propisující se malbou
V8 (9645)	zelená nápisového rámu	voluta, klenba s císařem ´Nero Claudius´, zelené souvrství

JIŽNÍ STĚNA

V7 (9644)	pozadí, nebe	luneta ´Diana´, modré souvrství, přemalba

Tab. 1: Vzorky k chemicko-technologickému průzkumu. Základní popis a orientační popis míst odběru vzorků. Přesná místa odběru vzorků jsou zdokumentována v *Dokumentaci k restaurátorskému průzkumu.*

V. VÝSLEDKY PRŮZKUMU - STRATIGRAFIE, SLOŽENÍ BAREVNÝCH VRSTEV

V1 (9639): dekor, nahnědlá
Místo odběru vzorku: vlevo pod oknem, souvrství originální barevné vrstvy

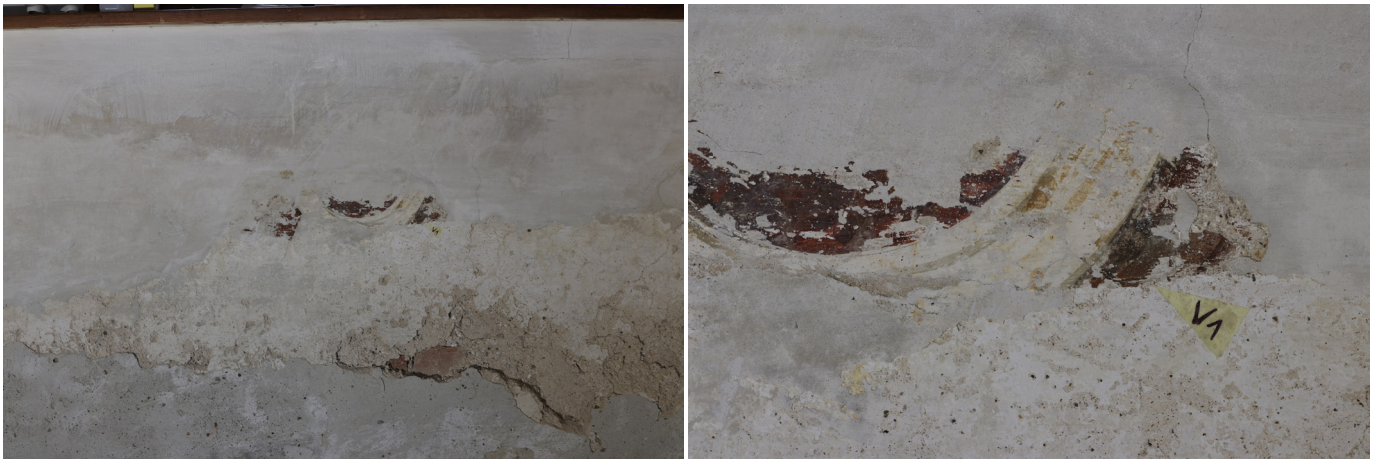

Obr. 2 a-b: Místo odběru vzorku V1/9639 pro chemicko-technologický průzkum: dekor, východní stěna, vlevo pod oknem, souvrství originální barevné vrstvy.

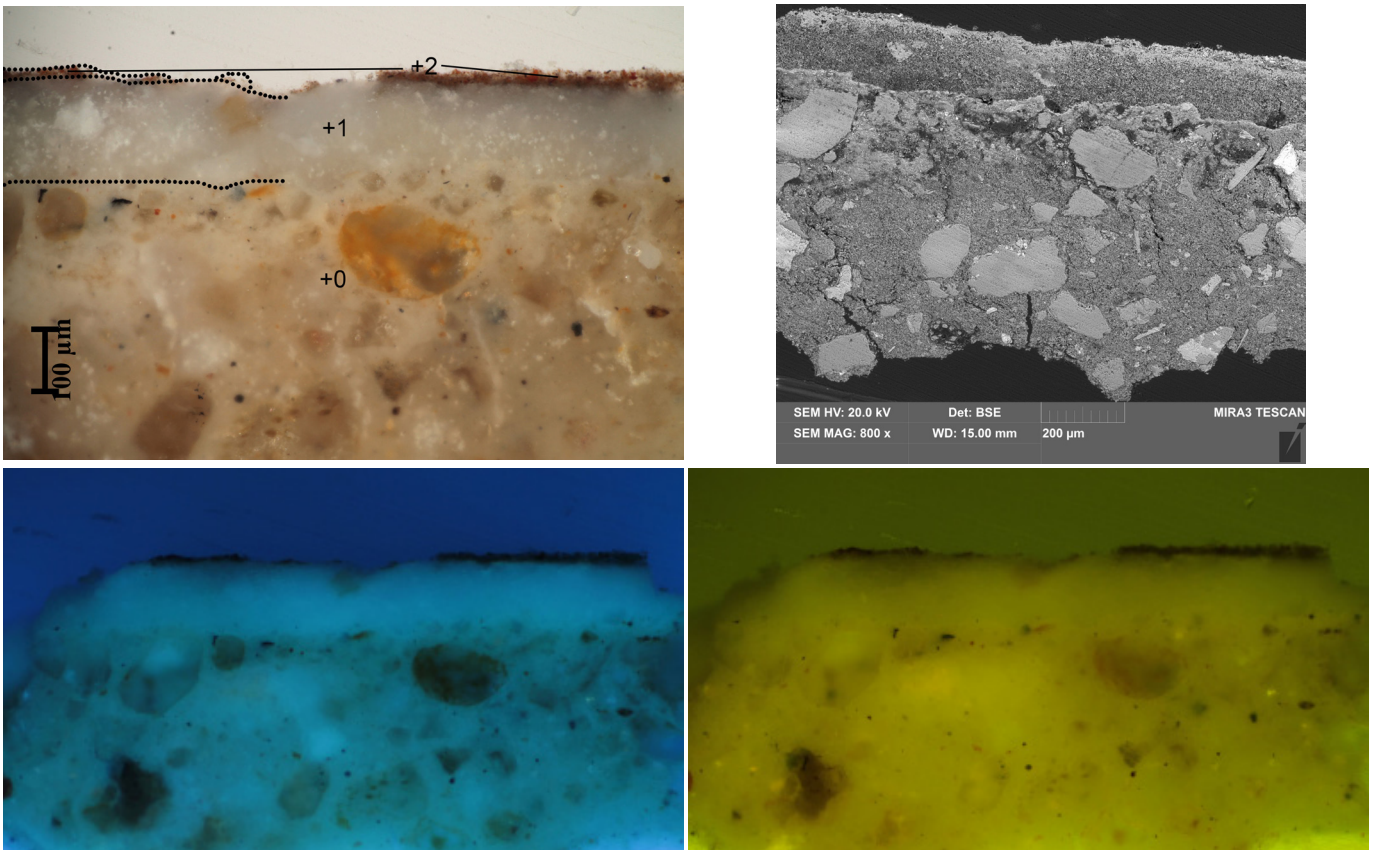

Obr. 3 a-d: *Stratigrafie povrchových úprav vzorku V1 (9639). Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V1 (9639): dekor, nahnědlá

Místo odběru vzorku: vlevo pod oknem, souvrství originální barevné vrstvy

V1 (9639)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
0	**podklad - vápenná omítka**	**matrice: Ca**, Si, Al, (Na, Cl, Mg, S, Fe), obsah Si je místně proměnlivý kamenivo: **Si**	***podklad***; tvořený vápennou omítkou na bázi bílého vzdušného nebo slabě hydraulického vápna, obsah hydraulických složek obsahující křemík (Si) a hliník (Al) je místně proměnlivý (může být ovlivněn křemičitým typem plniva). Jako plnící složka byl identifikován křemen, nelze však vyloučit ostatní složky kameniva (silikáty s obsahem železa (Fe)). Na povrchu je patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou uhličitanu vápenatého.
1	**bílá - vápenný nátěr nebo tenká vrstva intonaka**	**matrice: Ca**, (stopy Si, Al, Mg, S, Cl) ohraničené zrno bílé (velvo nahoře): složení viz. složení pojiva matrice	***podklad, vrstva bílého vápenného nátěru nebo intonaka s bělavou fluorescencí***; vrstva obsahuje uhličitan vápenatý se zanedbatelným podílem ostatních znečišťujících prvků. Vrstva neobsahuje plnivo, jen ojediněle jsou ve vzorku patrné bílé částečně ohraničené částice patrně nehomogenizovaného pojiva stejného složení jako má pojivo matrice.
2	**hnědo-červená**	**Ca**, Fe, Si, Al (Cl, Mg) zrna hlinka: Fe, Si, Al (z pojiva Ca, Mg, další příměsi).	***barevná úprava bez fluorescence***; barevná vrstva provedená vápennou technikou na částečně vyzrálý podklad (mezi vrstvami je místy patrné rozhraní, na některých místech jsou vrstvy propojené). Obsahuje uhličitan vápenatý, barvící složku tvoří červená a hnědo-červená hlinka. Nelze vyloučit malou příměs jemnozrnného černého pigmentu (uhlíkatá čerň), jehož částice lze ve vrstvě na snímku z optického mikroskopu identifikovat. Ve vrstvě nebylo prokázáno proteinové pojivo (viz. výsledky nanokapalinové chromatografie, str. 20).

Prvková analýza vrstev vzorku V1/9639 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V2 (9640): drapérie
Místo odběru vzorku: východní stěna, medailon na pravé špaletě levého okna, souvrství originální barevné vrstvy

Obr. 4 a-b: Místo odběru vzorku V2/9640 pro chemicko-technologický průzkum: východní stěna, medailon na pravé špaletě levého okna, souvrství originální barevné vrstvy.

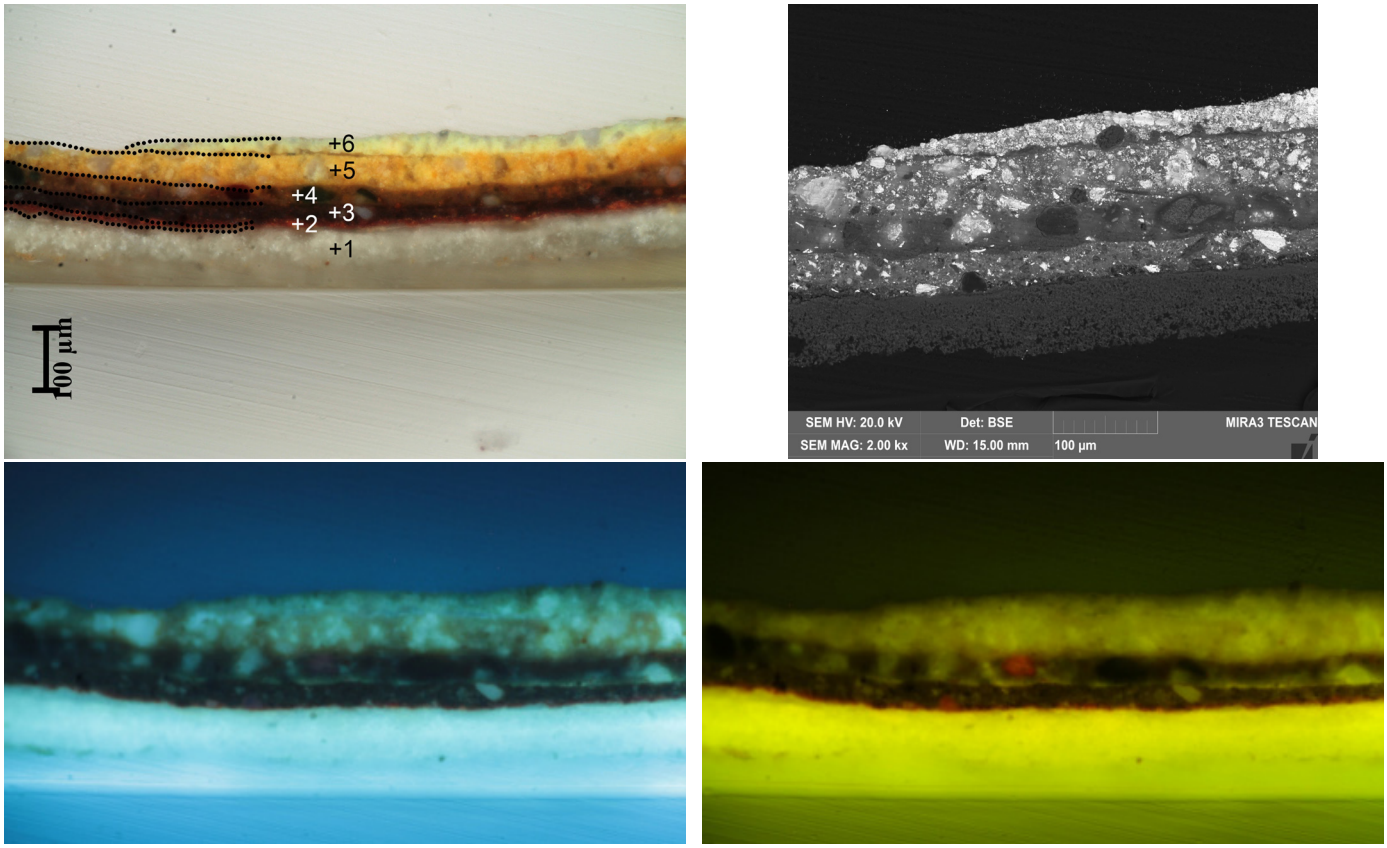

Obr. 5 a-d: *Stratigrafie povrchových úprav vzorku V2 (9640). Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V2 (9640): drapérie

Místo odběru vzorku: východní stěna, medailon na pravé špaletě levého okna, souvrství originální barevné vrstvy

V2 (9640)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
1	**bílá - vápenný nátě nebo tenká vrstva-intonaka**	**celkové spektrum: Ca** (Si, Al, Mg)	***podklad, vápenný nátěr nebo vrstva intonaka s bělavou fluorescencí***; s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého. Fluorescence vrstvy souvisí s přítomností organického aditiva použitého buď jako součást vápenného nátěru nebo užitého druhotně jako penetrace podkladu před nanesením svrchního barevného souvrství. Orientačně lze říci, že bělavou fluorescenci vykazují vysýchavé oleje nebo kolagenní proteiny, může se jednat také o směs obou pojiv.
2	**červená**	**celkové spektrum: Pb**, Ca, Fe, Si, Al, Mg (Mn, P, ojediněle As) červená zrna olovnatý pigment: Pb, (ostatní prvky z matrice Si, Al, Ca, Fe) červená hlinka: Si, Al, Fe, Ca, Na	***barevná úprava bez viditelné fluorescence***; tenká barevná vrstva propojená s vrstvou 2. Obsahuje olovnaté pigmenty (červené minium, patrně i olovnatou bělobu), uhličitan vápenatý, hlinku a umbru, nelze vyloučit ani přítomnost železité červeně (prvkovou analýzou zrna s obsahem Fe neobjevena) nebo příměs pigmentů s obsahem arsenu (As).
3	**hnědo-červená**	**celkové spektrum: Pb**, Ca, Fe, Si, Al, Mg (Mn, P, ojediněle As)	***barevná úprava bez viditelné fluorescence***; složením odpovídá vrstvě 1, rozdíly spočívají ve vyšším obsahu umbry a červené hlinky. Na povrchu rozhraní, na jehož povrchu je viditelná tenká trasparentní vrstva patrně odloučeného pojiva s výraznou nazelenalou fluorescencí.
4	**oranžovo-červená**	**celkové spektrum: org., Pb**, Si, Al, Fe, Ca (Cu, K) zelené zrno: **Cu**, S bílé zrno: Pb tm. červená zrna: org, jiné červené zrno: Si, Al (z okolí Pb, Ca, K)	***barevná úprava bez viditelné fluorescence***; obsahuje olovnaté pigmenty (červené minium i olovnatou bělobu), tmavě červená hrubá zrna jsou patrně organické barvivo. Ojedinělá zelená zrna obsahují zelený měďnatý pigment. Ostatní příměsi tvoří hlinky.
5	**žluto-oranžová**	**celkové spektrum: org.**, Pb, Si, Al, Ca, Sn, Fe (P, Cd?) **bílé zrno**: **Pb** žluté zrno: Pb, Sn (trochu Fe) žluté zrno: Sn (Fe, méně Pb)	***barevná úprava s výraznou bílou nazelenalou fluorescencí***; hlavní složku tvoří olovnatá běloba a olovnato-číničitá žluť. Jako barevné příměsi byly identifikovány hlinky a uhličitan vápenatý, který může být součástí pojivových složek. Na povrchu vrstvy se vyskytuje tenká ztmavlá vrstva nazelenalé fluorescence se zvýšeným obsahem organických složek (patrně pojiva).
6	**sv. žlutá**	**celkové spektrum: Pb**, Sn (Si, Al, Ca, Mg) **bílé zrno**: **Pb** žluté zrno: Pb, Sn	***barevná úprava s výraznou bílou nazelenalou fluorescencí***; vrstva obsahuje olovnatou bělobu a příměs olovnato-ciničité žluti, ostatní složky jako hlinky jsou minoritní příměsí. Pojivo vrstvy je patrně organického původu.

Prvková analýza vrstev vzorku V2/9640 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V3 (9641): plocha dekoru
Místo odběru vzorku: východní stěna, pravá strana špalety levého okna, vzorek sekundárního zateklého pojiva

Obr. 6 a-b: Místo odběru vzorku V3/9641 pro chemicko-technologický průzkum: plocha dekoru, východní stěna, pravá strana špalety levého okna, vzorek sekundárního pojiva.

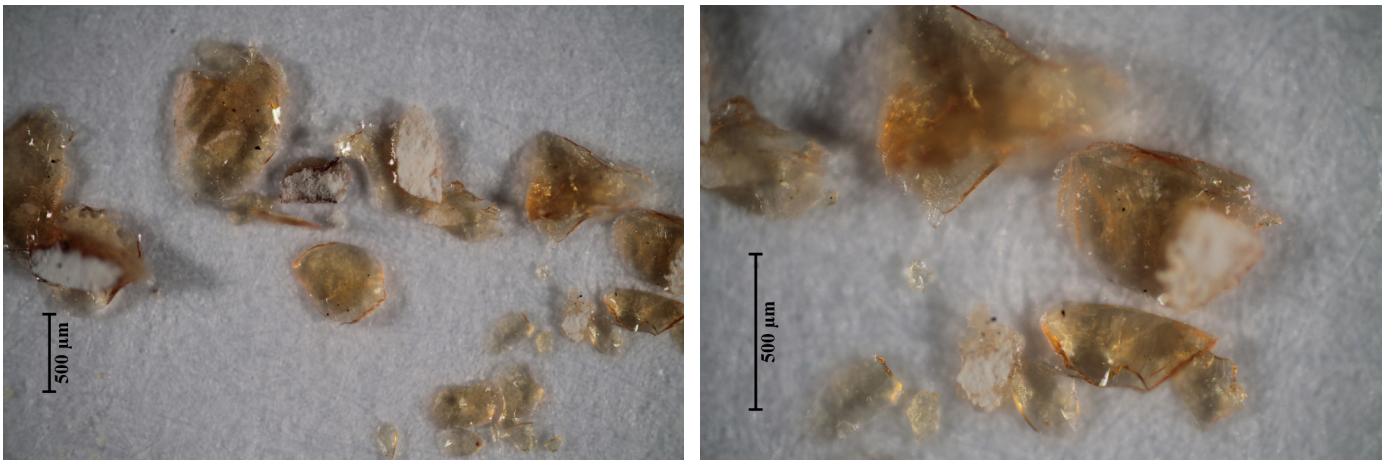

Obr. 7 a-d: *Makroskopický snímek vzorku V3 (9641). Popis: a) makrosnímek vzorku v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 50x (vlevo) a 100x.*

Makroskopický popis vzorku: *Transparentní úlomky nahnědlého pojiva, lokálně s přítomností zbytků bílého omítkového podkladu nebo barevné vrstvy. Vzorek neobsahuje barvící složky.*

FTIR analýza pojiva (Analýzu provedl a vyhodnotil Ing. Alena Hurtová, FR, UPa).

V3 (9641): plocha dekoru
Místo odběru vzorku: východní stěna, pravá strana špalety levého okna, vzorek sekundárního zateklého pojiva

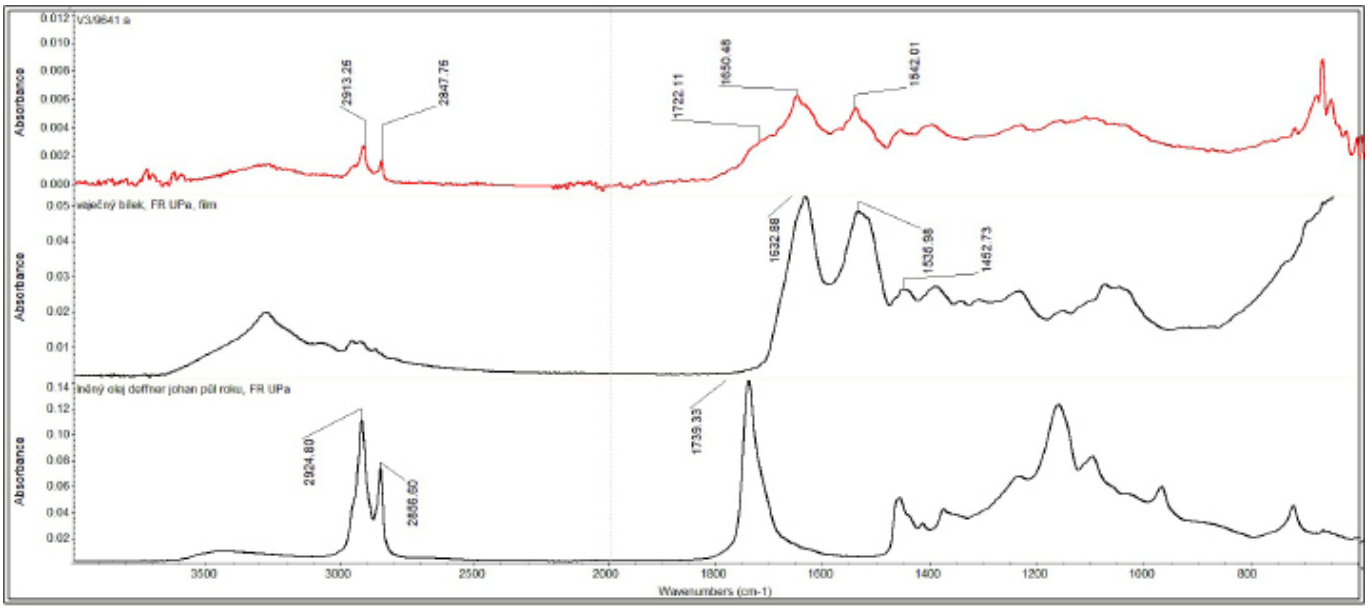

Obr. 8: *FTIR spektrum vzorku V3/9641 (úlomek a) a srovnávací spektra vybraných organických látek. Vzorek obsahuje typické pásy pro bílkoviny (patrně vaječný bílek) a malou příměs lněného oleje. Nelze vyloučit minoritní obsah dalších organických nebo anorganických složek.*

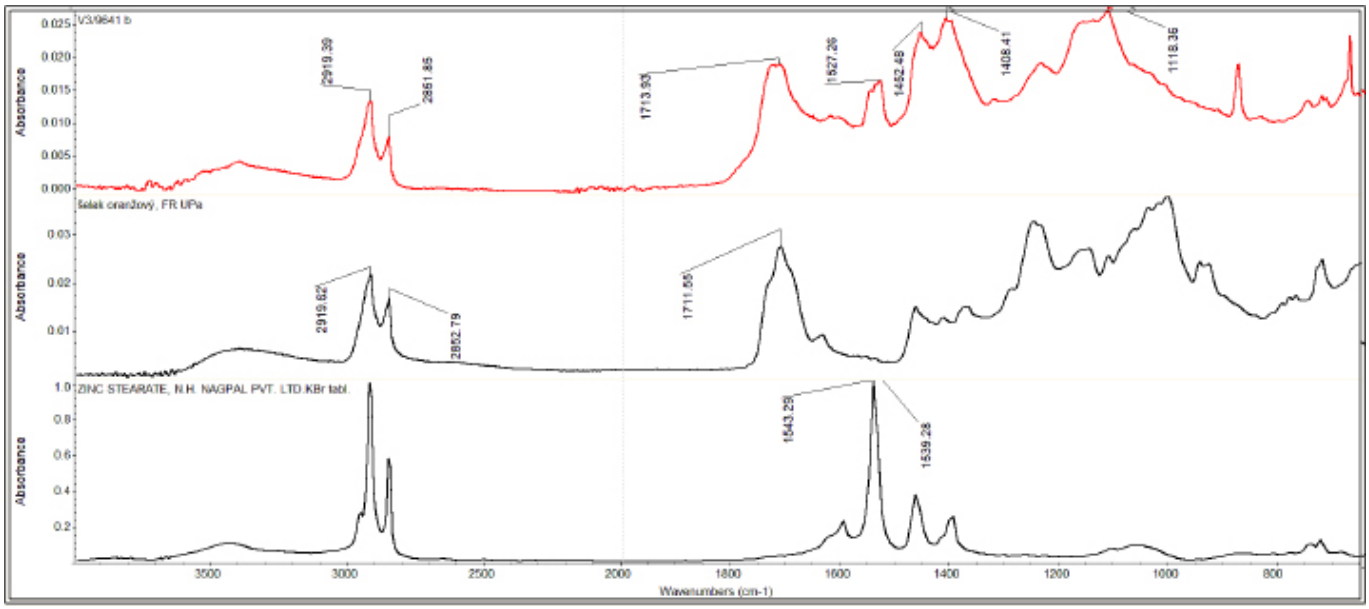

Obr. 9: *FTIR spektrum vzorku V3/9641 (úlomek b) a srovnávací spektra vybraných organických látek. Vzorek obsahuje typické pásy pro pryskyřice a zmýdelněné oleje (zde srovnávací spektrum stearátu zinečnatého, ale jedná se o jiný ester). Nelze vyloučit minoritní obsah dalších organických složek.*

V3 (9641): plocha dekoru
Místo odběru vzorku: východní stěna, pravá strana špalety levého okna, vzorek sekundárního pojiva

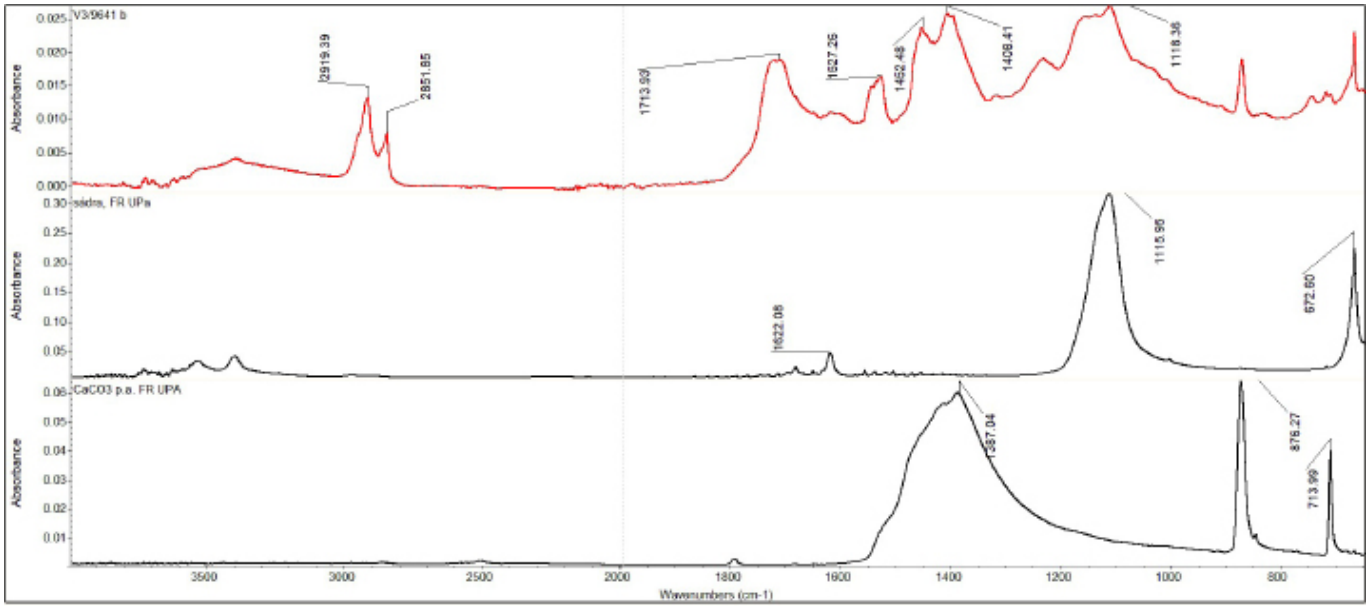

Obr. 10: *FTIR spektrum vzorku V3/9641 (úlomek b) a srovnávací spektra vybraných anorganických látek. Vzorek obsahuje typické pásy pro proteiny a oleje (viz. spektrum úlomku a), kromě nich byly ve vzorku identifikovány anorganické složky podkladu - uhličitan vápenatý a malá příměs síranů. Nelze vyloučit minoritní obsah dalších anorganických nebo organických složek.*

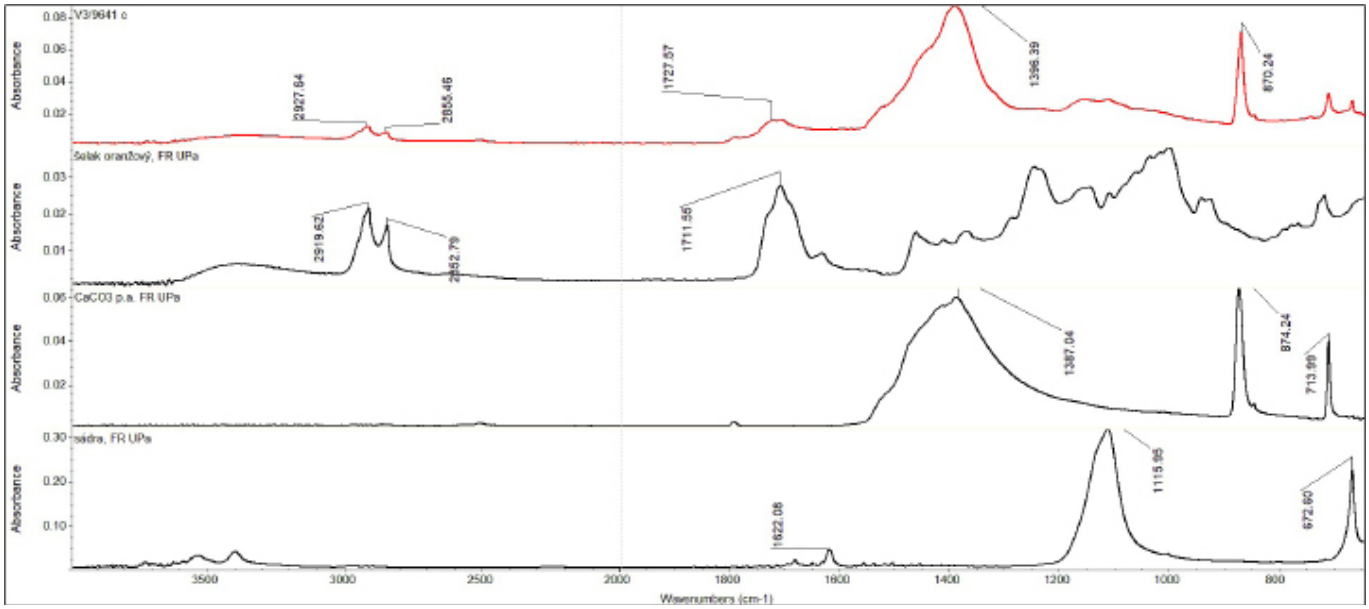

Obr. 11: *FTIR spektrum vzorku V3/9641 (úlomek c) a srovnávací spektra vybraných organických anorganických látek. Vzorek obsahuje typické pásy pro pryskyřice (pravděpodobně šelaková pryskyřice), z anorganických složek byly identifikovány složky podkladu - uhličitan vápenatý a malá příměs síranů. Nelze vyloučit minoritní obsah dalších organických nebo anorganických složek.*

V4 (9642): bílé pozadí
Místo odběru vzorku: východní stěna, levá horní špaleta, barevné souvrství s luminující přemalbou

Obr. 12 a, b: *Místo odběru vzorku V4/9642 pro chemicko-technologickýk průzkum: bílé pozadí, východní stěna, levá horní špaleta, barevné souvrství s luminující přemalbou.*

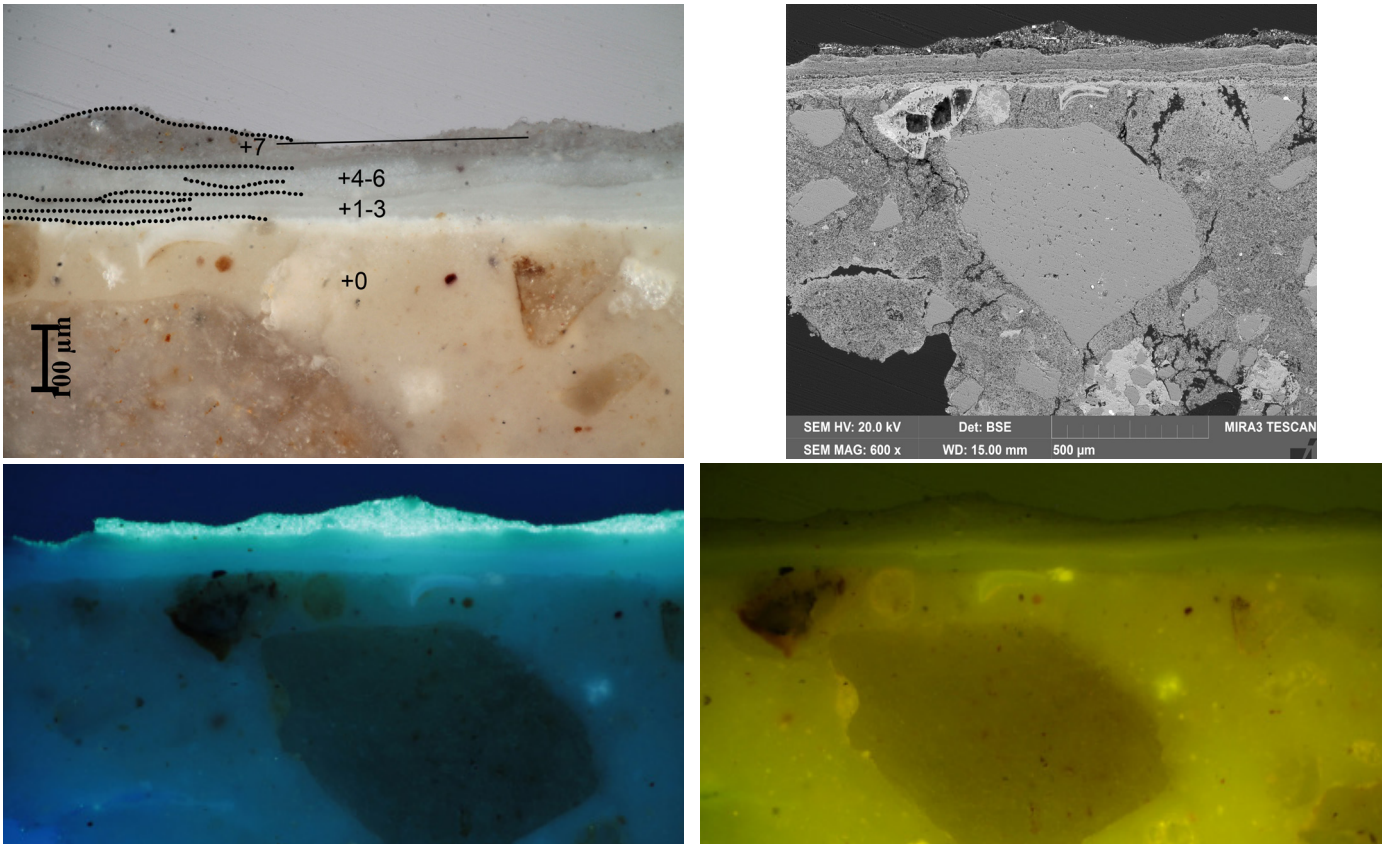

Obr. 13 a-d: *Mikrosnímek nábrusu vzorku V4/9642. Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V4 (9642): bílé pozadí

Místo odběru vzorku: východní stěna, levá horní špaleta, barevné souvrství s luminující přemalbou

V4 (9642)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
0	**podklad - vápenná omítka**	viz. vzorek V1/9639	***podklad, vápenná omítka***; viz. vzorek V1/9639. Na povrchu omítky je přítomna zkarbonatizovaná vrstva tvořená vrstvou uhličitanu vápenatého.
1-3	**bílá - souvrství vápenných nátěrů**	**Ca**, (Si)	***souvrství vápenných nátěrů se slabou namodralou fluorescencí***; souvrství vápenných nátěrů s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého. Vrstvy se vyznačují podobným optickým charakterem, jsou částečně propojené. Na povrchu souvrství se vyskytuje vrstvička nečistot.
4-6	**bílá - souvrství vápenných nátěrů**	**Ca**, (Si, stopy Al, Mg)	***souvrství vápenných nátěrů se slabou namodralou fluorescencí***; souvrství vápenných nátěrů s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého. Vrstvy se vyznačují podobným optickým charakterem, jsou částečně propojené. Na povrchu souvrství se vyskytuje nezřetelná vrstvička nečistot.
7	**bílá až našedlá - vápenný nátěr**	**Ca**, S, Si, Zn (Al, K, Fe)	***vápenný nátěr s nazelenalou fluorescencí***; vápenný nátěr s příměsí zinkové běloby a bílé hlinky. Ve vrstvě jsou ojediněle přítomny částice žluto-oranžové hlinky, nelze vyloučit příměs černého jemnozrnného patrně uhlíkatého pigmentu.

Prvková analýza vrstev vzorku V4/9642 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V5 (9643): bílé pozadí
Místo odběru vzorku: západní stěna, pravé okno, horní špaleta

Obr. 14 a, b: Místo odběru vzorku V5/9643 pro chemicko-technologický průzkum: bílé pozadí, západní stěna, pravé okno, horní špaleta.

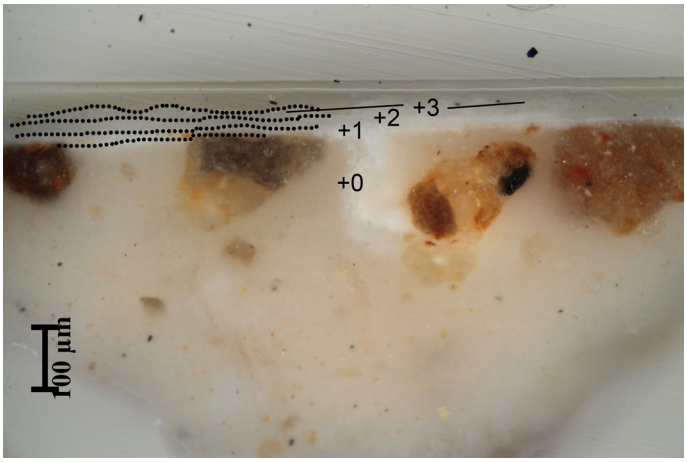

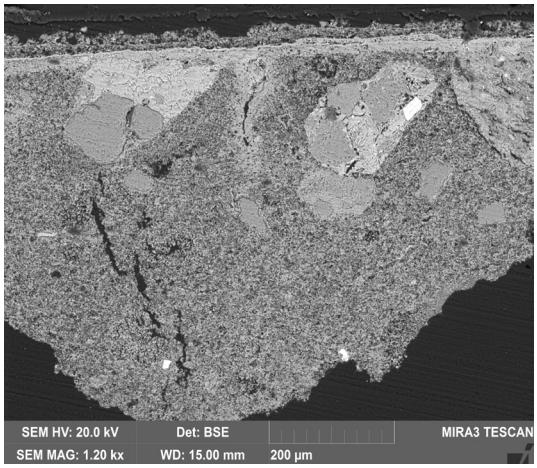

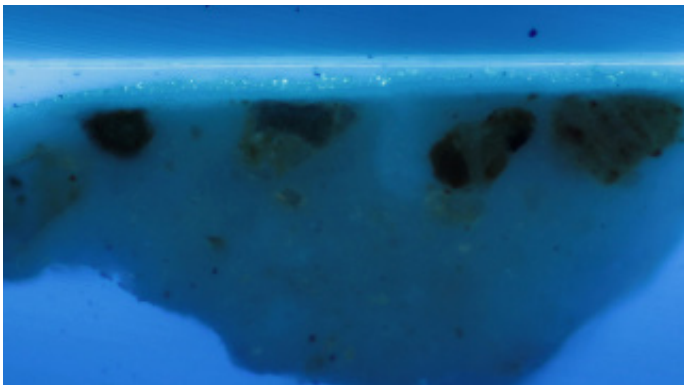

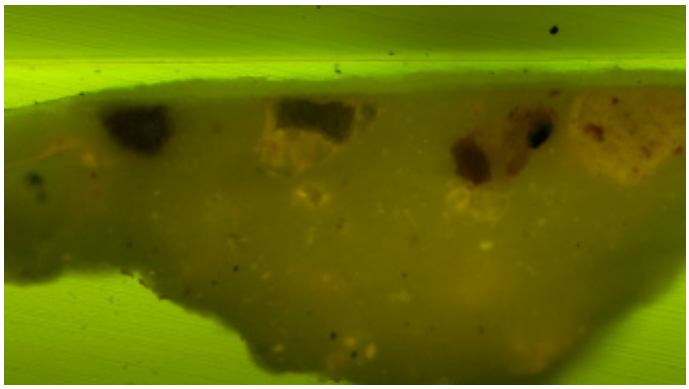

Obr. 15 a-d: *Mikrosnímek nábrusu vzorku V5/9643. Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V5 (9643): bílé pozadí
Místo odběru vzorku: západní stěna, pravé okno, horní špaleta

V5 (9643)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
0	**podklad - vápenná omítka**	**matrice: Ca**, (Si, Mg, Al)	***podklad, vápenná omítka***; s pojivem na bázi bílého vzdušného vápna. Plnivo vrstvy tvoří křemičitý písek s obsahem železitých složek. Některé částice jsou karbonátové. Na povrchu vrstvy se vyskytuje zkarbonatizovaná vrstva tvořená uhličitanem vápenatým.
1	**bílá - vápenný nátěr**	**Ca**, (Si, Mg, Al, stopy S)	***nesouvislý vápenný nátěr s namodralou fluorescencí***; nesouvislý nános vápenného nátěru. Bez vrstvy nečistot na povrchu.
2	**bílá - vápenný nátěr**	**Ca**, (S, Si, Al)	***vápenný nátěr s namodralou fluorescencí;*** vápenný nátěr s obsahem uhličitanu vápenatého. Bez vrstvy nečistot na povrchu.
3	**bílá - vápenný nátěr**	**Ca**, Zn, (Si, Mg, Al, P, stopy S)	***vápenný nátěr s nazelenalou fluorescencí***; silně zvětralý vápenný nátěr s obsahem zinkové běloby. Nelze vyloučit malou příměs bílé hlinky, ve vrstvě se dále vyskytují složky s obsahem fosforu (P).

Prvková analýza vrstev vzorku V5/9643 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V7 (9645): modré pozadí, nebe
Místo odběru vzorku: jižní stěna, luneta ´Diana´, modré souvrství, přemalba

Obr. 16 a, b: Místo odběru vzorku V7/9645 pro chemicko-technologický průzkum: modré pozadí, nebo, jižní stěna, luneta ´Diana´, modré souvrství, přemalba.

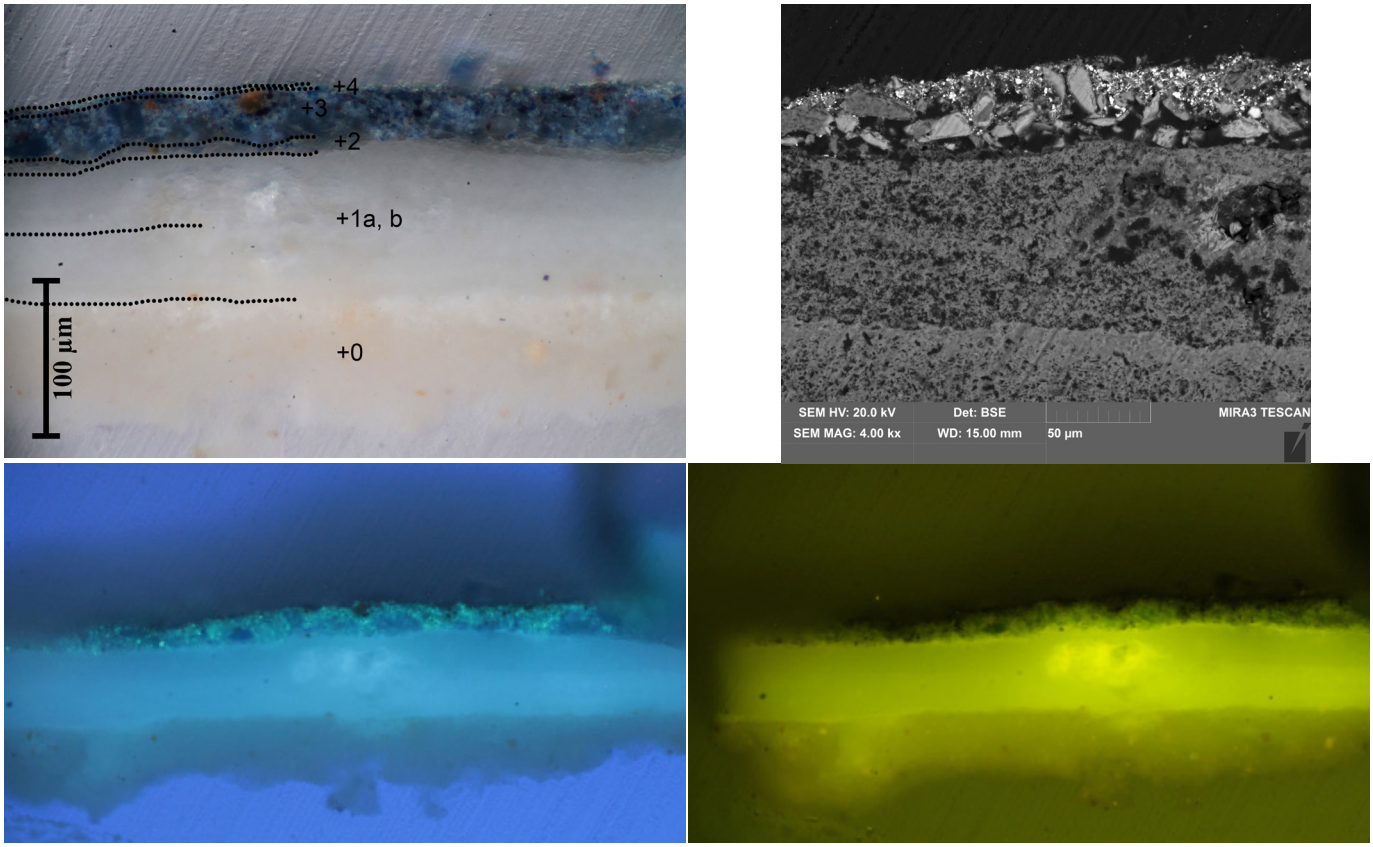

Obr. 17 a-d: *Stratigrafie povrchových úprav vzorku V7 (9645). Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 500x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V7 (9645): modré pozadí, nebe
Místo odběru vzorku: západní stěna, luneta ´Diana´, modré souvrství, přemalba

V7 (9645)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
0	**podklad - vápenná omítka**	viz. např. vzorek V8	***podklad, vápenná omítka***; s pojivem na bázi bílého vzdušného vápna, bez plniva. Na povrchu vrstvy zkarbonatizovaná vrstva tvořená uhličitanem vápenatým. Následující vápenný nátěr byl nanášen spíše do vyzrálého povrchu.
1a,b	**bílá - vápenný nátěr nebo tenká vrstva intonaka**	**celkové spektrum: Ca**, (stopy Si, Al, Na, Mg a S)	***vápenný nátěr nebo vrstva intonaka s bělavou fluorescencí***; dva propojené nánosy vápenného nátěru s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého. Na povrchu rozhraní.
2	**bílá našedlá, tenká vrstva**	**celkové spektrum: Ca**, (stopy Si, Al, Na, Mg a S)	***vápenný nátěr nebo vrstva intonaka s výraznou bělavou fluorescencí***; vrstvu lze obtížně intepretovat - může se jednat o zbytky starší barevné vrstvy (vrstva obsahuje modré částice smaltu (mohou být i stržené z vrstvy 3), nelze ani vyloučit, že se jedná o zkarbonatizovaný povrch vrstvy 1 (pravděpodobnější varianta, viz. snímky SEM a fluorescenci).
3	**modrá**	**celkové spektrum: Si**, As, K, Al, Ca (Co, stopy Bi, Fe, Mg) zrno smalt: Si, As, K, Al (Co, stopy Bi, Ni) matrice: Ca (Si, Mg)	***barevná úprava bez viditelné fluorescence;*** vrstva obsahuje modrý smalt (heterogenní velikost částic) a uhličitan vápenatý. Ve vrstvě nelze vyloučit příměs dalších složek například hlinek.
4	**modrá**	**celkové spektrum:** Zn, Si, S, Al, Ca, Ba, K (Mg, P, Fe) matrice: Ca částice hlinka: Si, Al (K, Fe, stopy Na)	***barevná úprava s nazelenalou fluorescencí;*** sekundární úprava propojená s vrstvou 3 (vrstva má nerovnoměrnou tloušťku a vyplňuje nerovnosti povrchu). Obsahuje zinkovou bělobu, umělý ultramarín, příměs žluto-oranžové hlinky a barytu. Ve vrstvě byl zjištěn zvýšený obsah fosforu (P).

Prvková analýza vrstev vzorku V7/9645 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V8 (9646): zelená, voluta nápisového rámu
Místo odběru vzorku: západní stěna, voluta nápisového rámu NERO CLAUDIUS

Obr. 18 a, b: Místo odběru vzorku V8/9646 pro chemicko-technologický průzkum: zelená, západní stěna, voluta nápisového rámu NERO CLAUDIUS.

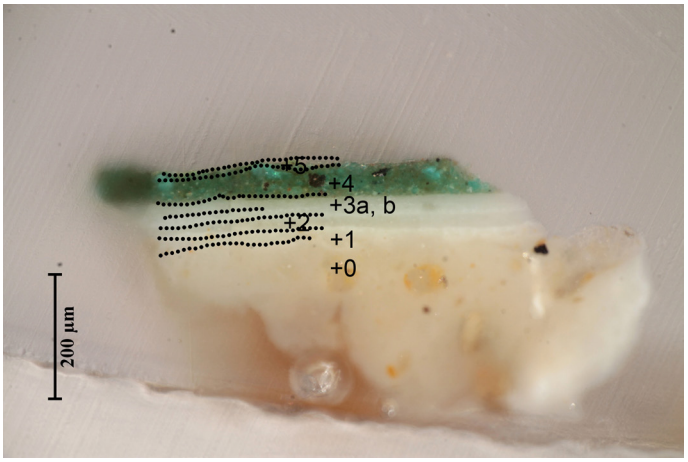

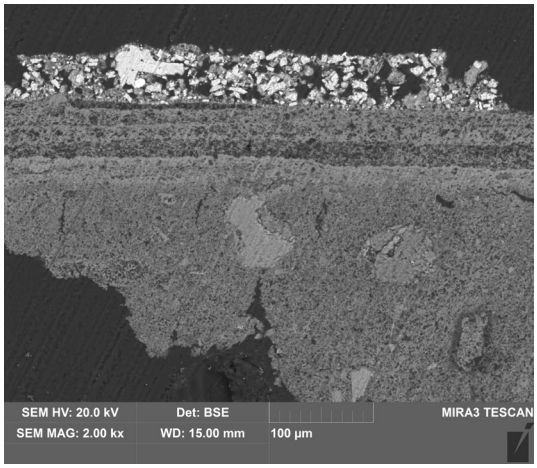

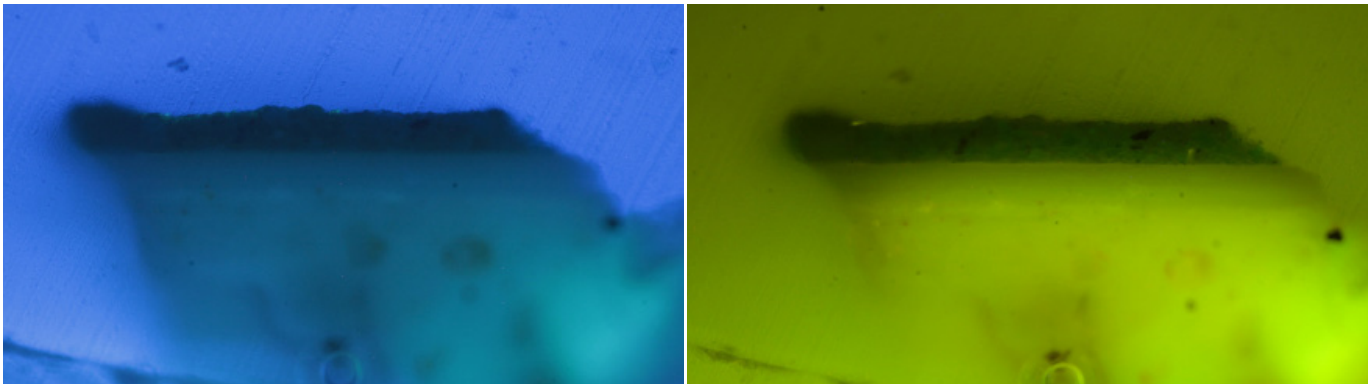

Obr. 19 a-d: *Stratigrafie povrchových úprav vzorku V8 (9646). Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V8 (9646): voluta nápisového rámu
Místo odběru vzorku: neuvedeno

V8 (9646)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
0	**podklad - vápenná omítka**	**matrice; Ca**, (Si, Mg, Al), obsah Si do 4 hm.% (z celkového podílu pojivových složek).	***podklad, vápenná omítka***; s pojivem na bázi bílého vzdušného vápna, s ojedinělými částicemi karbonátového plniva. Na povrchu vrstvy zkarbonatizovaná vrstva tvořená uhličitanem vápenatým. Následující vápenné nátěry byly nanášeny do vyzrálého povrchu.
1	**bílá - vápenný nátěr**	**elkové spektrum: Ca**, (stopy S, Si, Na)	***vápenný nátěr bez fluorescence***; vysoce porézní nátěr s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého. Na povrchu rozhraní.
2	**bílá - vápenný nátěr**	**celkové spektrum: Ca**, (stopy Si, Al, Na, Mg)	***souvrství vápenných nátěrů bez fluorescence***; vápenný nátěr s obsahem uhličitanu vápenatého.
3a,b	**bílá - vápenné nátěry (dva nánosy)**	**celkové spektrum: Ca**, (stopy Si, Al, Na, Mg, nelze vyloučit obsah částic Cu)	***nesouvislý vápenný nátěr***; dva nánosy vápenného nátěru, vysoce porézní. Hlavní složku vrstvy tvoří uhličitan vápenatý, ve vrstvě byla zjištěna přítomnost mědi (Cu) (částice s obsahem mědi nelze ve vrstvě jasně identifikovat), které s největší pravděpodobností pochází z barevné vrstvy 4. Nelze však ani vyloučit, že se jedná o zbytky starší barevné úpravy.
4	**zelená**	**celkové spektrum: Cu**, Ca, S, Si, Al (Cl, K, Mg, místy P) zrno Cu-pigment: Cu, S zrno hlinka: Si, Al (Fe, ostatní prvky z matrice Ca, Cu, Mg, Cl, S, Cl)	***barevná úprava bez viditelné fluorescence;*** vrstva s obsahem modro-zeleného měďnatého pigmentu. Vzhledem k velikosti a morfologii částic se pravděpodobně jedná o přírodní měďnatý pigment (malachit) s obsahem síry. Zda se jedná o přírodní síran měďnatý nebo došlo k druhotné přeměně malachitu na síran měďnatý v důsledku účinku síranů nelze určit. Vrstva dále obsahuje uhličitan vápenatý, příměs červené hlinky a černý patrně uhlíkatý pigment. Ojediněle byla zjištěna přítomnost částic s obsahem olova (Pb).
5	**zelená - fragmenty vrstvy**	**celkové spektrum:** Zn, Cr, K, S, (Si, Al), přítomnost Cu (kontaminace nebo příměs Cu pigmentu?)	***barevná úprava s nazelenalou fluorescencí (není na snímku v UV světle patrná);*** sekundární úprava, tenká nesouvislá vrstva (tl. 0-20 μm), obsahuje zinkovou bělobu, chromoxid a patrně malou příměs hlinky. Ve vrstvě byly dále zjištěna přítomnost sloučenin s obsahem mědi (Cu), které mohou být kontaminací ze starší vrstvy, nelze však ani vyloučit použití malé příměsi měďnatého pigmentu. V souvrství zelených vrstev byla prokázána přítomnost vaječného pojiva (celé vejce) (viz. výsledky nanokapalinové chromatografie, str. 20).

Prvková analýza vrstev vzorku V8/9646 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

V8B (9646): zelená, voluta nápisového rámu (druhý úlomek)
Místo odběru vzorku: západní stěna, voluta nápisového rámu NERO CLAUDIUS.

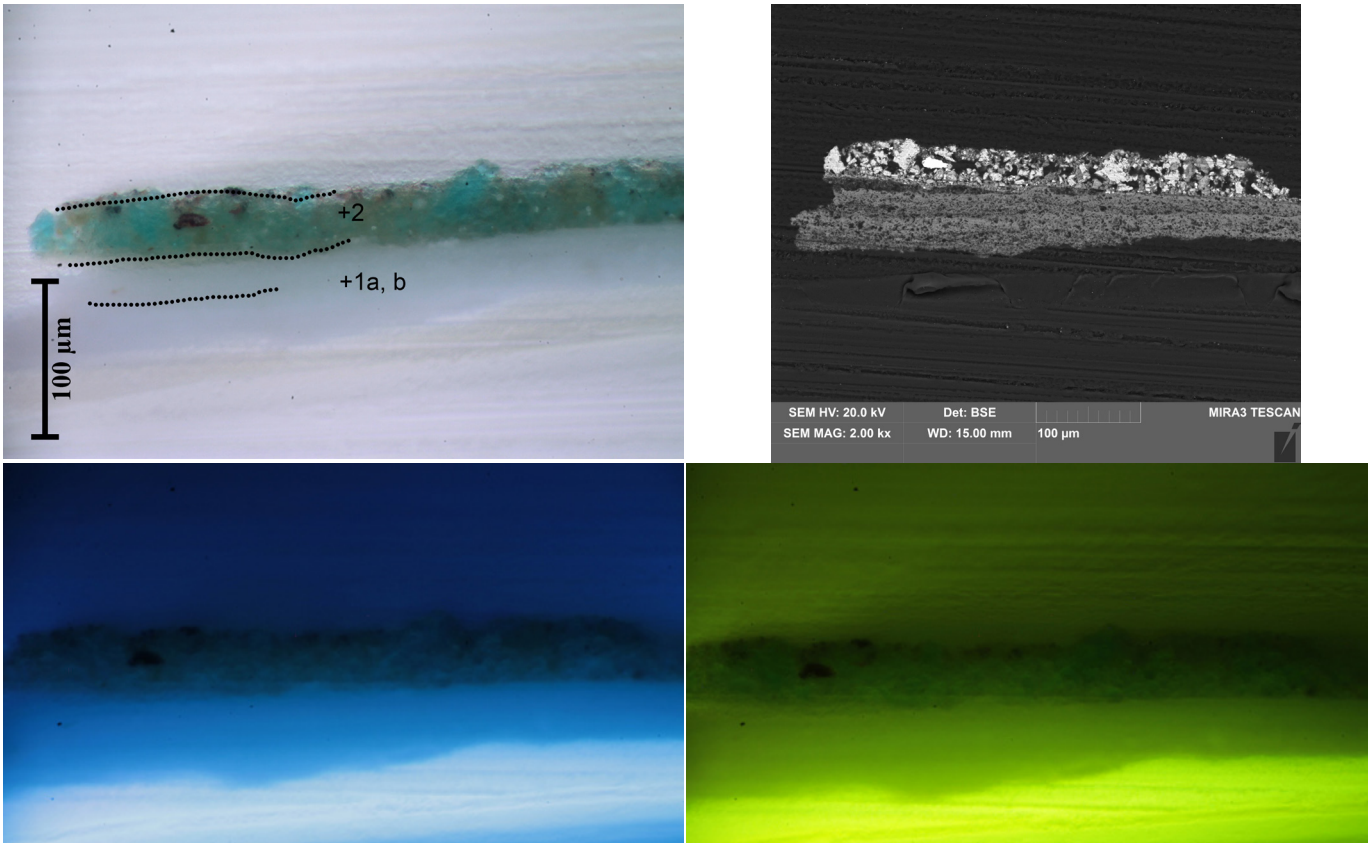

Obr. 20 a-d: *Stratigrafie povrchových úprav vzorku V8B (9648). Popis: a) snímek nábrusu v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x, c, d) snímky v UV a modrém světle. b) Snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM) MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.*

V8B (9648)	*Popis*	*složení dle SEM-EDX*	*Popis*
1a, b	**vápenný nátěr**	**matrice: Ca**, (Si, Mg, Al), závalky (pojivo): **Ca** (proměnlivý obsah Si, Mg, Al)	***podklad***; viz. vzorek V1 (8327). Na povrchu patrné rozhraní tvořené zkarbonatizovanou vrstvou vápenného pojiva omítkové vrstvy.
2	**zelená**	**celkové spektrum: Cu**, S (Ca - proměnlivý obsah, Si, Al, K, Cl, lokálně zvýšený obsah fosforu (P)) zrna Cu-pigment: Cu, S	***barevná úprava bez viditelné fluorescence***; vrstva s obsahem modro-zeleného měďnatého pigmentu. Vzhledem k velikosti a morfologii částic se jedná o přírodní měďnatý pigment (malachit) s obsahem síry. Zda se jedná o přírodní síran měďnatý nebo došlo k druhotné přeměně malachitu na sírany měďnaté v důsledku působení síranových solí nelze určit. Vrstva dále obsahuje černé částice, z nichž některé obsahují olovo, drobnější částice jsou s obsahem uhlíku. Ve vrstvě se vyskytují ojedinělé červené částice patrně červené hlinky. Pojivo vrstvy tvoří patrně uhličitan vápenatý, nelze vyloučit obsah organických složek (nehomogenní obsah fosforu).

Prvková analýza vrstev vzorku V8B/9646 dle SEM-EDX. Dominantní prvky ve vrstvě jsou označeny tučně podtrženě, minoritně zastoupené prvky jsou v závorce.

Nanokapalinová analýza proteinového pojiva (Analýzu provedl a vyhodnotil Doc. Mgr. Ing. Štěpánka Kučková, Ph.D., VŠCHT Praha).

V1 (9639): dekor, nahnědlá
Místo odběru vzorku: vlevo pod oknem, souvrství originální barevné vrstvy

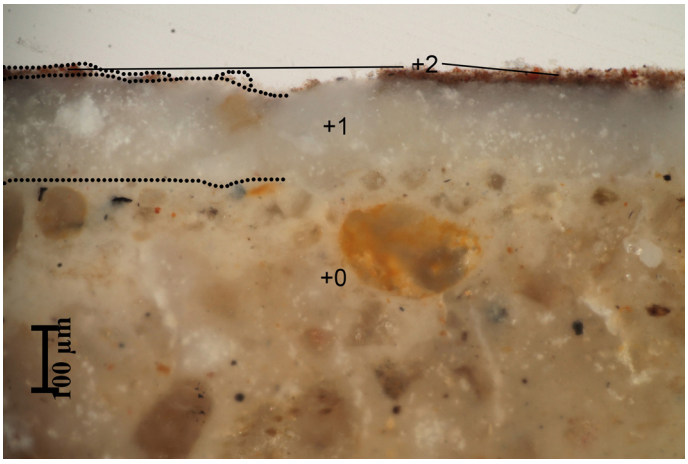

Vzorek: V1

Accession	*Protein*	*Num. of matches*
K2C1_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 1*	*18*
K1C10_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 10*	*12*
K1C9_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 9*	*11*
K22E_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 2 epidermal*	*14*
TRYP_PIG	*Trypsin*	*2*
K1C14_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 14*	*6*
K1C16_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 16*	*6*
K2C5_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 5*	*6*
K2C6A_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 6A*	*8*
K1H1_HUMAN	*Keratin, type I cuticular Ha1*	*3*
KRT84_HUMAN	*Keratin, type II cuticular Hb4*	*3*

Tab. 2: Výsledky proteinové analýzy vzorku V1 získaný nanokapalinovou chromatografií s hmotnostní detekcí (druhý sloupec), v prvním sloupci je tzv. přístupový kód (*Accession*) což je označení proteinu, pod kterým je protein veden ve veřejně přístupných databázích, data ve třetím sloupci (*Num. of Matches*) označují počet peptidů vyjadřuje počet shod těchto krátkých aminokyselinových sekvencí mezi proteinem přítomným ve vzorku a proteinem popsaným v databázích. Zjednodušeně lze říci, že čím je toto číslo vyšší, tím je identifikace našeho proteinu ve vzorku jednoznačnější. Pro spolehlivou identifikaci jsou v současné době renomovanými vědeckými časopisy požadovány alespoň dva peptidy. **Ve vzorku byly identifikovány pouze kontaminující keratiny.**

Nanokapalinová analýza proteinového pojiva (Analýzu provedl a vyhodnotil Doc. Mgr. Ing. Štěpánka Kučková, Ph.D., VŠCHT Praha).

V8 (9646): zelená, voluta nápisového rámu
Místo odběru vzorku: západní stěna, voluta nápisového rámu NERO CLAUDIUS

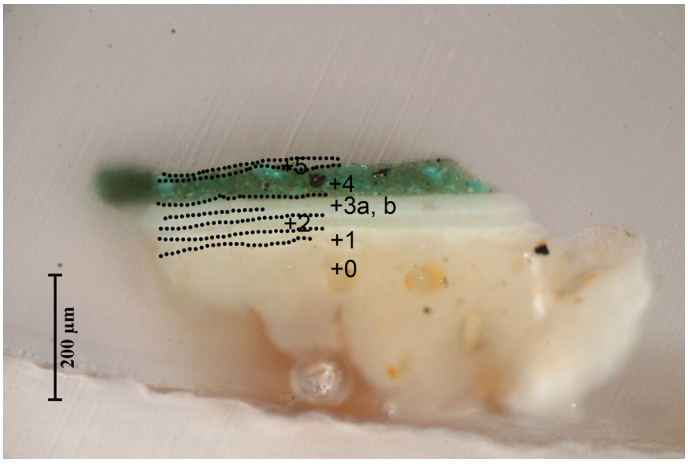

Vzorek: V8

Accession	*Protein*	*Num. of matches*
K2C1_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 1*	*13*
K1C10_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 10*	*13*
K22E_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 2 epidermal*	*13*
K1C9_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 9*	*12*
VIT2_CHICK	*Vitellogenin-2*	*11*
OVAL_CHICK	*Ovalbumin*	*9*
VIT1_CHICK	*Vitellogenin-1*	*6*
K1C14_HUMAN	*Keratin, type I cytoskeletal 14*	*5*
K2C5_HUMAN	*Keratin, type II cytoskeletal 5*	*4*
LYSC_CHICK	*Lysozyme C*	*2*
TRYP_PIG	*Trypsin*	*2*

Tab. 3: Výsledky proteinové analýzy vzorku V8 získaný nanokapalinovou chromatografií s hmotnostní detekcí (druhý sloupec), v prvním sloupci je tzv. přístupový kód (*Accession*) což je označení proteinu, pod kterým je protein veden ve veřejně přístupných databázích, data ve třetím sloupci (*Num. of Matches*) označují počet peptidů vyjadřuje počet shod těchto krátkých aminokyselinových sekvencí mezi proteinem přítomným ve vzorku a proteinem popsaným v databázích. Zjednodušeně lze říci, že čím je toto číslo vyšší, tím je identifikace našeho proteinu ve vzorku jednoznačnější. Pro spolehlivou identifikaci jsou v současné době renomovanými vědeckými časopisy požadovány alespoň dva peptidy. **Ve vzorku byly identifikovány kontaminující keratiny a proteiny vejce.**

STANOVENÍ OBSAHU VODOROZPUSTNÝCH SOLÍ

Koncentrace vodorozpustných solí (síranů SO_4^{2-}), dusičnanů (NO_3^-) a chloridů (Cl^-) v odebraných vzorcích je uvedena v *Tab. 4*. Koncentrace se udává v mmol/kg a hm.% jako množství soli rozpuštěné ve 100 g vzorku. Pro vyhodnocení slouží rakouská norma Onorm B3355-1 (*Tab. 5*). Přesná lokalizace odběru vzorku je uvedena v *Dokumentaci k restaurátorskému průzkumu*.

Obr. 21 a, b): Místo odběru vzorku V9/9647 pro chemicko-technologický průzkum: omítka, východní stěna, v 40 cm, hl. 0-2 cm,

Výsledky:

Vzorek, lokalizace místa odběru	***výška/hloubka odběru vzorku (cm)***	sírany (SO_4^{2-})		dusičnany (NO_3^-)		chloridy (Cl^-)	
		hm.%	mmol/kg	hm.%	mmol/kg	hm.%	mmol/kg
V9, východní stěna	40 cm/0-2 cm	1,28*	133	0,15	24	0,12	20

Tab. 4: Koncentrace anionů vodorozpustných solí ve vzorku omítky odebrané z východní stěny Císřského sálu SZ Bučovice. Koncentrace vodorozpustných solí je vyjádřena v hm. % a mmol/kg. Klasifikace obsahu vyplývá z rakouské normy Onorm B3355-1 (*Tab. 3*). Pozn.* vzorek obsahuje vysoké množství síranu vápenatého.

Míra zasolení	***Mezní hodnoty koncentrace (hm.%)***	***Doporučená opatření***
nízká	0.01	mezní koncentrace, nevyžaduje žádná opatření
střední	0.19	mezní koncentrace, vyžaduje dílčí opatření
vysoká	0.8	mezní koncentrace, vyžaduje opatření

Tab. 5: Klasifikace obsahu vorozpustných solí dle rakouské normy Onorm B3355-1, doporučení na opatření.

Vyhodnocení: Ve vzorku byla zjištěna vysoká míra zasolení vodorozpustnými solemi. Výrazně zvýšený je zejména obsah síranů a chloridů, obsah dusičnanů lze klasifikovat jako mírně zvýšený. Koncentrace síranových solí je dle normy extrémně vysoká a patrně souvisí s přítomností sádrovce, který byl ve vzorku zjištěn prvkovou analýzou SEM-EDX. Nelze však vyloučit ani obsah jiných síranových solí.

VI. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, ZÁVĚR

Předmětem chemicko-technologického průzkumu byla nástěnná malířská výzdoba Císařského sálu SZ Bučovice. Průzkum maleb proběhl v rámci restaurátorského průzkumu, který v místnosti provedla Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita v roce 2018 ve spolupráci se SZ Bučovice, zast. Janou Buriánkovou, kastelánkou zámku.
Chemicko-technologický průzkum malby se zaměřil na popis, stratigrafii a určení skladby barevných vrstev nástěnné malířské výzdoby, z nichž by bylo možné určit důležité poznatky, které se týkají charakterizace původní malířské výzdoby, zejména techniky malby a použitých materiálů. Vzhledem ke špatnému stavu maleb i zjevné přítomnosti druhotných zásahů, z nichž nejmladší pochází z 20. století (dle archivních průzkumů zde proběhly celoplošné úpravy v rámci restaurování v 50. letech 20. století, zásahy v okenních špaletách proběhly patrně také v 80. letech) je cílem průzkumu doložit, zdokumentovat a blíže popsat přítomnost druhotných vrstev, jejich stavu a složení, které by v následující etapě mohly sloužit jako podklad pro restaurátorský zásah.
Výsledky průzkumu by mohly sloužit k bližšímu celkovému upřesnění vývoje nástěnných maleb Císařského sálu v průběhu staletí, které nelze archivním průzkumem blíže doložit, kromě zásahů v druhé polovině 20. století, ke kterému byla podrobně shromážděna archivní dokumentace.* Ani z ní však nevyplývají bližší poznatky o charakteru přemaleb, zvolených materiálech nebo postupech.

Průzkum odebraných vzorků (celkem 8 vzorků odebraných z malířské výzdoby + 1 vzorek na stanovení obsahu vodorozpustných solí) byl proveden pomocí mikroskopických technik, optické a skenovací elektronové mikroskopie s mikrosondou (SEM-EDX). Pojivo malby bylo určeno u vybraných vzorků infračervenou spektrometrií s Fourierovou transformací (FT-IR), upřesněno nanokapalinovou chromatografií s hmotnostní spektrometrií (VŠCHT, Praha). Analýza vodorozpustných solí (vzorek V9) byla provedena UV/VIS spektrofotometrií. Vzorky barevných úprav byly pro účely mikroskopického průzkumu upraveny do formy nábrusů, příčných řezů, pro analýzu pojiva byla provedena separace vybraných barevných vrstev. Vzorek pro analýzu vodorozpustných solí byl získán odběrem povrchové vrstvy omítky.

Výsledky průzkumu:

A) Charakterizace primární malby (primární vrstvy patrně přítomné ve všech odebraných vzorcích s výjimkou vzorku V3)

Omítkový podklad (přítomný ve vzorku V1, V4, V5, V7, V8) - tvoří omítka s pojivem na bázi bílého vzdušného vápna (v omítce se nachází nízký obsah příměsí sloučenin obsahující hořčík (Mg) a křemík (Si), příp. hliník (Al)). Charakteristický je také zvýšený výskyt fází obsahující železo (Fe), které dávají omítce charakteristickou okrovou barevnost. Výplňovou složku tvoří převážně křemičitý písek se střednězrnnou distribucí, jako další složky byly identifikovány pojivové závalky.

Povrchové úpravy - tvoří souvrství bílého vápenného nátěru (možná tenká vrstva intonaka) a barevná úprava. Vrstva vápenného nátěru nanesená na povrch omítky spíše do částečně zavadlého podkladu obsahuje vápenné pojivo (bílé vzdušné vápno bez plniva). Patrně do částečně zavadlého vápenného nátěru byly realizovány malířské vrstvy, u vzorků V1, V7 a V8 s pojivem na bázi uhličitanu vápenatého (patrně, jak prokázala analýza, bez přítomnosti další pojivové složky, přítomnost organických aditiv však nelze při posouzení charakteru malby stále vyloučit). Z výsledků lze techniku primární malby označit jako *´a secco´* s vápenným pojivem, příp. ji lze zařadit do širší skupiny technik označované v německé terminologii jako malbu vápennými barvami, tzv. *Kalkmalerei*.

Pozn.: * viz. Archivní rešerše k historii restaurování interiéru zámku Bučovice, Císařský sál, autorů: L. Krajčířová, Z. Míchalová, Litomyšl, 2018.

Výjimku tvoří vzorek V2 (medailon z okenní špalety), který se vyznačuje stejnou výstavbou podkladových vrstev (omítka-vápenný nátěr), malby jsou však patrně realizovány v odlišné technice (mastné tempery nebo olejomalby) a vyznačují se odlišnou stratigrafií. Vápenný nátěr i malby se vyznačují výraznou nazelenalou bělavou fluorescencí, malby jsou provedeny v několika vrstvách (celkem 5 barevně odlišných nánosů) od tmavých barevných tónů do světlé.

Paleta použitých pigmentů primárních vrstev obsahovala hlinky, zelený je přírodní malachit (částečně s obsahem síry) (V8), příměs uhlíkaté černě. Modrý pigment ve vzorku V7 je smalt. U jeho použití je nutné otevřít otázku, zda se jedná o primární renesanční vrstvy nebo se může jednat o mladší úpravu, neboť použití smaltu je na našem území spíše typické pro barokní nástěnné malířství. Vzhledem ke stratigrafii vrstev a typu a okolnostem objednávky (zadání vysoké kvality, návaznost na italské a středoevropské umělce nebo zprostředkovatele výzdoby) je možné použití smaltu, který byl ve středoevropském prostoru užíván již v období renesance. I přesto nelze vyloučit pozdější zásah do maleb, ale i do štukové výzdoby, kde byl smalt prokázán v barevných vrstvách na erbu a modré úpravě štukových žeber. ** U vzorku V2 je paleta škála použitých pigmentů založena na použití olovnatých pigmentů, hlinek, železité červeně, příp. červeného barviva, některé vrstvy obsahovaly příměs přírodního zeleného měďnatého pigmentu (částečně s obsahem síry), který možná odkazuje k použití malachitu ve vzorku V8. V povrchových vrstvách žluté vzorku V2 byla identifikována přítomnost olovnato-cíničité žluti. Bílé vápenné nátěry (vzorky V4, V5) obsahují pouze uhličitan vápenatý.

B) Sekundární barevné úpravy, datované do 20. století - pravděpodobně vzorky V4, V5, V7, V8

Na povrchu primárních malířských vrstev byla identifikována přítomnost druhotných úprav, kterou lze datovat do zásahu/zásahů z 2. pol. 20. století, i když nelze vyloučit možnou starší úpravu maleb, jak je diskutováno výše. Druhotné barevné úpravy z 20. století jsou jednoznačně identifikovatelné přítomností zinkové běloby (nazelenalá fluorescence po excitaci UV světlem). Jedná se zpravidla o tenké nesouvislé vrstvy na povrchu starších barevných úprav, které mají u odebraných vzorků charakter retuší spíše než překryvných vrstev. Pojivo vrstev je pravděpodobně organického původu bez obsahu uhličitanu vápenatého (technika tempery nebo olejomalby, ve vzorku V8 byla identifikována přítomnost celého vejce). Užitá škála pigmentů zahrnuje zinkovou bělobu, umělý ultramarín**, chromoxid, příměsi tvoří uhličitan vápenatý, barytová běloba a hlinky.

Jiné vzorky a analýzy

Z jiných analýz byla provedena analýza sekundárního zateklého pojiva malby (V3) (oprava z 50. let 20. století), u vzorku omítky (V9), odebraném z poškozené soklové části východní stěny, byla provedena analýza obsahu vodorozpustných solí.

Výsledky analýzy zateklého pojiva poukázaly na přítomnost směsi organických a anorganických látek. Z organických složek byly identifikovány proteiny ve směsi s vysýchavými oleji (koreluje s výsledky nanokapalinové chromatografie pojiva vzorku V8), v jiném vzorku byly zjištěny pryskyřice, opět patrně ve směsi s oleji (částečně zmýdelněné). Z anorganických látek byly zjištěny uhličitan vápenatý a sírany pocházející z podkladu.

Analýza vodorozpustných solí v omítce poukázala na vysoký obsah všech anionů vodorozpustných solí, z nichž nejvíce jsou zastoupeny sírany a chloridy. Přesné fázové složení solí nebylo předmětem zadání.

V Litomyšli, 31.3. 2019

Ing. Renata Tišlová, PhD., Katedra chemické technologie
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Počet stránek ve zprávě: 24

Pozn.: * Přítomnost modrého smaltu byla zjištěna i na štukové výzdobě (erb, modré pozadí dekoru žeber). ** Přítomnost umělého ultramarínu s obsahem zinkové běloby byla zjištěna v modrých barevných úpravách pozadí dekoru žeber (na erbu druhotné vrstvy chybí). Zcelení bílým nátěrem s obsahem zinkové běloby proběhlo i na štukové figurální a dekorativní výzdobě, viz. Tišlová, R., Hurtová A., *Chemicko-technologický průzkum povrchových vrstev štukové výzdoby Císařského sálu,* KCHT, FR, UPa, 2018.